

П. 1169а

Министерство высшего образования
Азербайджанской ССР

АЗƏРБАЙЧАН ССР ЭЛМЛƏР АКАДЕМИЯСИНЫН

ХƏБƏРЛƏРИ

ИЗВЕСТИЯ

АКАДЕМИИ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР

№ 12
ДЕКАБРЬ
1949

АЗƏРБАЙЧАН ССР ƏА НƏШРИЙЯТЫ
ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР
БАКЫ-БАКУ

11

п 5902

п. Ж. Ч. 1.

Библиотека Киргизского
Филиала А.Н. СССР

**Иосиф Виссарионович
СТАЛИН йолдашын**

**Ленин ордени илэ тэлтиф эдилмәси
һагғында**

ССРИ Али Совети Рәясәт Һей'әтинин Фәрманы

И. В. СТАЛИН йолдашын анадан олмасы күнүнүн етмиш иллийи илэ элагәдар олараг вә Совет Сосялист Республикалары Иттифагыны мөһкәмләтмәк вә инкишаф этдирмәк, өлкәмиздә коммунизм гурмаг, алманфашист ишғалчыларынын вә япон империалистләринин дармадағын эдилмәсини тешкил этмәк, һабелә мүнәрибәдән сонрақы дөврдә ССРИ-нин халг тәсәррүфатыны бәрпа этмәк вә даһа да инкишаф этдирмәк ишиндә онун мүстәсна хидмәтләрини нәзәрә алараг, Иосиф Виссарионович СТАЛИН йолдаш ЛЕНИН ордени илэ тэлтиф эдилсин.

*ССРИ Али Совети Рәясәт Һей'әтинин сәдри Н. ШВЕРНИК.
ССРИ Али Совети Рәясәт Һей'әтинин катиби А. ГОРКИН.*

Москва, Кремль 20 декабрь 1949-чу ил.

**„Халглар арасында сүлһү
мөһкәмләтмәк үчүн“ бейнәлхалг
Сталин мұкафатлары тә'сис эдилмәси
һаггында**

ССРИ Али Совети Рәясәт Һей'әтминин Фәрманы

1. „Халглар арасында сүлһү мөһкәмләтмәк үчүн“ бейнәлхалг Сталин мұкафатлары тә'сис эдилсин.

Бу мұкафатлар мұһарибә гызышдырычыларына гаршы вә сүлһү мөһкәмләтмәк уғрунда мұбаризәдә көркәмли хидмәтләринә көрә дүнянын һәр һансы бир өлкәсинин вәтәндашларына сияси, дини вә ирги фәргләриндән асылы олмаяраг вериләчәкдир.

2. Мүәйән эдилсин ки, бейнәлхалг Сталин мұкафатлары илә тәлтиф эдилән шәхсләр:

- а) Бейнәлхалг Сталин мұкафаты диплому;
- б) Үстүндә И. В. Сталинин шәкли олан гызыл дөш медалы;
- в) 100 мин манат мигдарында пул мұкафаты алачаглар.

3. Мүәйән эдилсин ки, „Халглар арасында сүлһү мөһкәмләтмәк үчүн“ бейнәлхалг Сталин мұкафатлары һәр ил 5-дән 10-а гәдәр олуб, бунлары ССРИ Али Советинин Рәясәт Һей'әти тәрәфиндән дүнянын мұхтәлиф өлкәләринин демократик гүввәләри нүмайәндәләриндән тәшкил олуначаг хүсуси бейнәлхалг Сталин мұкафатлары Комитәси тә'йин эдәчәкдир.

4. Мұкафатлар Иосиф Виссарионович СТАЛИНИН анадан олмасы күнүндә—һәр ил декабрын 21-дә верилсин.

Биринчи мұкафатлар 1950-чи илдә верилсин.

**ССРИ Али Совети Рәясәт Һей'әтминин сәдри Н. ШВЕРНИК.
ССРИ Али Совети Рәясәт Һей'әтминин катиби А. ГОРКИН.**

Москва, Кремл 20 декабр 1949-чу ил.

**ЛЕНИНИН ӨЛМӘЗ ИШЕНИН ДАВАМ ЭТДИРИЧИСИ, БӨЙҮК
РӘҺБӘР ВӘ МҮӘЛЛИМ**

СТАЛИН ЙОЛДАША

Әзиз дост, мұбариз йолдаш, мұәллим вә рәһбәр!

Үмумиттифаг Коммунист (болшевикләр) Партиясынын Мәркәзи Комитәси вә ССР Иттифагы Назирләр Совети етмиш иллийин күнүндә сәни, Ленинин бөйүк силаһдашы вә достуну, онун өлмәз ишинин даһи давам этдиричисини, коммунизмин йорулмағ билмәйән гуручусуну, мүдрик мұәллим вә рәһбәримизи гызғын тәбрик эдирләр!

Сталин йолдаш, сән Ленинлә бирликдә болшевикләр партиясыны яратдын, Ленинлә сых әмәкдашыг эдәрәк болшеви́змин идеоложи, тәшкилат, тактика вә нәзәри әсасларыны ишләйиб һазырладын, зәһмәткешләрин азадлығы уғрунда гызғын мұбаризәләрдә партияны мөһкәмләдиб ону дүняда ән гүдрәтли ингилабчы партия чевирдин. Горхмаз ингилабчы, даһи нәзәриййәчи вә бөйүк тәшкилатчы олан сән, Ленинлә әл-әлә вериб партияны, фәһлә синфини инам вә чәсарәтлә, гәтиййәт вә әһтиятла силаһлы үсяна, сосяли́ст ингилабына доғру апардын.

Сталин йолдаш, Ленинлә бирликдә сән, Бөйүк Октябр сосяли́ст ингилабынын илһамчысы вә рәһбәри, фәһлә вә кәндлиләрин дүняда биринчи Совет сосяли́ст дөвләтинин баниси олду. Вәтәндаш мұһарибәси вә силаһлы мұдахилә илләриндә сәнин тәшкилатчылығы вә сәркәрдәлик дүһан совет халгыны вә онун гәһрәман Гызыл Ордусуну вәтәнимизин дүшмәнләри үзәриндә гәләбәйә чатдырды. Сталин йолдаш, сәнин билаваситә рәһбәрлийинилә милли совет республикалары яратмағ вә онлары бир мүттәфиг дөвләтдә—ССРИ-дә бирләшдирмәк саһәсиндә чох бөйүк ишләр көрүлдү.

Өлүм бөйүк Ленини сырларымыздан алан заман сән, Сталин йолдаш, Ленинин шанлы байрағыны йүксәкләрә галдырдын, партиямызы чәсарәт вә гәтиййәтлә Ленин йолу илә апардын. Ленинизм сәдагәти илә күчлү олан болшевикләр партиясы, капитали́ст дөвләтләри әһатәсиндә олан өлкәмиздә сосяли́зм гурмағ үчүн тарихдә һәлә кечилмәмиш бир йол ачды.

Сталин йолдаш, өлкәмиздә сосяли́змин галиб кәлә биләчәйи һаггында сәнин инкишаф этдириб зәнкинләшдирдийин Ленин нәзәриййәси сосяли́змин гәләбәси үчүн чох бөйүк зәһми́ййәтә малик олду. Сосяли́змин дүшмәнләри, совет халгынын вә коммуни́ст партиясынын дүшмәнләри партиямызы Ленин—Сталин йолундан чыхармаға, партияны ичәридән парчаламаға, фәһлә синфинин өз күчүнә инамыны, сосяли́зм гурула биләчәйинә инамыны пуч әтмәйә чох чалышдыларса да, һеч бир нәтичә әлдә эдә билмәдиләр. Партияны идеяча тәрк-силаһ әтмәйә, онун бирлийини дағытмаға, Совет һакимиййәтинин вә сосяли́ст ингилабыны мөһв әтмәйә чалышан

халг душмэнлэринин чинайэткар вэ алчаг чөндлэрини сэн аман-сызлыгга ифша этдин. Сосялизм ишинэ ханн чыханлара гаршы, тротскичилэрэ, бухаринчилэрэ, буржуа миллэтчилэринэ вэ башга душмэнлэрэ гаршы шиддэтли мүбаризэ апараркэн, Сталин йолдаш, сэнни этрафында партиямызын рэһбэр өзэйи яранараг бу өзэк Ленинин мөглүбэдилмэз байрагыны мүдафиэ этди, коммунист партиясыны сых бирлэшдирди вэ совет халгыны сосялизм гуручулугунун кениш йолуна чыхартды.

Совет халгы, өлкөнин сосялистчэсинэ сәнаелэшдирилмәси һагында сэнни һазырладыгын мөһтөшәм програмы һаята кечирэрәк, техники-интисади чөһөтдөн керидә галмыш Русияны тарихән чохгыса бир мүддәтдә габагчыл сәнае дөвләтинэ чевирди. Бешилликлэрин эзәмәтли сосялист тикинтилэринин, дөвләтимизин мүдафиэ бачарыгынын мөһкәмләндирилмәсиндә һәлләдичи рол ойнамыш нәһәнк сәнае мүәссисэлэринин, ени сәнае сәһәлэринин ярадылмасы сэнни адынла бағлыдыр.

Сталин йолдаш, 1929-чу илдә сэнни мүдрик рэһбәрлийинлә кәндә, өз нәтичэләри эһтибарилә 1917-чи илин октябрындакы ингилаби чеврилишә бәрәбәр олан тарихи бир чеврилиш эмәлә кәлди. Коммунист партиясы кәнд тәсәррүфатынын башдан-баша коллективләшмәсини вэ буна әсәсэн голчомагларын бир синиф кими ләғв олунмасыны тә’мин этди. Колхоз гурулушунун гәләбәси вэ кәнд тәсәррүфатынын механиклэшдирилмәси нәтичәсиндә совет кәндиндә ени, сосялист һаяты яранды, бу һаят зәһмәткеш кәндлиләри әсарәдән, йохсуллуғдан вэ диләнчиликдән гуртарды.

Партиямызын рэһбәрлийи алтында, севимли Сталинин башчылығы илә Совет Иттифагы гүдрәтли сәнае-колхоз дөвләти, галиб сосялизм өлкәси олду. Совет халгы сосялизм гурмагла нисанын инсан тәрәфиндән истисмарыны һәмшәлик мөһв этди, бөһран вэ ишсизликдән азад олан, зәһмәткешлэрин мадди вәзийәтинин кетдикчә яхшылашмасыны вэ мэдәни сәвийәсинин даһа да йүксәлдилмәсини тә’мин әдән ени ичтимаи вэ дөвләт гурулушу яратды. Халг тәрәфиндән һағлы олараг Сталин Конституциясы адландырылан ССР Иттифагы Конституциясы сосялизмн мөһтөшәм гәләбәлэрини мөһкәмләтди, бүтүн зәһмәткеш бәшәрийәт үчүн чазибә гүввәси, маяг олду.

Сталин йолдаш, сән Советләр өлкәсинин зәнкин тәчрүбәсинә әсәсланараг сосялист дөвләти һагында бүтөв вэ мүкәммәл бир нәзәрийә яратдын. Сән, ленинизм инкишаф этдирәрәк белә бир даһиянә нәтичәйә кәлдин ки, өлкәмиздә коммунизм гурмаг мүмкүндүр вэ капиталист әһәтәси галмагда давам әдәрә коммунизмдә дә дөвләти сахламаг лазымдыр. Бу нәтичә партия вэ халга коммунизмн гәләбәси уғрунда мүбаризә йолуну айдынлашдырды.

Сталин йолдаш, ингилабын ән мүһүм мәсәлэләриндән бири олан милли мәсәләнин һәлли сэнни адынла бағлыдыр. Кечмишдә зүлм алтында сахланылан милләтләр совет халгларынын гардашлыг аиләсиндә мисли көрүмәмшиш сияси, тәсәррүфат вэ мэдәни тәрәггийә чатмышлар. ССРИ халгларынын сәндән илһам алан достлуғу ингилабын бөйүк наилийәти, сосялист вәтәнимизин гүдрәт мәнбәлэриндән бири олду. Ленин—Сталин партиясы этрафында сых бирләшән совет халгынын мәнәви-сияси бирлийи сосялизмн гәләбәси нәтичәсиндә сарсылмаз олмушдур. Халгымыз гызгын вэ чошғун совет вәтәнпәрвәрлийи һисилә яшайыр. Болшевикләр партиясынын рәһбәрлийи алтында ССРИ-дә әсл мэдәни ингилаб яранмышдыр.

Вәтәнимиз даһа йүксәкләрә галдыран һәр бир бөйүк вэ кичик ислаһат сэнни мүдриклиини, чошғун энержини вэ полад кими мөһ-

кәм ирадәни ифадә әдир. Бизим хошбәхтлиимиз, халгымызын хошбәхтлийи буидадыр ки, партиянын вэ дөвләтин рәһбәри олан бөйүк Сталин шанлы вәтәнимиз тәрәггийә чатдырмаг үчүн совет халгынын ярадычы вэ гуручу эмәйинә истигамәт верир вэ ону руһландырыр. Сталин йолдаш, сэнни башчылығынла Совет Иттифагы бөйүк вэ мөглүбәдилмәз гүввәйә чеврилмишдир.

Һитлер Алманиясы Совет Иттифагыны муһарибәйә чөлб әтдикдә вэ вәтәнимизин башынын үстүнү чидди тәһлүкә алдыгда, сән, Сталин йолдаш, бәшәрийәтин ән гәддар душмәни олан фашизмә гаршы совет халгынын силаһлы мүбаризәсинә башчылыг этдин, бүтүн совет адамларыны Бөйүк Вәтән муһарибәсинә галдырдын, совет халгыны вэ онун Силаһлы Гүввәлэрини дилләрдә дастан олан ишләр көрмәйә вэ икидликләр көстөрмәйә руһландырдын. Ленин—Сталин партиясы чөһә илә арханн сә’йләрини бирләшдирди. Сәнни һәрби вә тәшкилатчылыг дүһан бизи фашист Алманиясы вэ империалист Япониясы үзәриндә гәләбәйә чатдырды.

Сталин йолдаш, бөйүк сәркәрдә вэ гәләбә тәшкилатчысы олан сән, габагчыл совет һәрб әлмини яратдын. Сәнни рәһбәрлик этдийин вурушмалар һәрби эмәлийәт вә стратеги мөһарәтинин көркәмли нүмунәләридир. Сәнни етишдирдийин вә тәрбийә этдийин әдә һәрби кадрлар душмәнин дармадагын әдилмәси һагындакы Сталин планларыны шәрәфлә һаята кечирдиләр. Ер үзүнүн бүтүн намуслу адамлары, бүтүн кәләчәк нәсилләр Совет Иттифагыны алгышлаячаглар, Сталин йолдаш, дүһа мэдәнийәтинин фашист таланчылардан хилас әдән сәнни адыны алгышлаячаглар.

Муһарибәдән сонракы шәрәптә бүтүн совет халгы сәнни көстәришлэринин рәһбәр тутараг өз ярадычылыг тәшәббүсүнү муһарибә нәтичәлэринин тез бир заманда арадан галдырылмасына, сосялизм өлкәсиндә халг тәсәррүфатынын вэ мэдәнийәтин даһа да инкишаф этдирилмәсинә даир мөһтөшәм планларын һаята кечирилмәсинә, зәһмәткешлэрин мадди вәзийәтинин яхшылашдырылмасына сәрф этди. Сосялизм ярышы һагында Ленин—Сталин идеялары совет вәтәнпәрвәрлэрини ени әмәк икидликләри көстөрмәйә руһландырыр, бу идеялар бөйүк мөгсәдә чатмаг—коммунизмн гәләбәсинә наил олмаг үчүн миллионларла совет адамларынын гәлбинә бөйүк гүввәт вермишдир.

Сталин йолдаш, сән Совет Иттифагынын харичи сиясәтинә чох бөйүк мөтанәт вэ гәтийәтлә истигамәт верәрәк сүлһ уғрунда, бөйүк вэ кичик халгларын тәһлүкәсизлийи уғрунда мүбаризә апарырсан. Сүлһ вэ демократиянын даяғы олан ССРИ-нин бейнәлхалг нүфузу олдуғча артмышдыр. Капиталист вэ мүстәмләкә өлкәлэринин зәһмәткешләри сәнни сүлһүн сәдагәтли вэ мөһкәм тәрәфдары һесаб әдир вэ бүтүн өлкәләрдәки халгларын һаяти мөһәфәтинин мүдафиәчиси сайырлар. Сән ер үзүнүн бүтүн садә адамларынын гәлбиндә бүтүн дүһада сүлһ уғрунда, халгларын милли истиглалийәти уғрунда, халглар арасында достлуғ уғрунда мүбаризәнин һагг ишинә сарсылмаз инам оятмышсан.

Сталин йолдаш, сәнни рәһбәрлийинлә Совет Иттифагы халг демократиясы өлкәлэри зәһмәткешлэринин фашист зүлмкарлардан, капиталист вэ мүлкәдарларын боюндуруғундан азад әдилмәсиндә һәлләдичи рол ойнамышдыр. Бу өлкәлэрин халглары, онларын интисади вэ мэдәни инкишафына Совет Иттифагынын көстәрдийи гәрәзсиз гардашлыг көмәйи үчүн сәнә һәдсиз миннәтдардырлар.

Әлмин бөйүк нүмайәндәси! Марксизм-ленинизм нәзәрийәсини ени дөврә, империализм вэ пролетар ингилаблары дөврүнә, өлкәмиздә сосялизмн гәләбәси дөврүнә уйғун сурәтдә инкишаф этди-

рэн классик эсэрлэрин бөшөрййэтин бөйүк наилиййетидир, ингилаби марксизмин энциклопедиясыдыр. Бу эсэрлөрдөн совет адамлары вэ бүтүн өлкөлөрдө зөһмөткөшлэрин габагчыл нүмайэндэлэри фөһлө синфи ишинин гөлөбөси уғрунда мүбаризэдэ биллик, инам вэ ени гүввэт алырлар, назырда коммунизм уғрунда апарылан мүбаризэнин эн вачиб мәсэлэлэринин һәллини тапырлар. Сәнин милли мүстәмләкә мәсэләсинә даир эсэрлэрин мүстәмләкәлөрдө вэ асылы өлкөлөрдөки халгларын милли азадлыг һәрәкаты йолуну парлаг мәш'әл кими ишыгландырыр. Сүһ, демократия вэ сосялизм гүввэлэринин мөһтөшәм мүвәффөгиййәтлэри Ленин—Сталин ингилаби дүшүнчәсилә нурланмышдыр.

Коммунизмни бөйүк ме'мары! Сән бүтүн болшевикләрә һәмишә өзлэринә вэ башгаларына гаршы чох тәләбкар олмағы, ишдәки нөгсанлары чәсарәтлә тәнгид әтмәйи өйрәдир вэ хәбәрдарлыг әдирсэн ки, әлдә әдилән мүвәффөгиййәтләрлә сакитләшмәк вэ архайылашамаг олмаз. Сән өйрәдирсэн ки, тәнгид вэ өзүнүтәнгид—коммунизм уғрунда мүбаризэдә гүввәтли силаһдыр, болшевик тәвәзә'карлығы, халгын тәләблэринә һәссас вэ диггәтли мүнәсибәт, буржуа идеологиясынын бүтүн тәзаһүрлэринә гаршы мүбаризэдә йүксәк идеялыгы вэ принципааллыг партия вэ совет кадрларынын вачиб сифәти олмалыдыр.

Әзиз Сталин йолдаш! Сән һәмишә бизә өйрәтмишсэн вэ өйрәдирсэн ки, болшевикләр бөйүк Ленин кими олмалы, өз халгына гүввэлэрини әсиркәмәдән хидмәт әтмәли, севимли вәтәнимизни даһа артыг тәрәгги әтмәсинә һәр васитә илә ярдым кәстәрмәли, коммунизмни гөлөбәси үчүн ләзым олан бүтүн ишлэри кәрмәлидирләр. Болшевикләр партиясы, совет халгы, бүтүн габагчыл бөшөрййәт сәни Ленинин өлмөз ишинин даһи давам әтдиричиси, мүәллим вә рәһбәр һесаб әдирләр. Сталин ады халгымыз үчүн, бүтүн дүнянын садә адамлары үчүн эн әзиз аддыр. Сталин ады коммунизмни кәләчәк гөлөбәси символудур. Бөйүк Сталин, совет адамларынын вә дүнянын миллионларла зөһмөткөшлэринин гәлби сәнә гызғын мәһәббәтлә долудур!

Совет өлкәмиздә яшамаг вэ яратмаг, Ленин—Сталин партиясына мәнсуб олмаг, Сталин дөврүндә, Сталинин рәһбәрлийи алтында коммунизмни тәнтәнәси уғрунда мүбаризә апаран гәһрәман совет адамлары нәслинә мәнсуб олмаг бөйүк сәадәтдир!

Мүәллим вә рәһбәримиз, эн яхшы достумуз вә мүбариз йолдашымыз, болшевикләр партиясынын, совет халгынын, бүтүн дүня зөһмөткөшлэринин сәадәти үчүн узун илләр яшайыб яратмағы сәнә үрәкдән арзу әдирик.

Яшасын әзиз Сталинимиз!

**УМУМИТТИФАГ КОММУНИСТ
(болшевикләр) ПАРТИЯСЫНЫН
МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИ.**

**ССР ИТТИФАГЫ
НАЗИРЛӘР СОВЕТИ.**

ӨЗИЗ СТАЛИН ЙОЛДАШ!

Шанлы етмиш иллииниз күнүндә Совет Сосялист Республикалары Иттифагы Али Советинин Рәясәт һей'әти Сизи, ССРИ халгларынын бөйүк рәһбәрини, Совет Сосялист Дөвләтинин даһи башчысыны гызғын тәбрик әдир.

Сиз һәятынызын 50 илиндән чохуну коммунизмни гөлөбәси уғрунда мүбаризә ишинә сәрф әтмишсиниз. Ленинлә бирликдә Сиз, гәһрәман коммунист (болшевикләр) партиямызы, ени типли партияны, сосялист ингилабы партиясыны яратмышсыныз.

Ленинлә бирликдә, болшевикләр партиясына башчылыг әдәрәк, Сиз рус фәһлә синфини, онунла бирликдә исә вәтәнимизни бүтүн зөһмөткөш күтлөлэрини Бөйүк Октябр ингилабынын гөлөбәсинә чатдырмышсыныз. Ленинлә бирликдә Сиз, чохмилләтли совет дөвләтимизи—Совет Сосялист Республикалары Иттифагыны яратмышсыныз. Бу дөвләт халгларын гардашчасына достлуғунун чанлы тимсалы олуб дөвләт тәшкилатынын элә бир системидир ки, бурада милли мәсәлә вә милләтлэрин әмәкдашлығы мәсәләси һеч бир капиталист дөвләтиндә һәлл олуна билмәйчәк шәкилдә һәлл әдилмишдир.

Ленинин вәфатындан сонра Сиз, партияны ленинчи Мәркәзи Комитәнин әтрафында сых бирләшдирдиниз вә халгын гүввэлэрини өлкәмиздә сосялизмни там гөлөбәси уғрунда мүбаризәни давам әтдирмәк үчүн сәфәрбәрлийә алдыныз. Сталин йолдаш Сиз, ени тарихи дөвр шәраитиндә ленинизмни инкишаф әтдириб зәнкинләшдирдиниз. Сиз бир өлкәдә сосялизмни галиб кәлә биләчәйи һаггында Ленин нәзәриййәсини һәртәрәfli әсасландырдыныз, капитализм әһатәси шәраитиндә коммунизм чәмиййәти гурмаг үчүн халгымыза кениш йол кәстәрдиниз.

Сизни рәһбәрлийинизлә болшевикләр партиясы халгымызын сосялизмә доғру йолуну кәсмәйә чалышан гәддар халг дүшмәнлэрини дармадағын әтди вә онлары тарихин зибиллийинә сүпүрүбәтды.

Сизни рәһбәрлийинизлә өлкәмиздә сосялизм чәмиййәти гурулуш, дүня миғясында тарихи әһәмиййәтә малик олан бөйүк ислаһатлар кечирилмиш, бу ислаһатлар вәтәнимизни игтисади, ичтиман вә мә'нәви сымасыны көкүндән дәйишдирмишдир. Совет Иттифагы тарихән гыса бир мүддәтдә керидә галмыш әкинчилик өлкәсиндән дүнянын гүдрәтли сәнәс дөвләтинә чеврилмишдир. Миллионларла хырда кәндли тәсәррүфатлары колхоз гурулушунун гөлөбәси сайәсиндә ири сосялист әкинчилиги йолуна кечмишдир.

Сиз Совет Сосялист Дөвләтинин әсас ганунунун ярадычысысыныз. Бу гануну халгымыз һаглы олараг Сталин Конституциясы әдләндирымышдыр, чүнки о, Сизни рәһбәрлийиниз алтында совет халгынын газандығы мөһтөшәм гөлөбәлэрин еқунудур. Дүняда эн демократик дөвләт олан Совет Дөвләтиндә истисмарчы синифләр һәмишәлик мөһв әдилмиш вә инсанын инсан тәрәфиндән истисма-

рына сон гоюлмушдур. ССРИ-дә инсан шәхсийәти игтисади, сияси вә милли зүлмүн бүтүн буховларындан азад әдилмишдир, адамлар бәһран вә ишсизлик нә олдуғуну билмәйән вә бүтүн зәһмәткешләрин мадди вәзийәтинин, мәдәни сәвийәсинин дурмадан йүксәлмәсини тәмин едән сосялизм гурулушунун нәмәтләриндән истифадә эдирләр. Сталин Конституциясы коммунизмнин там гәләбәси уғрунда мұбаризә апармағ үчүн халғымызы мәнәви вә сияси чәһәттән силаһландырыр.

Бөйүк Вәтән мұһарибәси илләриндә Сиз өзүнүзү даһи һәрби стратег кими, бүтүн заманларын вә халғларын ән бөйүк сәркәрдәси кими кәстәрдиниз. Чох чидди тәһлүкә гаршысында Сиз совет халғларыны ханн дүшмәнә гаршы мұбаризә үчүн сых бирләшдирдиниз. Аловлу совет вәтәнпәрвәрлийинин вә һағг ишимизин гәләбәсинә һәдсиз инамын тәһәссүмү олан адынызла гәһрәман Совет Ордусу һитлерчи чанаварын белнин сындырды, ону вәтәнимизин мүгәддәс торпағларындан говуб чыхарды вә өз ювасында нәфәсини кәсди.

Сизин рәһбәрлийинизлә өлкәмиз халғ тәсәррүфатыны чох ғыса бир мүддәттә бәрпа этди вә мұһарибәдән әввәлки инкишаф сәвийәсини өтүб кечди, халғын мадди вәзийәтинин хейли яхшылашдырмаға вә өз һәрби-игтисади гүдрәтинин даһа да артырмаға һанл олду. Совет халғы, тәсәррүфатын ени гүдрәтли йүксәлишини тәшкил этмәк һағгындакы кәстәришләриниз һәята кечирәрәк, сосялизмдән тәдричлә коммунизмә кечмәк үчүн кетмәйә башладығы вә мұһарибә заманы мүвәғгәти оларағ даянмалы олдуғу йолу инамла вә мүвәффәгийәтлә давам этдирир.

Сизин рәһбәрлийинизлә Совет Иттифағы мұһарибә ғызышдырычыларына гаршы, бүтүн дүняда сүһ уғрунда гәти мұбаризә апарыр, антиимпериалист чәһәннин, сосялизм вә демократия чәһәсинин башында дурур. Сизин мүдрик вә ардычыл харичи сиясәтиниз Совет Иттифағынын бейнәлхалғ нүфузуну даһа да йүксәлтмиш, ону сүһүн вә халғлар тәһлүкәсизлийинин мөһкәм даяғы этмишдир.

Сизин даһиянә рәһбәрлийиниз дәвләтимизин истигамәтвәричи вә тәшкиләдичи әсасыдыр, онун мәнәви гүввәт мәнбәидир. Совет халғынын чәһаншүмул тарихи әһәмийәтә малик олан бүтүн һанлийәтләри Сизин адынызла бағлыдыр. Сизин адыныз мұбаризә байрағымыз вә галибийәт символумузду, бу ад совет сосялист чәмийәтинин бүтүн гүввәләринин бирлийи тәһәссүмүдүр.

Истисмара вә зүлмә гаршы, дүня халғларынын хошбәхт кәләчәйи уғрунда мұбаризәдә дүнянын бүтүн намуслу вә азадлығ севән халғларынын үмид вә арзулары Сизин адынызла бағлыдыр.

Сиз фәдакар, һәртәрәфли вә нәчиб фәалийәтинизлә Совет Иттифағынын бүтүн халғларынын вә бүтүн тәрәггипәрвәр бәшәрийәтин атәшин мәнәббәтинин, дәрин һөрмәтинин вә һәдсиз миннәтдарлығыны ғазанмышсыныз.

Шанлы етмиш иллийиниз күнүндә Совет Сосялист Республикалары Иттифағы Али Советинин Рәясәт һейәти совет халғы вә сосялизм дәвләти гаршысында мүстәсна хидмәтләриниз гейд эдәрәк, бүтүн совет халғынын мәнәббәт вә тәшәккүрүнү ифадә эдиб, Сизә, бөйүк рәһбәр, мұәллим вә достумуза Совет Иттифағы халғларынын ән сәмини саламыны етирир вә онларын сәадәти үчүн узун заман яшамағынызы вә ишләмәйиниз гызғын арзу этдийини билдирир.

**СОВЕТ СОСЯЛИСТ РЕСПУБЛИКАЛАРЫ
ИТТИФАГЫ АЛИ СОВЕТИНИН РӘЯСӘТ ҺЕЙӘТИ.**

МОСКВА, КРЕМЛ.

БӨЙҮК РӘҺБӘР ВӘ МҮӘЛЛИМ СТАЛИН ЙОЛДАША

Әзиз Иосиф Виссарионович!

Азәрбайчан Коммунист (болшевикләр) Партиясынын Мәркәзи вә Бақы Комитәләри, бөйүк рәһбәр вә мұәллиминиз Сизи, етмиш яшынызын тамам олмасы күнүндә гызғын тәбрик эдирләр.

Сталин йолдаш, Сиз Ленинлә бирликдә гүдрәтли болшевикләр партиясынын әсасыны гоймуш вә ону дөйүшләрдә мөһкәмләтмишсиниз, дүняда биринчи Совет Сосялист Дәвләти яратмышсыныз.

Сталин йолдаш, Сиз өлмәз Ленинин ишини давам этдирәрәк болшевикләр партиясынын бирлийини вә монолитлийини мұһафизә этмиш, ленинизм дүшмәнләринин дармадағын әдилмәсини тәмин этмиш, өлкәмизин халғларыны мөһрибан гардашлығ аиләсиндә сых бирләшдирмиш, онлары сосялизмнин чәһаншүмул тарихи гәләбәләринә чатдырмышсыныз. Сиз марксизм-ленинизм нәзәрийәсини инкишаф этдириб зәнкинләшдирмиш вә болшевикләр партиясыны, совет халғыны, бүтүн өлкәләрин коммунистләрини бу нәзәрийә илә силаһландырмышсыныз.

Сизин биләваситә рәһбәрлийиниз, Сизин сәркәрдәлик дүһаныз Бөйүк Вәтән мұһарибәси күнләриндә совет халғынын гәләбәсини тәмин этмиш, өлкәмизин вә бүтүн бәшәрийәти фашист әсарәти тәһлүкәсиндән гуртармышдыр.

Сиз совет халғыны мұһарибәдән сонракы чох бөйүк гуручулуг програмыны һәята кечирмәйә руһландырмышсыныз. Сүһ вә демократиянын гүдрәтли даяғы олан Вәтәнимиз Сизин мүдрик рәһбәрлийиниз алтында коммунизмнин тәнтәнәсинә доғру инамла кедир.

Сталин йолдаш, империализмә гаршы, сүһ, демократия вә сосялизм уғрунда мұбаризәдә Сиз бүтүн дүня зәһмәткешләри вә мәзлумларынын илһамчысы, үмиди вә байрағысыныз.

Әзиз рәһбәр вә мұәллиминиз, биз хошбәхтик ки, Ленин—Сталин партиясының ән көһнә вә э'тибарлы дәстәләриндән бири олан Бақы вә Азәрбайчан болшевик тәшкилатыны Сиз яратмыш, етишдирмиш вә дөйүшләрдә мөһкәмләтмишсиниз.

Сталин йолдаш, Азәрбайчан халғы өзүнүн дирчәлмәси үчүн, өз халғ тәсәррүфатынын вә онун әсас саһәси олан нефт сәнаеннин инкишафы саһәсиндә әлдә этдийи бүтүн мүвәффәгийәтләр үчүн, өз мәдәнийәтинин йүксәлдилмәси вә мадди вәзийәтинин яхшылашдырылмасы үчүн Сизә миннәтдардыр.

Әзиз атамиз вә мұәллиминиз, Сизин шанлы етмиш иллийиниз күнүндә Сизә болшевик саламы көндәрир, халғымызын вә бүтүн

дүня зәһмәткешләринин рәфәһи вә сәадәти үчүн узун илләр яшамагынызы үрәкдән арзу эдирик!
 Сосялизм гәләбәләринин илһамчысы вә тәшкилатчысы, партиямызын вә совет халгынын бөйүк рәһбәри Йосиф Виссаронович Сталинә эшг олсун!

АЗӘРБАЙЧАН К(б)П МӘРКӘЗИ вә
 БАКЫ КОМИТӘЛӘРИ.

МОСКВА, КРЕМЛ.

ЗӘҪМӘТКЕШЛӘРИН БӨЙҮК РӘҪБӘРИ ВӘ МҮӘЛЛИМИ И. В. СТАЛИН ЙОЛДАША

Әзиз Йосиф Виссаронович!

Етмиш иллийиниз күнүндә Азәрбайчан Совет Сосялист Республикасынын Назирләр Совети Сизә, доғма рәһбәр вә мүүллиминизә аловлу болшевик саламы көндәрир.

Шанлы етмиш иллийиниз бүтүн совет халгы вә бүтүн дүня зәһмәткешләри бөйүк руһ йүксәклийилә гейд эдирләр.

Сталин йолдаш, өлмәз Ленинни эн яхшы шакирди вә силаһдашы, онун ишини бөйүк давам этдирчиси олан Сиз ленинизмни мәғлубәдилмәз байрагыны йүксәкләрә галдыраг ону ирәли апармышсыныз. Сизин мүдрик рәһбәрлийинизлә совет халгы сосялизм чәмиййәти гурмуш, өз наилийәтләрини Бөйүк Вәтән муһарибәсиндә горууб мүдафиә этмиш вә инди инамла коммунизмә доғру кедир.

Сталин йолдаш, Сиз Совет республикаларыны бир Мүттәфиг дәвләтдә: Ленин—Сталин дәстлуғу илә сых бирләшмиш совет халғларынын чохмилләтли аиләси олан ССРИ-дә бирләшдирмәк үчүн бөйүк ишләр көрмүшсүнүз. Сиз дүняда эн демократик Конституциянын—галиб сосялизм Конституциясынын ярадычысыныз.

Әзиз Сталин йолдаш, бөйүк вәтәнимизин бүтүн зәһмәткешләрилә бирликдә Азәрбайчан халгы Сизә сонсуз мәһәбәтнини вә сәми ми миннәтдарлығыны билдирир. Сизин биләваситә рәһбәрлийиниз алтында, бөйүк рус халгынын гардашчасына көмәйилә Азәрбайчан сосялистчәсинә енидән гурулмушдур. Әзиз атамыз вә мүүллиминиз, чичәкләнән Азәрбайчан бүкүн малик олдуғу һәр шей үчүн, биринчи нөвбәдә Азәрбайчан халгы өзүнүн дирчәлмәси вә милли варлығы үчүн Сизә миннәтдардыр.

Бүкүн Совет Азәрбайчаны нүмунәви сосялист республикасыдыр, чохмилләтли Совет дәвләтинин Шәргин сәрһәддиндә әтибарлы даяғыдыр.

Болшевикләр партиясы әтрафында, Сизин әтрафынызда һәмишәкиндән даһа сых бирләшән Азәрбайчан халгы бундан сонра да Совет һөкүмәтинин, болшевикләр партиясынын вә шәхсән Сизин республикамыз гаршысында гойдуғунуз вәзифәләрин һамысыны шәрәфлә еринә етирмәк үчүн гүввә вә әмәйини сәрф эдәчәкдир.

Севимли рәһбәр вә мүүллиминиз, яшайын вә узун илләр өмүр сүрүн. Әзиз Сталин йолдаш, бизи коммунизмни там гәләбәсинә чатдырын!

Коммунизмә кедән зәфәр йолумузу нурландыран бөйүк бәшәр даһисинә—әзиз Сталинә эшг олсун!

АЗӘРБАЙЧАН ССР НАЗИРЛӘР СОВЕТИ.

дүня зәһмәткешләринин рәфәһи вә сәадәти үчүн узун илләр яшамагынызы үрәкдән арзу эдирик!

Сосялизм гәләбәләринин илһамчысы вә тәшкيلاتчысы, партиямызын вә совет халгынын бөйүк рәһбәри Иосиф Виссаронович Сталинә эшг олсун!

АЗЭРБАЙЧАН К(б)П МӘРКӘЗИ вә
БАКЫ КОМИТЭЛЭРИ.

МОСКВА, КРЕМЛ.

ЗӘҢМӘТКЕШЛӘРИН БӨЙҮК РЭҢБЭРИ ВЭ МҮЭЛЛИМИ И. В. СТАЛИН ЙОЛДАША

Әзиз Иосиф Виссаронович!

Етмиш иллийиниз күнүндә Азәрбайчан Совет Сосялист Республикасынын Назирләр Совети Сизә, доғма рәһбәр вә мүәллимимизә аловлу болшевик саламы көндәрир.

Шанлы етмиш иллийиниз бүтүн совет халгы вә бүтүн дүня зәһмәткешләри бөйүк руһ йүксәклийилә гәйд эдирләр.

Сталин йолдаш, өлмәз Ленинни эн яхшы шақирди вә силаһдашы, онун ишинин бөйүк давам этдирчиси олан Сиз ленинизмни мәғлубәдилмәз байрағыны йүксәкләрә галдырағ ону ирәли апармышсыныз. Сизин мүдрик рәһбәрлийинизлә совет халгы сосялизм чәмиййәти гурмуш, өз наилийәтләрини Бөйүк Вәтән муһарибәсиндә горууб мүдафиә етмиш вә инди инамла коммунизмә доғру кедир.

Сталин йолдаш, Сиз Совет республикаларыны бир Мүттәфиг дәвләтдә: Ленин—Сталин достлуғу илә сых бирләшмиш совет халғларынын чохмилләтли аиләси олан ССРЙ-дә бирләшдирмәк үчүн бөйүк ишләр көрмүшсүнүз. Сиз дүняда эн демократик Конституциянын—галиб сосялизм Конституциясынын ярадычысыныыз.

Әзиз Сталин йолдаш, бөйүк вәтәнимизин бүтүн зәһмәткешләрилә бирликдә Азәрбайчан халгы Сизә сонсуз мәһәббәтини вә сәми ми миннәтдарлығыны билдирир. Сизин биләваситә рәһбәрлийиниз алтында, бөйүк рус халгынын гардашчасына көмәйилә Азәрбайчан сосялиствәсинә енидән гурулмушдур. Әзиз атамыз вә мүәллимимиз, чичәкләнән Азәрбайчан бүкүн малик олдуғу һәр шей үчүн, биринчи нөвбәдә Азәрбайчан халгы өзүнүн дирчәлмәси вә милли варлығы үчүн Сизә миннәтдардыр.

Бүкүн Совет Азәрбайчаны нүмунәви сосялист республикасыдыр, чохмилләтли, Совет дәвләтинин Шәргин сәрһәддиндә әтибарлы даяғыдыр.

Болшевикләр партиясы әтрафында, Сизин әтрафынызда һәмишәкиндән даһа сых бирләшән Азәрбайчан халгы бундан сонра да Совет һөкүмәтинин, болшевикләр партиясынын вә шәхсән Сизин республикамыз гаршысында гойдуғунуз вәзифәләрин һамысыны шәрәфлә еринә етирмәк үчүн гүввә вә әмәйини сәрф эдәчәкдир.

Севимли рәһбәр вә мүәллимимиз, яшайын вә узун илләр өмүр сүрүн. Әзиз Сталин йолдаш, бизи коммунизмни там гәләбәсинә чатдырын!

Коммунизмә кедән зәфәр йолумузу нурландыран бөйүк бәшәр даһисинә—әзиз Сталинә эшг олсун!

АЗЭРБАЙЧАН ССР НАЗИРЛӘР СОВЕТИ.

МОСКВА, КРЕМЛ.

ИОСИФ ВИССАРИОНОВИЧ СТАЛИН ЙОЛДАША

Эзиз Иосиф Виссарионович!
Азәрбайчан Совет Сосялист Республикасы Али Советинин Рәясәт Һей'әти зәһмәткеш бәшәрийәт үчүн тәнтәнәли вә фәрәһли бир күндә—етмиш яшынызын тамам олмасы күнүндә Сизи Азәрбайчан халгы адындан сәмими вә гызғын тәбрик этмәклә өзүнү хошбәхт һесаб әдир.

Азәрбайчан халгы өзүнүн дирчәлмәси вә милли варлығы үчүн Сизә хүсусилә миннәтдардыр вә һәдсиз тәшәккүр әдир. Азәрбайчан халгынын ингилаб тарихи Сизин әзиз адынызла мөһкәм бағлыдыр.

Өлмәз Ленин нәзәрийәсинин парлаг мәш'әлини Азәрбайчанда биринчи олараг Сиз галдырдыныз. Әзизимиз Иосиф Виссарионович, Азәрбайчан халгынын һәятыны Сиз ишығландырмышсыныз, бизә азад әмәк, истираһәт, тәһсил вә гочалдыгда мадди тә'минат һүгугуну—сосялизм чәмийәтинин даһиянә манифести олан мөһтәшәм Сталин Конституциясында тәсбит әдилмиш һүгуглары Сиз вермишсиниз.

Чичәкләнән Сосялист Совет Азәрбайчанынын бүкүн фәхр әтди-йи бүтүн наилийәтләри,—онуи инкишаф әтмиш сәнаси, габагчыл кәнд тәсәррүфаты, йүксәк мәдәнийәти,—тарихдә мисли көрүнмәмиш бүтүн бу гәләбәләри үчүн Азәрбайчан зәһмәткешләри Сизә, Сизин күндәлик аталыг гайғыныза вә диггәтинизә миннәтдардыр.

Сизин гайғыныз сайәсиндә, УИК(б)П-нин ленинчи-сталинчи Мәркәзи Комитәсинин вә Иттифаг һөкүмәтинин кениш ярдымы сайәсиндә, Совет Азәрбайчаны өз сәнасини, кәнд тәсәррүфатыны вә мәдәнийәтинин даһна бөйүк тәрәггийә чатдырмаг үчүн, зәһмәткешләрин мадди вәзийәтинин даһна да яхшылашдырмаг үчүн ләзым олан һәр шейлә тә'мин әдилир.

Азәрбайчан халгы Сизә, ССРИ-дә коммунизм гурмаг ишинин илһамчысы вә тәшкилатчысына, коммунист партиясынын вә совет халгынын бөйүк рәһбәри вә мүүәллиминә һәмнишә сәдагәтли олмуш вә сәдагәтли олачагдыр.

Яшасын халгларын мөһкәм Сталин достлуғу!

Гүдрәтли Сосялист Вәтәнимиз яшасын вә әсрләрлә шөһрәтләсини!

Яшасын галиб Ленин—Сталин партиясы!

Бөйүк рәһбәримиз, байрағымыз, үмидимиз вә халгларын пәнаһы әзиз, севимли Сталин, бүтүн дүня зәһмәткешләринин сәадәтә чатдырмаг үчүн яшайын вә узун илләр өмүр сүрүни!

АЗӘРБАЙЧАН СОВЕТ СОСЯЛИСТ РЕСПУБЛИКАСЫ
АЛИ СОВЕТИНИН РӘЯСӘТ ҺЕЙ'ӘТИ.

МОСКВА, КРЕМЛ.

ИОСИФ ВИССАРИОНОВИЧ СТАЛИНӘ

Эзиз Иосиф Виссарионович!

Азәрбайчан ССР Әлмләр Академиясынын, Сизин анадан олманызын етмиш иллийинә һәср олунмуш тәнтәнәли сессиясына топланмыш биз әлми ишчиләр, әзиз рәһбәр вә мүүәллимимиз, Сизә ән аловлу саламымызы көндәрир, сосялист Вәтәнимизин вә бүтүн тәрәггипәрвәр бәшәрийәтин рәфаһи үчүн узун илләр яшаманызы арзу әдирик.

Бу фәрәһли күндә биз, бүтүн чохмилйонлу совет халгы илә бирликдә, өлмәз Ленинни ән яхын силаһдашы вә онун бөйүк ишинин шанлы давамчысы олан, Ленинлә бирликдә гәһрәман болшевикләр партиясынын тәмәлини гөймуш вә ону дөйүшләрдә бөйүдүб бәркитмиш олан Сизә, гәлбләримизи долдуран мәһәббәт вә сәдагәт һиссләрини ифадә әдирик. Биз Сизи, Ленинлә бәрабәр дүняда биринчи сосялист дөвләтинин гурмуш вә кәнч Совет республикасыны харичи интервентләрдән горумуш зәһмәткешләрин бөйүк рәһбәрини тәбрик әдирик. Сиз, сосялизм гурулмасы һағғында Ленин планыны даһиянә бир сурәтдә һәята кечирдиниз вә инди бизи коммунизмин парлаг зирвәләринә доғру ирәли апарысыныз.

Биз, Сизин шәхсиниздә бөйүк ингилабчыны, алими, габагчыл совет әлминин бөйүк хадимини, марксизм-ленинизм нәзәрийәсинин дәринләшдириб ярадычылығла инкишаф әтдирмиш, ону ени кәшфләр вә наилийәтләрлә зәнкиләшдирмиш әлми әсәрләрин мүүәлифини саламлайыр вә тәбрик әдирик.

Сиз, әзиз Сталин йолдаш, гәһрәманчасына әмәк вә әзәмәтли мүбаризә илә долу бөйүк, шанлы һәят йолу кечмишсиниз. Сизин ишығлы эәканыз, түкәнмәз энеркияныз, енилмәз прадәниз, фәһлә синфинин ишинин һағг олдуғуна дәрин инамыныз бүтүн чәттиликләри арадан галдырды вә фәһлә синфини, чар мүүәллийәтинә гаршы, буржуа-мүлкәдар гурулушуна гаршы дөйүшләрдә вә фәһлә һәрәкатында буржуа акентләри олан меншевикләрлә, национал-уклонистләрлә, анархистләрлә вә башгалары илә мүбаризәдә гәләбәдән гәләбәйә апарды. Сталин һарада һәз гәләбә дә орададыр—совет адамларынын инамы бунадыр вә тарих буну сүбүт әтмишдир.

Сосялист чәмийәтимиздә кечмишдә мисли көрүнмәмиш бир миғясдә әлм истеһеалата вә инсанларын мәншәтинә даһил әлур;

тәбиәттин өзүнү белә дәйишдирир. Биз, Сизин сыманызда, өлкә-мизи ичтиман-игтисади вә мэдәни чәһәтдәи ән габагчыл бир өлкәйә чевирмиш олан бөйүк бир гуручуя өз һөрмәт һиссләримизи изһар әдирик.

Бөйүк Совет Иттифагынын айрылмас бир һиссәси олан Совет Азәрбайчаны бүтүн гардаш республикаларла бәрабәр, совет һа-кимийәти илләриндә тәсәррүфат вә мэдәни инкишаф сәһәсиндә бөйүк бир йол кечмишдир. Сизин даими аталыг гайғыныз сайә-синдә, бөйүк рус халгынын ән яхын көмәйилә болшевикләрин көрмүш олдуглары бөйүк ишләр нәтичәсиндә Азәрбайчан йүксәк инкишаф әтмиш сосялист сәнаен, габагчыл кәнд тәсәррүфаты өлкәсинә чеврилмиш, сосялист Азәрбайчанында әлм вә мэдәний-йәт чичәкләнмишдир.

Чар мүтләггийәтинә вә истисмарчылара гаршы Азәрбайчан зәһмәткешләринин ингилаби мүбаризә тарихи, Азәрбайчанда сося-лист ингилабынын гәләбәси вә ени хошбәхт һаят яратмаг сәһә-синдәки бүтүн мүвәффәгийәтләримиз Сизин адынызла бағлыдыр.

Азәрбайчан нефт сәнаенин бәрпа әдилмәси вә енидән гурул-масы һаггындакы даһиянә көстәришләриниз нефт сәнаенин бө-йүк мүвәффәгийәтләрини тә'мин әтди.

Азәрбайчанын чохла әлми-тәдгигат мүәссисәләри вә әлми иш-чиләри ералты сәрвәтләри ишләтмә системләрини, гуя газыма техноложисини вә техникасыны, нефтли тәбәгәләрдән истифадә үсулларыны тәкмилләшдирмәк сәһәсиндә мүвәффәгийәтлә тәд-гигат иши апарырлар.

Артыг нефт ә'малы үчүн оржинал үсуллар, нефт ә'малында йүксәк кейфийәтли мәһсуллар алынмасыны тә'мин әдән ени техно-ложии просесләр һазырланмыш вә тәтбиг әдилмишди. Бөйүк әнержи әһтиялары мейдана чыхарылыр, республиканын игтисади вә фи-зики-чоғрафи шәраити әтрафлы тәдгиг әдилди, мүхтәлиф дәрслик-ләр, монографиялар вә Азәрбайчан ССР-нин хәритәләри нәшр әди-лир, һейвандарлығы даһа да инкишаф әтдирмәк үчүн республи-канын бир мәнбә олан ем әһтиятлары тәдгиг олунур вә с.

Азәрбайчан ССР-нин биолокия вә нәбәтат, торпагшүнаслыг гә агрокия сәһәләриндә чалышан әлми ишчиләри Мичурин—Лы-сенко, Докучаев—Вилямс нәзәрийәсинин, габагчыл совет агро-биолокия әлминин бөйүк наһлийәтләринә әсасланараг, ени пам-быг нөвләри вә дәнли биткиләр, гурагыла давамлы олан ени гиймәтли ағач нөвләри етишдирмәк, ябаны биткиләрин вә дәр-ман биткиләринин ени нөвләрини өйрәнмәк сәһәсиндә вә с. чидди наһлийәтләр әлдә әтмишләр.

Ичтиман әлмәр сәһәсиндә чалышан әлми ишчиләр, УИК(б)П Мәркәзи Комитәсинин идеоложи мәсәләләр һаггындакы тарихи гәрарларыны әлдә рәһбәр тутараг, Азәрбайчанда ичтиман вә фәл-сәфи фикир инкишафына, Азәрбайчан халгынын тарихинә, әдә-бийятына, дилинә вә инчәсәнәтинә даир гиймәтли тәдгигат әсәр-ләри яратмышлар. Биз, рус әдәбийяты вә инчәсәнәтинин көркәмли нүмунәләрини халг арасында кениш сурәтдә ййыр, рус мэдәний-йәтинин вә Азәрбайчанын игтисади вә мэдәни инкишафына гар-даш рус халгынын габагчыл хадимләринин көзәл тә'сирини өйрән-мәйә хүсуси диггәт етиририк.

Яһныз Сталин зәманәсиндә әлм ахыра гәдәр вә тамамилә халга хидмәт әдә биләр. Инди миллионларла совет адамы Сталин бешиллиинин өн мүһүм тапшырыгыларыны артыгламасилә еринә етирмәк үчүн кәркин ярадычылыг ишилә мәшғулдур. Бу әзәмәтли ишләрдә бөйүк вә фәхри ролу әлм ойнамалыдыр. Совет халгы вә

өлкәмиз әлм вә техника сәһәсиндә чалышан ишчиләрдән сосялист халг тәсәррүфаты вә бөйүк вәтәнимизин мүдафиәсини даһа да мөһкәмләндирәчәк бөйүк проблемләрин вә әлми кәшфләрин һәл-лини көзләйир.

Харичи өлкәләрин әлми наһлийәтләринә ән яхын заманда чатмаг вә онлары өтүб кечмәк һаггындакы чағрышыныз, Вәтән гаршысында өз борчуну еринә етирмәк чағрышы кими һәр бир әлми ишчинин шүүрунда мөһкәм ер тутмушдур. Сизин сөзләриниз, совет алимләринин ирәлийә доғру апаран бир байраг олмушдур.

Бу тәнтәнәли күндә Азәрбайчан ССР-нин әлми ишчиләринин бөйүк бир дәстәси, әзиз рәһбәр вә мүәллиминиз, Сизин әмин әдирик, бүтүн гүввә, билик, тәчрүбә вә исте'дадыны бөйүк вәтәни-мизин даһа да чичәкләниб инкишаф әтмәсинә сәрф әдәчәкдир. Биз, әлми-тәдгигат ишиндә даһа бөйүк мүвәффәгийәтләр әлдә әтмәйин габагчыл совет әлминин өлкәмизин халг тәсәррүфаты вә мэдәни йүксәлиш әһтиятларына даһа да яхынлашдырмағы өз шәрәф ишимиз вә ән мүһүм вәзифәмиз һесаб әдирик. Биз, бол-шевик идеялылығы вә принципаллығы әсасында өз әлми фәалий-йәтимизи даһа да кенишләндирмәк вә дәринләшдирмәк, Акаде-мияны Республикамызда габагчыл әлмин мәркәзи һалына кә-тирмәк вә Сталин зәманәсинин бөйүк вәзифәләрини еринә етирмәк уғрунда йорулмадан чалышачайыг. Сталин йолдаш, Сизин ә'ти-мадыныза, бөйүк Ленин—Сталин партиясынын ә'тимадына лайиг олмаг үчүн бар гүввәмизлә чалышачайыг.

Яшасын галибийәтли вә гүдрәтли совет халгы!

Яшасын гәләбәләримизин илһамчысы вә тәшкилатчысы олан гәһрәман болшевикләр партиясы, Ленин—Сталин партиясы!

Халгларын бөйүк рәһбәри, атамыз вә мүәллиминиз әзиз Носиф Виссариевич СТАЛИНЭ әшиг олсун!

Библиотека Института
Филиала А.Н. СССР

П 5902

М. Ч. БАҒЫРОВ

БОЛШЕВИКЛӘР ПАРТИЯСЫ ВӘ СОВЕТ ХАЛҒЫНЫҢ БӨЙҮК РӘҠБӘРИ

**Иосиф Виссарионович Сталин 70 иллийи мүнәсибәтилә
Үмүмбақы партия фәаллары йығынчағында мә'рузә**

Йолдашлар, болшевикләр партиясы, совет халғы вә бүтүн дүня зәһ-мәткешләри өз севимли рәһбәр вә мүүллими, өлмәз Ленин ишини давам этдиричиси Иосиф Виссарионович Сталинни анадан олмасы күнүнүн 70 иллийини гейд этмәкдәдирләр.

21 декабр күнү биз совет адамлары үчүн, бүтүн тәрәггипәрвәр бәшә-рийәт үчүн фәрәһли вә әзиз бир күндүр.

1879-чу ил декабрын 21-дә, бәшәр чәмиййәтинин габагчыл синфи олан пролетариатын арзу вә диләкләрини, гүввәт вә гүдрәтини өзүндә тә-чәссум этдирән бир инсан дүня кәлди.

Ленинлә бирликдә болшеви́змин әса́сларыны гоян, шанлы партиямы-зы ярадан вә бөйүдән, фәһлә синфини зәһмәткешләрин азадлығы уғрунда мүбаризәйә, коммунизмин тәнтәнәси уғрунда мүбаризәйә галдыран Сталин һәмни күн анадан олду.

Фәһлә синфинин ингилаби һәрәкатынын тарихи, гүдрәтли болшевик-ләр партиясынын тарихи, бейнәлхалг коммунист һәрәкатынын тарихи Ленин вә Сталинни ады, һәяты вә фәалийәтилә мөһкәм әлағәдардыр.

Ленинлә бирликдә Сталин йолдаш, бәшәрийәт тарихиндә ени дөвр ачан, өлкәмизин халғларыны ичтимаи вә милли зүлм зәнчирләриндән азад этмиш олан Бөйүк Октябр сосялист ингилабыны яратды вә онун гәләбә-синә рәһбәрлик этди.

Ленинлә бирликдә Сталин йолдаш вәтәндаш мүһарибәси илләриндә сосялист вәтәнимизи мұдафиә этмәк үчүн совет халғыны тәшкил эдиб сых бирләшдирди, дахили әкс-ингилаб вә харичи мұдахиләчиләр үзәриндә совет халғынын там гәләбәсини тә'мин этди.

Сталин йолдаш Ленинни ишини давам этдирәрәк чохмилләтли совет дөвләтини мөһкәмләтди, өлкәмиздә сосялизмин гәләбәсини тә'мин этди.

Ленин кими Сталин йолдаш да марксизми әһкам дейил, ингилаби һәрәкәт үчүн рәһбәр һеса́б әдәрәк марксизм-ленинизм нәзәрийәсини инкишаф этдириб зәнкиләшдирди, болшевикләр партиясыны, совет халғыны, бүтүн өлкәләрин коммунист вә фәһлә партияларыны, миллион-ларла зәһмәткешләрини бу нәзәрийә илә силаһландырды.

Һәлә 15 яшлы кәнч икән ингилаб һәрәкатына гошулан Сталин йол-даш һәмнишә Ленинни ән сәдагәтли, ән ардычыл шакирди вә силаһдашы, болшевикләр партиясыны яратмаг вә мөһкәмләндирмәк уғрунда, проле-тар диктатурасы уғрунда мүбаризәдә Ленинни даяғы олмушдур.

Сталин йолдаш Владимир Илич Ленинни һәдсиз сеvir вә она сон дәрәчә сәдагәтли иди.

1924-чү ил январын 28-дә Сталин йолдаш 1903-чү илдә гияби сурәт-дә, язышма йолу илә Иличлә нечә таныш олдуғуну хатырларкән демиш-дир ки, о, дәрһал Ленинни гейри-ади бир инсан олдуғуну һисс эдәрәк бу әгидәйә кәлди ки, «Ленин ади рәһбәрләрден бири дейил, ән йүксәк рәһбәрдир, мүбаризәдә горху билмәйән вә Русия ингилаби һәрәкатынын һәлә кечилмәмиш йоллары илә партияны чәсарәтлә ирәли апаран бир дағ гарталыдыр». (И. Сталин, Әсәрләри, 6-чы чилд, сәһ. 60).

Сталин йолдаш ингилаби фәалийәтә башладығы илк күнләрден әтибарән мөһкәм сурәтдә Ленин йолу илә кетмиш, өлкәмизин фәһлә синфинин мүбаризәсинә Ленинлә бирликдә рәһбәрлик этмиш вә фәһлә синфини гәләбәйә чатдырмышдыр.

Илич арамыздан кетдикдән сонра Сталин йолдаш Ленинни ишини чәсарәт вә инамла өз өлине алараг партиямызы, халгымызы Ленин йолу илә гәләбәдән-гәләбәйә доғру апарыр.

Сталин йолдаш партиямызы, кәнчләримизи, бүтүн совет адамларыны Ленинни вәснийәтләринә һәдсиз сәдагәт руһунда, ленинизм идеяларына һәдсиз сәдагәт руһунда тәрбийә эдир.

Сталин йолдаш биз совет адамларындан бүтүн ишләримиздә ардычыл ленинчи олмағы тәләб эдир.

Лениндән данышаркән, Ленинни нечә бир инсан олдуғуну сөйләркән, һәр бир коммунистин, һәр бир совет адамынын өзүнү нечә апармалы олдуғундан бәһс эдәркән Сталин йолдашын биз болшевикләрә, комсомолумуза, совет адамларымыза вердийи бүтүн көстәришләри, өйүдләри вә арзулары Ленинә онун хусуси мәһәббәт вә сәмиимийәтинин ифадә эдир.

Сталин йолдашын ашағыдакы сөзләри онун Ленинә белә бир сонсуз мәһәббәт вә һәдсиз сәдагәтинин ифадәсидир:

«Бизим мүәллиминиз, бизим рәһбәримиз Илични ядда сахлайын, сеvин, өйрәнин.

Илич кими мүбаризә эдин, дахили вә харичи дүшмәнләрә онун кими гәләбә чалын.

Ени һәяты, ени яшайышы, ени мәдәнийәти Илич кими гурун». (И. Сталин, Әсәрләри, 7-чи чилд, сәһ. 19).

Бөйүк Вәтән мүһарибәсинин ағыр күнләриндә Сталин йолдашын совет әскәрләринә мүрачнәтлә дедийи сөзләр Ленин идеяларынын һәр шейә галиб кәлән күчүнә һәдсиз инамы ифадә эдир. Сталин йолдаш 1941-чи ил ноябрын 7-дә Гызыл мейдандакы чыхышында дөйүшчү вә командирләри мүһарибә мейданында икидлик көстәрмәк үчүн йола сәларкән демишди: «Гөй бөйүк Ленинни гәләбә байрағы исизи руһландырсын!».

Сталин йолдаш Ленинни бөйүк силаһдашы вә ишинин давам әтдиричисидир.

Сталин Ленинни ләягәтли силаһдашы, сәдагәтли досту вә әтибарлы даяғы иди.

Партиямызын һәятынын ән мәс'ул дөврләриндә, фәһлә синфинин ингилаби мүбаризәсинин һәлләдичи заманларында Ленин бүтүн ишләрини тәшкилини вә бу ишләрә рәһбәрлийи Сталин йолдаша әтибар әдиб тапшырды.

1912-чи илдә партиямызын Прага конфраңсы Русияда бүтүн ингилаби ишләрә рәһбәрлик этмәк үчүн әмәли иш мәркәзи—МК-нын Рус бү-

росуну яратмышды. Ленинни тәклифи илә МК-нын Рус бүросуна рәһбәрлик этмәк Сталин йолдаша тапшырылмышды.

1917-чи илин июл айында болшевикләрин VI гурултайына, партия вә фәһлә синфинә силаһлы үсян истигамәти верән гурултая билаваситә Сталин йолдаш рәһбәрлик эдирди.

Ленин вә Сталин Бөйүк Октябр сосялист ингилабынын илһамчысы, тәшкилатчысы вә рәһбәридирләр.

Ленин, Октябр силаһлы үсянынын бүтүн һазырланмасы ишини Сталин йолдаша тапшырмышды.

Брест сүлһүнүн бағланлыдығы ағыр күнләрдә, ингилабын мүгәддәраты һәлл эдилән заман Сталин йолдаш Ленинни әтибарлы даяғы иди. Алманларла данышыг апаран нумайәндә һей'әтинин сорғусуна Владимир Илич бирбаша телеграф хәтти илә чаваб верәркән демишди:

«Сизин суалыныза чаваб вермәздән әввәл Сталинлә мәсләһәтләшмәк истәрдим... Инди Сталин кәлмишдир, онунла музакирә эдәрик вә дәрһал Сизә биркә чаваб верәрик». («В. И. Ленинни һәят вә фәалийәтинин гыса хүләсәси», Азәрнәшр, 1944-чү ил, сәһ. 236).

Вәтәндаш мүһарибәси илләриндә Ленин дахили вә бейнәлхалг әксингилаба гаршы мүбаризәнин ән мәс'ул вә һәлләдичи саһәләрини Сталин йолдаша тапшырды.

1922-чи илдә, өлкәдәки дағынтыны арадан галдырмаг вә халг тәсәррүфатыны бәрпа этмәк уғрунда, партия сыраларынын бирлийи вә монолитлийи уғрунда партиянын сон дәрәчә мүрәккәб шәраитдә мүбаризә апардығы бир заманда Ленинни тәклифи илә Сталин йолдаш партиямызын Мәркәзи Комитәсинә баш катиб сечилди.

Партия вә совет дөвләтинә бүтүн рәһбәрлик мәсәләләрини, өлкәмизин дахили вә харичи сясәтинә аид бүтүн мәсәләләри Илич һәмншә Сталинлә бирликдә һәлл эдирди.

Ленинлә Сталинни мүнасибәтләри бизә онларын фикирләринин бир-биринә там уйғунлуғуну, бахышларынын бирлийини, араларындакы мөһкәм вә принципал достлуғу көстәрир.

Владимир Илич Ленин, Марксла Әнкелсин достлуғуну көстәрәрәк язмышдыр:

«Гәдим рәвайәтләрдә мүхтәлиф вә тәсирли достлуг мисалларындан данышылыр. Авропа пролетариаты дөйә биләр ки, онун элмини яраданлар, инсан достлуғуна даир ән тәсирли гәдим рәвайәтләрдәкиндән даһа сәмими бир достлугла яшамыш олан ики алим вә мүбариздир». (В. И. Ленин, Әсәрләри, 2-чи чилд, сәһ. 13).

Иличин бу сөзләри элмин ики бөйүк симасынын, бәшәрийәтин ики даһисинин, бейнәлхалг ингилаб һәрәкатынын ики рәһбәринин—Ленин вә Сталинни достлуғуна ени гүввә вә ени мәзmunла аид эдилә биләр. (Алгышлар).

Ленин вә Сталин ийирми беш ил бирликдә бөйүк мәгсәд уғрунда чәлышмыш, болшевикләр партиясыны яратмыш вә мөһкәмләтмиш, фәһлә синфини пролетар ингилабынын гәләбәси уғрунда, сосялизмни гәләбәси уғрунда мүбаризәйә руһландырмыш вә тәшкил этмишләр.

Ленинни вә Сталинни партия һагғындакы нәзәрийәси элми сосялизмни—марксизмин инкишаф әтдирилмәсиндә вә зәнкиләшдирилмәсиндә онларын мисилсиз хидмәтидир.

Ленин вә Сталин өйрәдирләр ки, «пролетариатын ингилабчы партиясы олмадан, оппортунизмдән азад, сәзишчиләрә вә тәслимчиләрә гар-

шы барышмаз, буржуазия вә онун дәвләт һакимийәтинә гаршы ингилабчы партиясы олмадан, пролетар ингилабынын гәләбәси, пролетариат диктатурасынын гәләбәси мүмкүн дейилдир». («УИК(б)П Тарихи. Ғыса курс», сәһ. 362).

Ленин вә Сталин ингилаби фәалийәтә башладылары илк күнләрдә әтибарән мүбариз пролетар партиясы, ени типли партия яратмағ уғрунда өзләринә мәхсус әзм вә тәкидлә мүбаризә апармышлар.

Сталин йолдаш, Ленин—Сталин партиясынын сәдагәтли мүбариз дәстәләри олан Загағазия болшевик тәшкилатларыны яратмыш, мөһкәмләтмиш вә онлара рәһбәрлик әтмишдир.

Ленинлә бирликдә Сталин йолдаш партиямызын дүшмәнләрини, һәр чүр оппортунистләри амансызлығла дармадағын әдәрәк партиянын кениш зәһмәткеш күтләләрлә әлагәсини мөһкәмләтмиш, партия сыраларыны тәсадүфи вә ләягәтсиз адамлардан горуmuşдур.

Фәһлә синфини габагчыл мүбариз дәстәси олан партиямыз, Ленин—Сталин партиясы, Иличин вердийи тәрифә корә «дөрүмүзүн зәкасы, шәрәфи вә вичданыдыр». (В. И. Ленин, Әсәрләри, XXI чилд, сәһ. 95).

Буна корә дә Сталин йолдаш Ленинни табуту гаршысында ичдийи андда демшидир:

«Биз коммунистләр айры тәбиәтли адамларыг. Биз хусуси бир материалдан бичилмишик. Биз, бөйүк пролетар стратегиини ордусунданыг, Ленин йолдашын ордусунданыг. Бу ордуя, мәнсуб олмағ шәрәфиндә йүксәк һеч бир шей йохдур. Баниси вә рәһбәри Ленин йолдаш олан партиянын үзвү адындан йүксәк һеч бир шей йохдур». (И. Сталин, Әсәрләри, 6-чы чилд, сәһ. 52).

Биз болшевикләр, биз совет адамлары, доғма партиямыз үчүн һәр шейдән әввәл Сталин йолдаша миннәтдарыг. (Алғышлар).

Сталин йолдаш, партия зидд олан бүтүн группашмаларын әксингилабчы маһийәтини вахтында ашкара чыхармыш, партия сыраларында сайығлығы артырмыш вә партиялылары даһа айыг олмасыны тәмин әтмиш, ленинизм дүшмәнләри олан тротскичиләри, бухаринчиләри, милләтчи тәмайүлчүләри вә империализмин бүтүн башга акентләрини дармадағын әтмәк үчүн партия гүввәләрини сәфәрбәрлийә алмыш вә онлара башчылығ әтмишдир.

Харичи империализмин фитнәкар шийәтләрини биз Сталинни дүһасы сайәсиндә вахтында ашкара чыхара билдик.

Совет һакимийәтини йыхмағ вә өлкәмизи силаһлы мүдахилә, дипломатик саһадә тәкләмә, игтисади блокада вә саирә йолу илә өз мүстәмләкәсинә чевирмәк үчүн бүтүн кечмиш планларынын вә тәдбирләрини пуча чыхдығыны корән бейнәлхалг иртича бизә гаршы, сосялизм өлкәсинә гаршы ени муһарибә һазырлайырды.

Капиталист өлкәләрини һаким даирәләри бу ишдә өзләрини өлкәмиз дахилиндәки, партиямыз дахилиндәки акентләринә бөйүк үмид бәсләйирдиләр.

Сталин йолдашын рәһбәрлийнә партиямызын, халг дүшмәнләрини вахтында ифша вә дармадағын әтмәси бейнәлхалг империализмин планларыны вә шийәтләрини пуча чыхартды, өлкәмиздә сосялизмни мүвәфәғийәтлә гурулмасы үчүн ләзими шәрәит яратды.

Сталин йолдашын Ленин принципаллығы, сосялизм ишинә һәдсиз сәдагәти, партиянын вә фәһлә синфини күчүнә сарсылмаз инамы, кәләчәйи дүзкүн вә айдын көрмәси, дүшмәнләрә гаршы барышмазлығ вә амансызлығы, дәмир ирадәси партиямызы тәһлүкәдән горууду вә бүтүн мүвәфәғийәтләримизи тәмин әтди.

Сталин йолдашын рәһбәрлийи алтында партиямыз сосялизмни бүтүн гәләбәләрини илһамчысы вә тәшкилатчысы олду.

Бөйүк Вәтән муһарибәси күнләриндә Сталин йолдашын рәһбәрлийи алтында партиямыз «совет адамларынын бүтүн сәйләрини бирләшдирәрәк үмуми мәсәдә доғру йөнәлтмиш, бүтүн гүввә вә васитәләримизи дүшмәни дармадағын әтмәк ишинә табе әтмишдир». (И. Сталин, «Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән муһарибәси һағгында», Азәрнәшр, 1946-чы ил, сәһ. 112).

Сталин йолдашын рәһбәрлийилә партиямыз муһарибәдән сонрақы дөврдә өлкәмизин игтисади вә һәрби гүдрәтини даһа да артырмағ уғрунда, коммунизмни гәләбәси уғрунда совет халғынын мүбаризәсинә башчылығ әдир.

Сталин йолдашын рәһбәрлийилә партиямыз Совет Иттифагыны демократиянын вә халғлар арасында сүлһүн әтибарлы даяғы олан гүдрәтли сосялизм дәвләтинә чевирмишдир.

Сталин йолдаш ленинизмни сайсыз-һесабысыз дүшмәнләринә гаршы шиддәтли вурушмаларда, сосялизм гуручулуғу ишиндәки чәтинликләри арадан галдырмағ уғрунда мүбаризәдә партия сыраларыны мөһкәмләндирди, онлары Мәркәзи Комитә әтрафында сых бирләшдирди, өлкәмиздә сосялизмни галиб кәлә биләчәйи һағгында Ленин нәзәрийәсини мүдәфиә вә инкишаф әтдирди.

Һәлә Бөйүк Октябр сосялист ингилабы әрәфәсиндә, партиямызын VI гурултайында Сталин йолдаш Ленинни әлейһинә чыхан тәслимчиләрә вә ингилаб фәрариләринә гәти чаваб верәрәк вә онларын иддиасыны амансызлығла дөф әдәрәк деди:

«Ола билсин ки, мәнз Русия сосялизмә йол ачан өлкә олачағдыр... Анчағ Авропанын бизә йол көстәрә биләчәйи һағгындакы көһнәлмиш тәсәввүрү бир кәнара атмағ ләзимдыр». (И. Сталин, Әсәрләри, 3-чү чилд, сәһ. 209, 210).

Сталин йолдашын бу даһиянә сөзләри болшевикләр партиясынын рәһбәрлийилә өлкәмиздә һәгигәтә чеврилмишдир.

Сталин йолдаш Бөйүк Октябр сосялист ингилабынын тәчрүбәсини, пролетариат диктатурасынын биринчи илләрини тәчрүбәсини нәзәри чәһәтдән үмумиләшдирәрәк, бир өлкәдә сосялизмни галиб кәлә биләчәйи һағгында Ленин нәзәрийәсини инкишаф әтдирди, партияны вә Совет Иттифагынын миллионларла зәһмәткеш күтләләрини бу нәзәрийә илә силаһландырды.

Сталин йолдаш, там сосялизм чәмиийәти гурмағ үчүн ләзим олан һәр шейә өлкәмизин малик олдуғу һағгындакы фикри әсәсләндирди.

Сталин йолдашын чыхардығы бу нәтичә сосялизм уғрунда мүбаризәдә партиямызын баш хәтти үчүн әсас олду.

Өлкәнин сәнаеләшдирилмәси вә кәнд тәсәррүфатынын коллективләшмәси һағгында Сталин плаһи сайәсиндә биз өлкәнин игтисадиһатыны сосялизм әсаслары үзрә енидән гурдуг.

Сталин йолдаш, УИК(б)П-нин XIV гурултайындакы мәрүзәсиндә демшидир:

«...Биз вар гүввәмизлә чалышыб өлкәмизи дахили базара архаланан, асылы олмаян, игтисади чәһәтдән мүстәгил олан өлкәйә чевирмәлийик, кет-кедә капитализмдән парчаланыб айрылан вә сосялист тәсәррүфаты ахынына гошулан бүтүн башга өлкәләри әзүнә чәләб әдәчәк бир мәркәзә чевирмәлийик. Бу хәтт сәнаеимизи сон дәрәчә... кейншләндирмәйи тәләб әдир». (И. Сталин, Әсәрләри, 7-чи чилд, сәһ. 322).

Өлкөнүн сәнаелашдирилмәси үчүн көрүлөн бүтүн эмәли ишләр вә апарылан мүбаризә Сталин йолдашын билаваситә рәһбәрлийи алтында, онун планлары үзрә, онун көстәрдийи йол илә һәята кечирилмишдир.

Өлкәмизин сәнаелашдирилмәси, онун вахтилә керидә галмыш олан әкинчилик өлкәсиндән гүдрәтли сәнае дәвләтинә чеврилмәси үчүн биз, Сталин йолдаша миннәтдарыг. (Алгышлар).

Өлкөнүн сәнаелашдирилмәсилә янашы олараг, кәнд тәсәррүфатынын сосялиствәсинә енидән гурулмасы, миллионларла хырда кәндли тәсәррүфатларынын эмәли сурәтдә сосялизм йолуна кечирилмәси кими мүнүм бир вәзифә дә партиямызын гаршысында дурмушду.

Бу чох мүнүм вәзифәнүн һәята кечирилмәсиндә дә биз, ялныз вә ялныз Сталин йолдаша миннәтдарыг. (Алгышлар).

Сталин йолдаш Ленинни кооператив планыны давам вә инкишаф этдирәрәк кәндләрн вә кәнд тәсәррүфатыны сосялиствәсинә енидән гурмаг үчүн еканә дүзкүн йол олмаг э'тибарилә кәнд тәсәррүфатынын коллективләшмәси нәзәрийәсини яратды вә һәята кечиртди.

Сталин йолдашын рәһбәрлийи алтында кәнд тәсәррүфатынын башдан-баша коллективләшмәси вә голчомагларын бир синиф кими ләғв әдилмәси ингилабымызын чох бөйүк наилийәти олду.

«УИК(б)П Тарихинин Гыса курсунда дейилдийи кими «Бу ән дәрн ингилаби бир чеврилиш иди, чәмийәтин көһнә кейфийәт һалындан ени кейфийәт һалына бир сычрайыш иди, өз нәтичәләри э'тибарилә 1917-чи илли октябрындакы ингилаби чеврилишә бәрабәр бир сычрайыш иди». (Сәһ. 314).

Халг тәсәррүфатынын инкишафына даир бешиллик планлар сосялизм гуручулуғунун бүтүн чәһәләриндә галибийәтли һүчүмун мүнвәфәғийәт газанмасында һәлләдичи рол ойнады.

Бешиллик планлар идеясы, онларын һазырланмасы вә һәята кечирилмәси бөйүк Сталинә мәхсусдур.

Сталин бешилликләри өз кенишлийи вә сүр'әти чәһәтинчә тарихдә мисли-бәрабәри олмаян планлардыр.

Партия халгымызы Сталин бешилликләринин һәята кечирилмәси, онларын тамамилә вә артыгласилә еринә етирилмәси үчүн фәдакарчасына ишләмәйә чағырды. Сталин бешиллик планларынын һәята кечирилмәси уғрунда мүбаризә бүтүн совет адамларынын ән вачиб иши олду; Сталин йолдашын вердийи тәрифә көрә, сосялизм гурмағын коммунист методу олан күтләви сосялизм ярышы кенишләнди.

Ән дәйәрли чәһәт будур ки, Сталин бешилликләри дөврүндә миллионларла ени адамлар, истәһсалатда енилик ярадан вә коммунизм гуран ени кадрлар, сталинчи кадрлар етишмишдир.

Сталин бешилликләри халгын мадди вәзийәтинин олдуғча яхшылашмасыны тә'мин этди. Совет адамларынын—фәһлә, кәндли вә зиялыларын мәдәни сәвийәси көрүнмәмиш дәрәчәдә йүксәлди. Өлкәдә һәгиги мәдәни ингилаб олду.

Сталин бешилликләринин еринә етирилмәси нәтичәсиндә Совет Иттифагы кериликдән тәрәггийә доғру нәһәнк аддым атды, галиб сосялизм өлкәсинә чеврилди.

Совет чәмийәтинин синфи гурулушунда әсаслы дәйишикликләр эмәлә кәлди. Бүтүн истисмарчы синифләр ләғв әдилди. Өлкәмиздә фәһлә синфи илә кәндлиләр синфи галды, бунлар да бәшәр тарихиндә һәлә мисли-бәрабәри олмаян тамамилә ени синифләрдир. Өлкәмиздә, халгла мөһкәм әлағәдар олан тамамилә ени, зәһмәткеш зиялылар галдылар.

Өлкәмиздәки милләтләрин һәятында чох бөйүк дәйишикликләр эмәлә

кәлди. Чар Русиясынын зүлм алтында сахланылан кечмиш милли учгарлары танынмаячаг дәрәчәдә дәйишди. Совет һакимийәти илләриндә, партиянын, һөкүмәтин вә шәхсән Сталин йолдашын күндәлик диггәти вә гайғысы сайәсиндә, бөйүк рус халгынын гардашлыг көмәйи вә ярдымы илә, бәрабәр һүгүглу вә чичәкләнән мүттәғиг сосялист республикалары яранды.

Милли мәсәләнин дүзкүн һәлл әдилмәси партиямызын ән мүнүм наилийәтидир.

Ленин вә Сталин Октябр ингилабындан һәлә хейли әввәл, истәр өлкәмиз дахилиндә, истәрсә дә бейнәлхалг мигяда пролетар бейнәлмилләчлийи дүшмәнләринә гаршы шиддәтли мүбаризәдә милли мәсәлә һаггында элми әсас үзәриндә гурулан програм һазырлайыб бунунла партияны вә фәһлә синфини силәһләндирымышдылар.

Милли мәсәләнин һазырланмасында вә һәлл әдилмәсиндә Сталин йолдашын һүсуси хидмәти вардыр. (Алгышлар).

Владимир Илич Ленин Сталинни милли мәсәләни ән яхшы билән шәхс вә бу мәсәләдә өзү үчүн ону еканә мө'тәбәр мәсләһәтчи һесаб әдирди.

Һәлә 1904-чү илдә Сталин йолдаш «Сосял-демократия милли мәсәләни нәчә баша дүшүр?» сәрләвһәли мөгаләсиндә милли мәсәлә һаггында, өзүнүн сойракы классик әсәрләриндә даһа да инкишаф этдирилән тамамилә дүзкүн вә элми сурәтдә әсасландырылмыш фикирләр ирәли сүрмүшдү.

Сталин йолдашын 1913-чү илдә яздығы «Марксизм вә милли мәсәлә» адлы әсәри марксизм-ленинизм нәзәрийәсинә, милли мәсәлә һаггында болшевицизм нәзәрийәси вә програмына ән гиймәтли һәдийә олду.

Мә'лум олдуғу кими Владимир Илич, Сталин йолдашын бу әсәринә олдуғча йүксәк гиймәт вермишдир.

Ленин вә Сталин милли мәсәләйә һәмишә ингилабын инкишафы илә мөһкәм бағлы олан бир мәсәлә кими бахмышлар. Онлар һәмишә белә һесаб этмишләр ки, буржуазия һакимийәтинин йыхмадан, зәһмәткешләри империализм зүлмүндән азад этмәдән милли мәсәләни дүзкүн сурәтдә вә әдаләтлә һәлл этмәк олмаз.

Сталин йолдаш марксизм-ленинизм инкишаф этдирәрәк милли-мүстәмләкә мәсәләни һаггында там мүкәммәл бир нәзәрийә яратмышдыр ки, бу да инди бүтүн өлкәләрдә фәһлә синфини мүбаризәсинә, зәһмәткешләрин вә мәзлум халгларын өз азадлыг вә истиглалийәтләри уғрунда мүбаризәсинә башчылыг әдән коммунист вә фәһлә партияларынын әлиндә чох кәскин силәһдыр.

Ленин вә Сталин белә һесаб әдирдиләр ки, милли мәсәлә ялныз сосялист ингилабы зәмининдә тамамилә вә ахырадәк һәлл әдилә биләр.

Ленин вә Сталин ачыг вә кишли милләтчиләри амансыз сурәтдә ифша әдәрәк, болшевик партиясыны ялныз рус пролетарларынын дейил, Русиянын бүтүн милләтләриндән олан пролетарларын партиясы кими яратмышлар. Сталин йолдаш бу барәдә языр:

«Пролетариатын гәләбәси үчүн ...миллийәтә фәрг гоймадан бүтүн фәһләләрин бирләшмәси ләзымдыр». (И. Сталин, Әсәрләри, 1-чи чилд, сәһ. 39).

Партия, Ленин вә Сталинни көстәришләринин рәһбәр тутараг, рус пролетарларыны вә Русиянын башга милләтләриндән олан зәһмәткешләри бирлик вә достлуг руһунда тәрбийә этмәк үчүн бөйүк ишләр көрдү.

Партиямыз Русиянын бүтүн милләтләриндән олан зәһмәткешләри рус пролетариаты әтрафында бирләшдирди вә онлары үмуми дүшмәнә гаршы мүбаризәйә апарды. Ленин—Сталин милли қиясәти Бөйүк Октябр

сосялист ингилабында бүтүн мээлум милләтләрнин болшевикләр партиясына көмәйини тә'мин этди.

Совет һақимийәти өз варлығынын илк күнләриндән әтибарән партиямызын милли сясәтини һәята кечирмәйә башлады. Милли мәсәләдә партиянын вә совет һақимийәтинин бүтүн ишинә билаваситә бөйүк Сталин рәһбәрлик әдирди, чүнки өлкәмиздә яшаян халглардан һәр бирини сәһийәви хусусийәтләрини, онларын дахили һәятыны, тарихини, мәдәнийәтини, мәишәт, адәт вә ән'әнәләрини һеч ким Сталин гәдәр дәрри билмирдди.

Милли мәсәлә кими мүрәккәб бир мәсәләнин һәллиндә Сталин йолдашын рә'ийнә Иличин нә гәдәр йүксәк гиймәт вердийини Азәрбайчан партия тәшкيلاتынын тарихинә анд олан ашағыдакы фактдан айдын көрмәк олар. 1919-чу илдә РК(б)П МК Сяси Бүросу вә Тәшкилат Бүросу Азәрбайчан Коммунист (болшевикләр) Партиясынын ярадылмасы мәсәләсини музакирә әдирдиләр. Ленинин тәклифи үзрә гәбул әдилән хусуси бәнддә дейлир:

«Бу гәрары габагчадан Сталин йолдаша чатдырмалы вә ялныз Сталин йолдаш тәрәфиндән әтираз олмаса, ону гүввәдә һесаб әтмәли».

Әлә бир совет республикасы йохдур ки, онун тәшкилиндә, инкишафында вә мөһкәмләндирилмәсиндә Сталин йолдашын билаваситә иштиракы вә рәһбәрлийн олмасын.

Ленин вә Сталин Совет Сосялист Республикалары Иттифагынын илһамчысы вә ярадычысыдырлар.

Совет Сосялист Республикалары Иттифагынын тәшкил әдилмәси вә мөһкәмләндирилмәси, чохмилләтли мүттәфиг дәвләтимизин ярадылмасы үчүн биз Сталин йолдаша миннәтдарыг. (Алгышлар).

Совет Сосялист Республикалары Иттифагынын ярадылмасы халгларымызын истиглалийәтини, онларын итгисади, сясси вә мәдәни дирчәлишини, өлкәмизин инкишафыны вә Сталин йолдашын дедийн кими, «бейнәлхалг шәрантә тә'сир кәстәрә биләчәк; бу шәранти дәйишидириб зәһмәткешләрин мәнәфинә уйғунлашдыра биләчәк чидди бир бейнәлхалг гүввәйә» чеврилмәсини тә'мин этди. (И. Сталин, Әсәрләри, 5-чи чилд, сәһ. 174).

Сталин йолдаш партиямызын X вә XII гурултайларында, совет гурулушу шәрантиндә милли мәсәләнин һәлл әдилмәси програмыны изаһ әдиб әсәсләндирәркән кәстәрмишдир ки, пролетариат диктатурасы заманы милли мәсәләнин маһийәти «бә'зи милләтләрин кечмишдән фе'лән ирс алдыглары керилишини (тәсәррүфат, сясси вә мәдәни керилишини) арадан галдырмагдан, кери галмыш халгларын һәм дәвләт, һәм мәдәнийәт, һәм дә тәсәррүфат чәһәтдән мәркәзи Русияя чатмасына. имкан вермәкдән ибарәтдир». (И. Сталин, Әсәрләри, 5-чи чилд, сәһ. 43).

Партиямызын Ленин—Сталин милли сясәтинин һәята кечирилмәси сайәсиндә, милли мәсәләнин һәллинә Сталин йолдашын билаваситә рәһбәрлик әтмәси сайәсиндә, өлкәмиздә яшаян бүтүн халгларә Сталин йолдашын мүстәсна гайғысы вә диггәти сайәсиндә Совет Иттифагында, көһнә буржуа милләтләрин харабалары үзәриндә ени сосялист милләтләр әмәлә кәлмишдир, бу милләтләр мөһкәм Сталин достлуғу телләри илә бир-биринә бағлы олуб ваһид, чохмиллионлу, чохмилләтли бөйүк совет халгыны тәшкил әдирләр. (Курултулу алгышлар).

Партиямыз, Сталин йолдаш хырда халглары, һеч бир заман онларын көрмәмиш олдуғу бир йүксәклийә галдырмышлар.

Сталин йолдаш бизә өйрәдир ки, һәр бир халгын өзүнә көрә бачары-

ғы, исте'дады вардыр, һәр бир халг бәшәрийәт үчүн файдалы олан хусуси сифәтләринә көрә гиймәтлидир.

Сталин йолдаш өйрәдир ки, бачарыгсыз вә әмәйн севмәйән халг йохдур вә ола да билмәз, һәр бир халг яшая билмәк үчүн ишләмәйә борчлудур, әмәйн севмәйә борчлудур, чүнки ишләмәдән яшамаг мүмкүн де'йлидир.

Сталин йолдаш дейир:

«Совет адамлары белә һесаб әдирләр ки, истәр бөйүк олсун, истәр кичик, фәрги йохдур, һәр бир милләтин өзүнә мөхсус дәйәрли хусусийәти вардыр. Бу хусусийәтләр ялныз она мөхсусдур вә башга милләтләрдә бу йохдур. Бу хусусийәтләр дүня мәдәнийәтинин үмуми хәзинәсинә һәр бир милләтин вердийи, она өләвә әтдийи, ону зәһкинләшдирдийи һәдийәдир. Бу мәнәда бүтүн кичик вә бөйүк милләтләр әйни вәзнийәтдәдирләр вә һәр бир милләт һәр һансы башга бир милләтлә бәрабәр әһәмийәтә маликдир». («Болшевик» журналы, 1948-чи ил, № 7, сәһ. 2).

Совет Иттифагында яшаян халглары вә милләтләри дирчәлтмәк, онларын итгисадийәт вә мәдәнийәтинин йүксәлтмәк үчүн Сталин йолдашын рәһбәрлийн алтында партиянын вә совет һақимийәтинин сәбрлә көрдүкләри әзәмәтли вә чидди ишләрин олдуғча бөйүк гиймәти вардыр.

ССРИ халгларынын тарихини, этнографиясыны, гәдим мәдәнийәтинин өйрәнмәк ишинә, совет һақимийәтиндән еввәл өз әлифбасы олмаян халглар үчүн әлифба ярадылмасы ишинә Сталин йолдашын тәшәббүсү вә рәһбәрлийнлә партия вә һөкүмәтимиз чох бөйүк гүввә вә вәсаит сәрф әтмиш, чох сә'й кәстәрмишләр.

Совет Иттифагынын бүтүн бөйүк вә кичик халгларына Сталин йолдашын нә гәдәр йрдым, аталыг гайғысы вә диггәт кәстәрдийини, итгисади, мәдәни вә әлми ишләрдә Совет Иттифагынын бу вә я дикәр халгынын тәшәббүсүнә Сталин йолдашын нечә һәссаслыг вә сәммийәтлә көмәк әтдийини вә онлары һәвәсләндирдийини сөзлә ифадә әтмәк чәтиндир.

Мәһз бүтүн совет халгларына кәстәрилән Сталин гайғысы нәтичәсиндә өлкәмиз итгисади, тәсәррүфат вә һәрби чәһәтдән гүдрәтли бир өлкәйә чеврилмәклә бәрабәр, ән мүтәрәгги, шәкилчә чох мүхтәлиф вә мәзәунча чох зәһкин совет сосялист мәдәнийәтинә маликдир. (Алгышлар).

Сталин йолдашын билаваситә рәһбәрлийн алтында болшевикләр партиясы мүбаризә вә ишимизин бүтүн мәрһәләләриндә һәмишә ССРИ халглары арасындакы достлуғу дурмадан мөһкәмләтмиш вә өлкәмизин халгларыны бир-бириндән айырмаға, онларын арасында сүн'н сәддләр яратмаға вә буржуазиянын файдасына олараг милли республикаларда сосялизм гуручулуғуну поэмаға чалышан милләтчиләрә гаршы гәти мүбаризә апармышдыр.

Сталин йолдаш дейир:

«Бүтүн вә һәр чүр милләтчи-тәмайүлчүләри дармадағын әтмәдән биз, халгы бейнәлмилләтчилик руһунда тәрбийә әдә билмәздик, ССРИ халгларынын бөйүк достлуғу байрағыны мудафиә әдә билмәздик, Совет Сосялист Республикалары Иттифагыны гура билмәздик». («УИК(б)П Тарихи. Гыса курс», сәһ. 369).

ССРИ халгларынын Сталин достлуғу сосялизм гуручулуғунун кедишиндә инкишаф әтмиш вә мөһкәмләнмишдир. Бу достлуғ совет чәмийәтинин бөйүк һәрәкәтвечи гүввәси олуб чохмилләтли дәвләтимизи мөһ-

кәмләдир, ону бөйүк вә монолит бир гүввәһә чевирир. Сталин йолдаш дейир: «Бу достлуг яшадыгча өлкәмизни халглары азад вә еңилмәэ ола- чаглар. Бу достлуг вар олдугча вә яшадыгча һеч ким, нә дахили, нә дәрәҗә дүшмәнләр бизим үчүн горхулу дейилдир» (Ленин вә Сталин, УИК(Б)П тарихий өйрәнмәһә даир әсәрләр мәчмуәси, III чилд, сәһ. 660).

Алман-фашист ишгальчыларына гаршы мұһарибә Сталин йолдашын бу сөзләрини доғрулуғуну тәсдиғ этди.

Өлкәмиздә ишгалаб һәрәкәти тарихидә, пролетариат диктатурасы уғрунда мұһарибәдә, сосялизм гурмағ ишиндә, Совет Иттифағы халгларынын меһрибан аңләсидә бөйүк гардашымыз рус халгы көржәмли рәл- ойнамьшидыр. (Курултулу алгышлар).

Рус халгы бизә Ленини вермишидыр. Сталин йолдаш өзү дейир ки, рус пролетариаты ичәрисиндә «мән илк дәрәҗә өйрәниб баша дүшдүм ки, фәһлә сифини бөйүк партиясынын рәһбәрләриндән бири олмағ нә дәмәкдир». (И. Сталин, Әсәрләри, 8-чи чилд, сәһ. 190).

Рус халгы биринчи оларағ сосялизм ишгалабы байрағыны галдырды, капиталистләр вә мүлкәдарлар һакимийәтнин йыхды, пролетариат дик- татурасы гурду вә сосялизмә йол ачды. Өлкәмизни бүтүн халглары мұ- бариз ишгалабы әһәһәләри рус халгыдан өйрәнмишләр.

Өлкәмизни бүтүн халглары рус халгынын гардашылығ ярдымы сәһә- синдә буржуа-мүлкәдар зүлмүнүн эңчириши гырды, совет һакимийәтнин вә сосялизм чәмийәтнин гурду. Рус халгынын башчылығы илә ССРИ халглары өз сосялист вәтәнини даһа бөйүк тәрәғгипә чатдырмағ уғрунда фәдакарлығла мұбаризә әдирир.

Сталин йолдаш совет адамларыны бөйүк рус халгына һөрмәт вә тәһәккүр руһунда тәрбийә әдир. Сталин йолдаш дейир ки, рус халгы «Совет Иттифағы тәркибинә дахил олан милләтләрдән әһ көржәмли мил- ләтдир... өлкәмизни бүтүн халглары ичәрисиндә Совет Иттифағынын рәһ- бәр гүввәсидир...» (И. Сталин, «Совет Иттифағынын Бөйүк Вәтән мұ- һарибәси һаггында», сәһ. 185).

Йолдашлар! Өлкәмизни халгларынын бүтүн бу бөйүк һаһийәтләр- ләри, Сталин йолдашын рәһбәрлийи алтында әлдә әдиләһ сосялизм гә- ләбәләри Совет Сосялист Республикалары Иттифағынын Конституция- сында, бәһәрийәт тарихини бу әһ бөйүк сәһәдидә тәсбиғ әдилмишидыр.

Сталин йолдаш бүтүн гәләбәләримизни илһамчысы вә тәшкилатчы- сыдыр. Сталин йолдаш Конституциямызы, галиб сосялизм Конституция- сынын ярадычысыдыр.

Сталин йолдаш партиямызын XVIII гурултайында, өлкәмиздә сося- лизм гуручулуғунун эңкиһ тәчрүбәсини әтрафлы тәһлил өдәрәк вә Ленин нәзәрийәсини ишкышаф әтдирәрәк, капитализм әһәтәси галдығда да өлкәмиздә коммунизм гурула биләчәһи нәтичәсинә кәлмишидыр.

Сталин йолдаш сосялизм дәвләти, онун вәзифәләри һаггында, ка- питализм әһәтәсини галачағы һалда коммунизм дәврүндә дәвләтин рә- лу һаггында там мүкәммәл нәзәрийәһ яратмишидыр.

Сталин йолдашын бу мүддәалары маркенизм-ленинизм нәзәрийәсини эңкиһләндирәрәк ону ени, даһа йүкәк илләһә галдырыр.

Сталин йолдаш партиямызы, халгымызы ени идея силаһы илә ең- һәһләндирды вә коммунизм уғрунда мұбаризә йолуну көстәрди.

Партиянын XVIII гурултайында Сталин йолдашын көстәришләри совет халгыны руһләндирды, халг тәсәррүфатынын ишкышафына даһр- үчүнчү Сталин бешиллик планыны һәйта кечирмәк уғрунда мисли кө- рүмәһи руһ йүкәклийилә мұбаризәһә галдырды.

Партиянын рәһбәрлийи алтында совет халгынын кенишләһән күтлө- ви ярадычылығ вә гуручулуғ иши фашист Алманиясынын вәтәнимиз үзәринә һаһчәсинә басғыны нәтичәсиндә позулмуш олды.

Тәһдәһ дыриаға гәдәр еңләһланан Гитләр Алманиясы Ишкышлар— Америка империалистләрини йол вермәсиндән, әслиндә оларын тәһрик әтмәсиндән истифадә өдәрәк икинчи дүня мұһарибәсинә башлады.

Ишгаль әдилмиш Европа өлкәләрини вә өз әһалтыларынын итти- садни вә һәрби имканыларын истифадә әдән Гитләр Алманиясы һәрби гүввәсини даһа да артырыб 1941-чи ил июнун 22-дә вәтәнимиз үзәринә һәһһәткарлығла басғыны әтди.

Сталин йолдаш өлкәмизни башынын үстүнү алаһ чидди тәһлүкәни көстәрәрәк совет адамларына хәбәрдарлығ әдиб билдирди ки, мәсәлә совет дәвләтинин елүм-дирим мәсәләсиндир, ССРИ халгларынын елүм- дирим мәсәләсиндир, Совет Иттифағы халгларынын азад галмасы вә я әсәрәт алтына дүшмәси мәсәләсиндир.

Өз рәһбәрлийи чағырышы илә бүтүн өлкә, бүтүн чохмилләһли, чох- милләтли совет халгы болшевикләр партиясынын рәһбәрлийилә Бөйүк Вәтән мұһарибәсинә галды.

Сталин йолдашын көстәришилә совет адамлары, партиямыз бүтүн һәйатыны вә ишләрини чәһбәһи мәнәһәһә, алман-фашист ишгальчыла- рынын дармадағын әдилмәси вәзифәсинә табә әтдиләр.

Гитләр Алманиясына гаршы Совет Иттифағынын аһардығы вә өз миғясына, өз характеринә көрә тарихдә мисли көрүмәһи олан бу мұһарибә чидди имтаһан олды. Сталин йолдаш дейир: «Мұһарибә совет гурулушумузу, дәвләтимизни, һокумәтимизни, коммунист партиямызы бир һөв имтаһанә чәкди вә оларын ишнә екуи бурду». Халгымыз арла- сығмаз чәһһәһкәһ чәкди. Бөйүк гурбанлар баһмайрағ совет халгы, Совет Ордусу өз вәтәнини истиғлалийәтнин сосялизмни һаһийәтләр- рини горуи билди вә өз фәдакар мұбаризәһ илә бәһәрийәһи фашист әсәрәти тәһлүкәсиндән гургарды.

Аһығ вә кизли дүшмәнләримизни аһчағ ишкышларинә вә фалчылығ- ларына баһмайрағ Совет Иттифағы бүтүн имтаһанлардан чыхды вә мұ- һарибә гуртараркән даһа мөһкәмләһи, даһа гүдрәтли олдугуну көс- тәрди. Бөйүк сосялизм дәвләтинин бәһһәһхалг рәлу вә һуғузу бәһәрий- йәтин нәзәриндә гат-гат артды.

Бүтүн бушлар үчүн биз, һаһыдан әһвәл өз бөйүк вә әһһә Сталини- мизә миһнәтдарығ, бүтүн мүдаһиә ишләринә, чәһһә вә арһанын бүтүн мәсәләләринә онун биләһәһәһ рәһбәрлийинә, Сталинин сәркәрдәһлик дү- һасына миһнәтдарығ. (Курултулу алгышлар).

Сталин йолдаш Бөйүк Вәтән мұһарибәһи заманы һәрб әһминн әлә бир йүкәклийә галдырды ки, бу әһ бәһәрийәһ тарихидә, мұһарибә- ләр тарихидә һеч бир заман бу йүкәклийә галхмаһишды. (Алгышлар).

Сәркәрдәләри вә һәрби нәзәрийәһчиләри бир чох һәһһәһи Сталин йолдашын мұһарибә стратегиясы вә тактикасына аһд һәр бир сөзүнү диггәтлә өйрәнчәкләр, чүнки Совет Иттифағынын Бөйүк Вәтән мұһа- рибәһи һаггында Сталин йолдашын әсәрләри һәрб әһһи сәһәсиндә классик әсәрди, маркенизм-ленинизм хәһһәһи һиймәтли һәһһәһи.

Гитләр Алманиясынын вәтәнимиз үзәринә һаһчәһи басғыны әтди- йи илк күнләрдән өтибарән яһһыз бизим рәһбәримиз, бөйүк сәркәрдә, даһи Сталин, мұһарибәһи бүтүн кедиһини габачадан көрә билди вә бүтүн капиталист өлкәләрини, оларын башыны итирмиш рәһбәрләрини аһһә гояһ алмәһ-фашист гулдур дәстәләрини дармадағын әдилмәси йолларыны бөйүк узақкөрәһлик вә дәһһәһкәһ көстәрди. (Алгышлар).

Сосялист тәсәррүфат системини, совет иттиһаһи вә дәвләт гурулу- шунун үстүһәһи, совет халгынын мәһһәһ-сияһи бирлийи Бөйүк Вәтән мұһарибәһи күнләриндә өзүнү һуғуси гүввә илә көстәрди.

Шаһы болшевик, Ленин—Сталин партиямызын тәһһәһкәһи һәһһәһи, түкәһмәз гүввәт вә бачарығы, халгла гырылмаз әһһәһи, со-

вет вәтәниһә сонсуз сәдагәти вә фәдакар хидмәти мұһарибә күнләриндә өзүнү бүтүн әзәмәтилә кәстәрди.

Бүтүн тәрәггипәрвәр бәшәрийәт, бүтүн дүниһын зәһмәткешләрәи вә мәзлумларәи капиталист кәләлийи зәнчириндән азад олмуш халғын енилмәз күчүнүн шаһиди олдулар. Владимир Ильич Ленинни һәлә 1919-чу илдә дедийи ашағыдакы даһиянә сөzlәр бир даһа тәсдиғ олунду:

«О халғын ки, фәһлә вә кәндлиләринни әксәрийәти өз совет һакимийәтини, зәһмәткешләр һакимийәтини мұдафиә этдийини, галиб кәлдикдә өзләринни вә өвләдларынни бүтүн мәдәнийәт нәмәтләриндә, бәшәр әмәйинни бүтүн мәнсулларыннан истифадә этмәсинә имкан верәчәк бир иши мұдафиә этдийини билир, һисс әдир вә көрүрсә,—белә бир халғы һеч бир заман мәғлуб әтмәк олмаз». (Әсәрләр, XXIV чилд, сәһ. 258—259).

Сталин йолдашын халғымызда тәрбийә этдийи совет вәтәнпәрвәрлийини күчү мұһарибә күнләриндә өзүнү бүтүн варлығы илә кәстәрди.

Мұһарибә гуртардығдан сонра өлкәмиз өз инкишафынын ени дөврүнә гәдәм гойду. Сталин йолдаш болшевикләр партиясынын вә совет халғынын вәзифәләрини мүйәйән әдәрәк кәстәрди ки, бу вәзифәләр «өлкәнин дағыдылмыш районларынны бәрпа әтмәкдән, сәнае вә кәнд тәсәррүфатыны мұһарибәдән әввәлки сәвиййәйә чатдырмағдан вә сонра бу сәвиййәни аз-чох әһәмийәтли дәрәчәдә өтүб кечмәкдән ибарәтдир». (1946-чы ил февралын 9-да Москва шәһәри Сталин сечки даирәси сечкиләринни сечкигабағы йығынчағында нитг).

Сталин йолдашын бу кәстәришләрәи 1946—1950-чи илләрдә ССРИ халғ тәсәррүфатынын бәрпасы вә инкишафына даир бешиллик план үчүн әсас олду.

Мұһарибәдән сонракы Сталин бешиллиини вахтындан әввәл еринә етирмәк үчүн өлкәмизин һәр ериндә, чошғун әмәк йүксәлиши шәраитиндә сосялизм ярышы кенишләнди.

Совет Иттифағы өз даһили гүввәләрәи вә вәсаитинә, сосялизм гурулушунун үстүнлүкләринә әсасланарағ вә Сталин йолдашын тәклифләрини, онун планларынны еринә етирәрәк, онун кәстәрдийи йол илә кәдәрәк, онун билаваситә рәһбәрлийи алтында халғ тәсәррүфатыны нәинки бәрпа әтди, һәтта мұһарибәдән әввәлки инкишаф сәвиййәсини дә өтүб кечди, инди исә сәнае, кәнд тәсәррүфатыны вә мәдәнийәти даһа сүр'әтлә инкишаф әтдирмәк йолу илә инамла ирәли кетмәкдәдир.

Мұһарибәдән сонракы дөврдә, Сталин йолдашын рәһбәрлийи алтында совет адамларынны кетдикчә гүввәтләнән ярадычылығ вә гуручулуг ишләрәи, өлкәнин иттисадийәт вә мәдәнийәтинин йүксәдилмәси сүр'әти вә һәчми, ени планларын кенишлии, ени тәшәббүсләр вә ени тикитиләр индийәдәк һәлә мисли көрүнмәмиш ишләрәи башладығымыза парлаг мисалдыр.

Вәтәнимизин тәбиәтини дәйишдирмәк, тәбиәт гүввәләрини рам әтмәк вә совет адамларынны ирадәсинә табе әтдирмәк һаггында мөһтәшәм Сталин планынын һәята кечирилмәси нәтижәсиндә өлкәмизин үмүмән бүтүн халғ тәсәррүфатынын, хусусән сосялист кәнд тәсәррүфатынын йүксәлиши сүр'әти, өлкәмиздә ейинти мәнсулларынны бол олмасыны вә сәнае үчүн хаммал истәһсалынның артырылмасыны тәмин әтмәк сүр'әти өлчүйә кәлмәз дәрәчәдә артачағдыр. (Алғышлар).

Совет адамларәи Сталин йолдашын һәр бир ени тәшәббүсүнү, һәр бир ени планыны өз доғма вә әзиз ишләрәи кими гаршылаярағ, онларын һәята кечирилмәсинә вар гүввәсини сәрф әдирләр, бу тәшәббүс вә планлар совет адамларынны фәдакар ярадычы әмәйә руһландырыр.

Әмәк сәһәсиндә вә коммунизм уғрундакы мұбаризәдә совет адамларынны күтләви гәһрәмәнлығы онларын характерик хусусийәти олмушдур. Сосялизм гурулушунун бүтүн сәһәләриндәки сайсыз-һесабыз-фактлар вә мисаллар буну һәр күн тәсдиғ әдир. Бүтүн һәят вә фәалийәти вәтәнә, халға фәдакар хидмәт әтмәйини кәзәл нүмунәси олан бөйүк Сталин бу нәчиб сифәтләрәи совет адамларыннда тәрбийә әдир. (Курултулу алғышлар).

Халғ тәсәррүфаты йүксәлдикчә халғымызын мадди вәзиййәти яхшылашыр вә мәдәни сәвиййәси йүксәлир.

Һалбуки мұһарибәдән аз зәрәр чәкмиш вә я әсла зәрәр чәкмәмиш олан капиталист өлкәләрәи, мәсәлән, Америка Бирләшмиш Штатларәи капиталист зиддийәтләринин һәрчмәрчлийи ичәрисиндә чырпынырлар.

Һалбуки Инкилтәрә—Америка империализминин башчылығы илә буржуа өлкәләринин мүртәчә һакимләрәи яхынлашан иттисади бәһрандан яхаларынны гуртармағ үчүн чарә ахтарарағ өз өлкәләриндә зәһмәткешләрин һәяти мәнәфеинә гудузчасына һүчүм әдир, буржуа демократиясы дейилән демократиянын сон галығларынны да арадан галдырыр, мүстәмләкәләрин вә асылы өлкәләрин халғларынә зүлмү даһа да шидәтләндирир вә бөйүк сүр'әтлә ени мұһарибәйә һазырлашырлар.

Гәһвәйи таун хәстәлийиндән—алман фашизминдән вә япон империализминдән Совет Иттифағы сайәсиндә яхасыны гуртармыш олан бәшәрийәт инди дүняда ағалығ әтмәк иддасында олан азғын американимпериализминин бүтүн бәшәрийәт үчүн, онун варлығы вә мәдәнийәти үчүн чох бөйүк тәһлүкә тәшкил әтдийини көрмәкдәдир.

Инкилтәрә—Америка империалистләринин һазырладығларәи ени мұһарибә тәһлүкәсинә гаршы мұбаризәдә тәрәггипәрвәр бәшәрийәт, бүтүн дүниһын зәһмәткешләрәи вә мәзлумларәи, һәмишә олдуғу кими енә өз нәзәрләрини сосялизм өлкәсинә, совет халғынын рәһбәри Сталин йолдаша чевирмишләр, чүнки онлар Совет Иттифағыны вә бөйүк Сталинн өздәринин үмиди, истинадакыны вә мұдафиәчиси һесаб әдирләр. (Алғышлар).

Совет дөвләти тәчавүзкарлығы гаршы, һәр чүр мұһарибә гызышдырычыларына гаршы һәмишә фәал мұбариз кими чыхыш әдәрәк ардычыл сүр'әтдә сүлһсәвәр харичи сиясәт еритмиш вә еритмәкдәдир.

Һәлә Октябр ингилабындан әввәл, 1915-чи илдә Ленин кәстәрмишди ки, болшевикләр һакимийәт башына кечдикдә бүтүн вурушан өлкәләрәи, асылы вә мәзлум халғларәи азад әтмәк шәртлиә, демократик сүлһ тәклиф әдәчәкләр.

Совет һакимийәтинин ән мұһүм әввәлинчи тәдбирләриндән бири сүлһ һаггында декрет гәбул әтмәкдән ибарәт олду. Совет һакимийәти вурушан өлкәләрин һөкүмәтләринә вә халғларынә дәрһал илһағ вә тәзминатсыз әдаләтли демократик сүлһ бағламағы тәклиф әтди. Сүлһ һаггында бу декрет совет дөвләтинин Ленин—Сталин харичи сиясәтинин, сүлһ вә халғлар арасында достлуг сиясәтинин әсасыны тойду.

Партиямызын, һөкүмәтимизин сүлһсәвәр Сталин харичи сиясәти ичтиман вә милли зүлмә һәмишә дүшмән олдуғуну, өз азадлығ вә истиглалийәти уғрунда мұбаризә апаран халғларәи көмәк әтмәк тәрәфдары олдуғуну кәстәрән совет сосялист дөвләтинин тәбиәтиндән ирәли кәлир.

Империалист йыртычылар исә өлкәмиздә пролетариат диктатура-сынның галиб кәлдийи илк күнләрдән әтибарән бүтүн гүввә вә вәситәләрдән истифадә әдәрәк харичи сүлһ сиясәтимизни позмаға чалышмағла галмайыб, әйини заманда кәһч совет республикасынны боғмаға сәй әтмишләр.

Өлкәмиз даһилиндә антисовет гәсдләр вә гиямлар тәшкил әдилмә-

вет вәтәниһә сонсуз сәдагәти вә фәдакар хидмәти мұһарибә күнләриндә өзүнү бүтүн эзәмәтилә көстәрди.

Бүтүн тәрәггипәрвәр бәшәрийәт, бүтүн дүнянын зәһмәткешләри вә мәзлумлары капиталист кәләлийи зәнчириндән азад олмуш халгын енилмәз күчүнүн шаһиди олдулар. Владимир Ильич Ленинни һәлә 1919-чу илдә дедийи ашағыдакы даһиянә сөzlәр бир даһа тәсдиғ олунду:

«О халгын ки, фәһлә вә кәндлиләринни әксәрийәти өз совет һакимийәтини, зәһмәткешләр һакимийәтини мұдафиә этдийини, галиб кәлдикдә өзләринни вә өвләдләринни бүтүн мөдәнийәт нәмәтләриндә, бәшәр әмәйинни бүтүн мәһсулларыннан истифадә этмәсинә имкан верәчәк бир иши мұдафиә этдийини билир, һисс әдир вә көрүрсә,—белә бир халгы һеч бир заман мәғлуб әтмәк олмаз». (Әсәрләри, XXIV чилд, сәһ. 258—259).

Сталин йолдашын халгымызда тәрбийә этдийи совет вәтәнпәрвәрийини күчү мұһарибә күнләриндә өзүнү бүтүн варлығы илә көстәрди.

Мұһарибә гуртардыгдан сонра өлкәмиз өз инкишафынын ени дөврүнә гәдәм гойду. Сталин йолдаш болшевикләр партиясынын вә совет халгынын вәзифәләрини мүйәйән әдәрәк көстәрди ки, бу вәзифәләр «өлкәнин дағыдылмыш районларыны бәрпа әтмәкдән, сәнае вә кәнд тәсәррүфатыны мұһарибәдән әввәлки сәвиййәйә чатдырмагдан вә сонра бу сәвиййәни аз-чох әһәмийәтли дәрәчәдә өтүб кечмәкдән ибарәтдир». (1946-чы ил февралын 9-да Москва шәһәри Сталин сечки даирәси сечкиләринни сечкигабағы йығынчағында нитг).

Сталин йолдашын бу көстәришләри 1946—1950-чи илләрдә ССРИ халг тәсәррүфатынын бәрпасы вә инкишафына даир бешиллик план үчүн әсас олду.

Мұһарибәдән сонракы Сталин бешиллийини вахтындан әввәл еринә етирмәк үчүн өлкәмизин һәр ериндә, чошгун әмәк йүксәлиши шәраитиндә сосялизм ярышы кенишләнди.

Совет Иттифагы өз дахили гүввәләри вә вәсаитинә, сосялизм гурулушунун үстүлүкләринә әсасланараг вә Сталин йолдашын тәклифләрини, онун планларыны еринә етирәрәк, онун көстәрдийи йол илә кедәрәк, онун биләваситә рәһбәрлийи алтында халг тәсәррүфатыны нәинки бәрпа әтди, һәтта мұһарибәдән әввәлки инкишаф сәвиййәсини дә өтүб кечди, инди исә сәнаеи, кәнд тәсәррүфатыны вә мөдәнийәти даһа сүр'әтлә инкишаф әтдирмәк йолу илә инамла ирәли кетмәкдәдир.

Мұһарибәдән сонракы дөврдә, Сталин йолдашын рәһбәрлийи алтында совет адамларынын кетдикчә гүввәтләнән ярадычылыг вә гуручулуг ишләри, өлкәнин иттисадийәт вә мөдәнийәтинин йүксәдилмәси сүр'әти вә һәчми, ени планларын кенишлийи, ени тәшәббүсләр вә ени тикитиләр индийәдәк һәлә мисли көрүнмәмиш ишләрә башладыгымыза парлаг мисалдыр.

Вәтәнимизин тәбиәтини дәйишдирмәк, тәбиәт гүввәләрини рам әтмәк вә совет адамларынын ирадәсинә табе әтдирмәк һаггында мөһтәшәм Сталин планынын һәята кечирилмәси иттичәсиндә өлкәмизин үмүмән бүтүн халг тәсәррүфатынын, хусусән сосялист кәнд тәсәррүфатынын йүксәлиши сүр'әти, өлкәмиздә ейинти мәһсулларынын бол олмасыны вә сәнае үчүн хаммал истәһсалынын артырылмасыны тәмин әтмәк сүр'әти өлчүйә кәлмәз дәрәчәдә артачагдыр. (Алгышлар).

Совет адамлары Сталин йолдашын һәр бир ени тәшәббүсүнү, һәр бир ени планыны өз доғма вә әниз ишләри кими гаршылаяраг, онларын һәята кечирилмәсинә вар гүввәсини сәрф әдирләр, бу тәшәббүс вә планлар совет адамларыны фәдакар ярадычы әмәйә руһландырыр.

Әмәк сәһәсиндә вә коммунизм уғрундакы мұбаризәдә совет адамларынын күтләви гәһрәмәлиги онларын характерик хусусийәти олмушдур. Сосялизм гурулушунун бүтүн сәһәләриндәки сайсыз-һесабыз-фактлар вә мисаллар буну һәр күн тәсдиғ әдир. Бүтүн һәят вә фәалийәти вәтәнә, халга фәдакар хидмәт әтмәйиш кәзәл үмүмәнә олан бөйүк. Сталин бу нәчиб сифәтләри совет адамларында тәрбийә әдир. (Курултулу алгышлар).

Халг тәсәррүфаты йүксәлдикчә халгымызын мадди вәзиййәти яхшылашыр вә мөдәни сәвиййәси йүксәлир.

Һалбуки мұһарибәдән аз зәрәр чәкмиш вә я әсла зәрәр чәкмәмиш олан капиталист өлкәләри, мәсәлән, Америка Бирләшмиш Штатлары капиталист зиддийәтләринин һәрчмәрчлийи ичәрисиндә чырпынырлар.

Һалбуки Инкилтәрә—Америка империализминин башчылығы илә буржуа өлкәләринин мүртәчә һакимләри яхынлашан иттисади бөһрандан яхаларыны гуртармаг үчүн чарә ахтарараг өз өлкәләриндә зәһмәткешләрин һәяти мөнафеинә гудузчасына һүчүм әдир, буржуа демократиясы дейилән демократиянын сон галыгларыны да арадан галдырыр, мүстәмләкәләрин вә асылы өлкәләрин халгларына зүлмү даһа да шидәтләндирир вә бөйүк сүр'әтлә ени мұһарибәйә һазырлашырлар.

Гәһвәйи таун хәстәлийиндән—алман фашизминдән вә япон империализминдән Совет Иттифагы сайәсиндә яхасыны гуртармыш олан бәшәрийәт инди дүняда ағалыг әтмәк иддасында олан азғын американ империализминин бүтүн бәшәрийәт үчүн, онун варлығы вә мөдәнийәти үчүн чох бөйүк тәһлүкә тәшкил әтдийини көрмәкдәдир.

Инкилтәрә—Америка империалистләринин һазырладылары ени мұһарибә тәһлүкәсинә гаршы мұбаризәдә тәрәггипәрвәр бәшәрийәт, бүтүн дүнянын зәһмәткешләри вә мәзлумлары, һәмишә олдуғу кими енә өз нәзәрләрини сосялизм өлкәсинә, совет халгынын рәһбәри Сталин йолдаша чевирмишләр, чүнки онлар Совет Иттифагыны вә бөйүк Сталиннн өзләринин үмиди, истинадкаһы вә мұдафиәчиси һесаб әдирләр. (Алгышлар).

Совет дөвләти тәчавүзкарлығы гаршы, һәр чүр мұһарибә гызышдырычыларына гаршы һәмишә фәал мұбариз кими чыхыш әдәрәк ардычыт сүр'әтдә сүлһсәвәр харичи сиясәт еритмиш вә еритмәкдәдир.

Һәлә Октябр ингилабындан әввәл, 1915-чи илдә Ленин көстәрмишди ки, болшевикләр һакимийәт башына кечдикдә бүтүн вурушан өлкәләрә, асылы вә мәзлум халглары азад әтмәк шәртлиә, демократик сүлһ тәклиф әдәчәкләр.

Совет һакимийәтинин ән мұһүм әввәлинчи тәдбирләриндән бири сүлһ һаггында декрет гәбул әтмәкдән ибарәт олду. Совет һакимийәти вурушан өлкәләрин һөкүмәтләринә вә халгларына дәрһал илһаг вә тәзминатсыз әдаләтли демократик сүлһ бағламағы тәклиф әтди. Сүлһ һаггында бу декрет совет дөвләтинин Ленин—Сталин харичи сиясәтинин, сүлһ вә халглар арасында достлуг сиясәтинин әсасыны тойду.

Партиямызын, һөкүмәтимизин сүлһсәвәр Сталин харичи сиясәти ичтиман вә милли зүлмә һәмишә дүшмән олдуғуну, өз азадлыг вә истиглалийәти уғрунда мұбаризә апаран халглара көмәк әтмәк тәрәфдары олдуғуну көстәрән совет сосялист дөвләтинин тәбиәтиндән ирәли кәлир.

Империалист йыртычылар исә өлкәмиздә пролетариат диктатура-сынын галиб кәлдийи илк күнләрдән әтибарән бүтүн гүввә вә вәситәләрдән истифадә әдәрәк харичи сүлһ сиясәтимизи позмаға чалышмагла галмайыб, әйни заманда кәнч совет республикасыны боғмаға сәй әтмишләр.

Өлкәмиз дахилиндә антисовет гәсдләр вә гиямлар тәшкил әдилмә-

си, агвардиячылар ачыгдан-ачыга көмөк эдилмэси, һәрби мүдахилә дүзәлдилмэси, торпагларымызын зәпт эдилмэси, өлкәнни блокада алыныб ач сахланылмасы, өлкәмизи дипломатия аләмнидә тәкләмәйә чәһд эдилмэси, совет сәфирләри вә нүмайәндәләринни өлдүрүлмэси, Совет һөкүмәтинни сүһ тәклифләринә манечилик тәрәдилмэси вә һәһайәт, фашизмә ачыгдан-ачыга көмөк эдәрәк онун тәчавүзкарлығы тәһрик эдилмэси, алман милитаризминни дирчәлдилмэси, фашист тәчавүзкарлығыны сосялизм өлкәсинә гаршы чевирмәйә сә'й эдилмэси,—бүтүн бунлар Инкилтәрә—Америка империализминни тәчавүзкар, антисовет сясәти силсиләсинни айры-айры һалгаларыны тәшкил эдирди.

Икинчи дүня мұһарибәси заманы Инкилтәрә—Америка һакимләри өз империалист мәгсәдләринни еридәрәк Совет Иттифагыны тагәтдән салмаға, зәифләтмәйә вә сонра исә өз шәртләрини она гәбул этдирмәйә чалышырдылар.

Инкилтәрә—Америка империалистләринни Гитлер Алманиясына гаршы мұһарибәдә өз мүтәфиғи олан вә мұһарибәнин бүтүн ағырлығыны дашыян Совет Иттифагы барәсиндә хәянәткар нийәтләри баш тутмадыса, биз бунун үчүн һамыдан әввәл Сталин йолдаша миннәтдарыг. (Курултулу вә сүрәкли алгышлар).

Һәлә икинчи дүня мұһарибәсиндән әввәл Сталин йолдаш өз чыхышларында бейнәлхалг вәзийәти дәриндән тәһлил эдәрәк мұһарибә гызышдырғычыларынын һийләләринни, онларын ССРИ барәсиндә тәчавүзкар планларыны вә нийәтләринни дәфәләрлә ифша этмишди.

Мұһарибәнин кедишиндә Сталинни дүһасы Инкилтәрә—Америка империалистләринни әсл нийәтләринни ашкара чыхартды. «Мүтәфиғләримиз» тәрәфиндән чидди ярдым кестәриләчәйини һеч дә көзләмәйә Сталин йолдаш Бөйүк Вәтән мұһарибәсинни илк күнләриндән әтибарән дүшмәни Совет Иттифагынын гүввәләрилә дармадағын этмәк планыны һазырлады вә һәята кечирди. (Алгышлар).

Мұһарибә күнләриндә Инкилтәрә—Америка империалистләри өз мүтәфиғлик вәзифәләринни һәһикки еринә етирмәдиләр, һәтта Совет Иттифагындан кизли фашистләр, хансләр вә һәр чүр башга мүртәчә гүввәләрә разылығы кәләрәк, сосялизм вә демократия дүшмәнләринни ваһид чәһдә бирләшдирдиләр.

Сталин йолдаш, һадисәләрин һечә инкишаф эдәчәйини габагчадан көрәрәк вә империалистләрин алчаг нийәтләринни һисс эдәрәк һәлә мұһарибә күнләриндә язмышды:

«...Мұһарибәдә галиб кәлмәк һәлә һеч дә халглар үчүн кәләчәкдә мөһкәм сүһ вә һәғиги бир тәһлүкәсизлик яратмаг демәк де йилдир. Вәзифә яһныз мұһарибәдә галиб кәлмәкдән ибарәт дейил, әйни заманда ондан ибарәтдир ки, һәмишәлик олмаса да, һәр һалда узун бир мүддәт әрзиндә ени тәчавүзкарлығы вә ени мұһарибә баш верә билмәсин». (И. Сталин, «Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән мұһарибәси һаггында», сәһ. 156).

Мұһарибәдән сонрақы дөврдә партиямыз вә Совет һөкүмәти бейнәлхалг мұһарибәт мәсәләләринни һәлл эдәркән бүтүн гүввәсини вә диггәтинни Сталин йолдашын бу кестәришләринни һәята кечирмәйә, халглар арасында сүһ вә демократия уғрунда мұбаризәйә, ени мұһарибә гызышдырычыларыны ифша этмәйә верирләр.

Совет Иттифагынын бу нәчиб сә'йләрини халг демократиясы өлкәләри, мүстәмләкә халглары вә асылы халглар, дүнянын бүтүн өлкәләринни зәһмәткешләри, бүтүн тәрәғгипәрвәр бәшәрийәт чидди мүдафиә эдир.

Демократия вә сосялизм гүввәләри күндән-күнә артыр вә гүввәтләнир, күндән-күнә даһа чох адам йәғинлик һасил эдир ки, бәшәрийәтә ничат вермәк үчүн еканә дүзкүн йол—Сталин йолдашын кестәрдиин йолдур, совет адамларынын индийәдәк кетдиини вә инди кетмәкдә олдуғу йолдур, ени демократия өлкәләри халгларынын кетмәйә башладылары йолдур, бөйүк Чин халгынын кетмәйә башладығы йолдур, империализмә вә зүлмә гаршы, азадлығы, истиғлалийәт вә сосялизм уғрунда мұбаризәйә гошулан ени-ени халгларын гәдәм гоймагда олдуғлары йолдур.

Халгларын сүһ вә демократия уғрунда бу бөйүк мұбаризәсинни өн сьрасында Совет Иттифагы кетмәкдәдир. (Алгышлар).

(Сталин йолдаш бу гүдрәтли халг һәрәкәтынын йолуну нурландыран күнәшдир, халгларын мұбаризә байрағыдыр, онларын илһамчысы вә рәһбәридир. (Курултулу алгышлар).

Демократия вә сүһ гүввәләринни артмасы ени мұһарибә һазырлаян Инкилтәрә—Америка империалистләринни гудузлашдырыр.

Әкәр онлар өз мурдар вә алчаг ишләрини, өз тәчавүзкар нийәтләрини илк заманлар аз-чох кизләтмәйә чалышырдыларса, инди Совет Иттифагына гаршы, ени демократия өлкәләринә гаршы мұһарибәйә ачыгдан-ачыга вә һәсызлыгла һазырлыг апарырлар.

Америка империализми дүнянын һәр ериндә һәрби-дәһиз вә һәрби-һава даяг мәркәзләри ярадыр, мүхтәлиф бәһанәләрлә бу вә я дикәр өлкәләри ишғал эдир, онлар өз әмәлийәт мейданына чевирир, мүхтәлиф тәчавүзкарлығы иттифағлары дүзәлдир, Гәрби Алманияда вә Японияда фашист вә милитарист гүввәләрини дирчәлдир, гызышдырыр вә бирләшдирир, Юһаныстан, Түркийә вә Иранда мүртәчә идарә үсулларына көмөк эдир, тәрәғгипәрвәр һадимләри тәғиб эдир вә онлара диван тутур, мүстәмләкәләрдә вә асылы өлкәләрдә халг азадлығы һәрәкәтыны вәһшичәсинә, амансызлыгла боғур.

Инкилтәрә—Америка империализми Совет Иттифагына вә халг демократиясы өлкәләринә гаршы апардығы мұбаризәдә өз халгларына ханн чыхан адамлардан, сағ сосялистләрдән башлаят Тито, Ранкович вә бунлар кими часус вә гатилләр дәстәсинә гәдәр һәр чүр фитнәкарлардан, часус вә гатилләрдән истифадә эдир.

Инкилтәрә—Америка империалистләри Совет Иттифагы барәсиндә алчаг ялан вә бөһтан йамагда һеч бир шейдән чәкинмир, сосялизм өлкәси һаггында һәғигәти өз халгларындан һәр бир васитә илә кизләдиләр.

Владимир Илич һәлә 1918-чи илдә Инкилтәрә—Америка империалистләринни ийрәнч һәрәкәтләриндән бәһс эдәркән язмышды:

«Совет һакимийәтинә гаршы онларын демәдийн ялан вә бөһтан галмамашдыр». (В. И. Ленин, Әсәрләри, XXIII чилд, сәһ. 269).

Совет Иттифагынын, она вәһшичәсинә киң бәсләйән Черчилл кими гәддар дүшмәнләри һәлә бир яна дурсун, Инкилтәрә вә Американын Трумән, Ачесон, Эттли вә Бевин кими индики һакимләри рәзиллик вә алчаглыгда о дәрәчәйә чатмышлар ки, Владимир Иличин юхарыда кәтирдийимиз сөзләриндә нәзәрдә тутулан өз сәләфләринни дә хейли өтүб кечмишләр.

Демократия вә сосялизмни дүшмәнләри өзләриндән нә гәдәр чыхсалар да, тәрәғгипәрвәр бәшәрийәтин вә бүтүн дүня мәзлумларынын үмиди вә даяғы олан сосялизм өлкәсинә—Совет Иттифагына нә гәдәр бөһтан атсалар да, империалистләр Совет Иттифагына вә халг демократиясы өлкәләринә гаршы ени тәчавүзкарлығы мұһарибәсинә нә гәдәр

мөһкөм һазырлашсалар да, — тарихин кедиши, һадисәләр капитализмин һөкмөн мөһв олачагы вә сосялизмин бүтүн дүняда галиб кәләчәйн һаг-гында Маркс—Энжелс—Ленин—Сталин нәзәрийәсинин дүзкүнлүйүнү тәсдиг эдир. (Алгышлар).

Партиянын XVII гурултайында Сталин йолдаш империалистларин ССРИ-йә гаршы мұһарибә планларыны ифша әдәркән деди ки, белә бир мұһарибә буржуазия үчүн ән төһлүкәли мұһарибә олачагдыр. Сталин йолдаш кәстәрди:

«Буржуазия шүбһә әтмәйә биләр ки, ССРИ фәһлә синфинин Авропада вә Асиядакы чохлу дәстлары, бүтүн өлкәләрин фәһлә синфи вәтәнинә гаршы чинайәткар мұһарибә төрәдән өз залымларына ар-хадан зәрбә әндирмәйә чалышачаглар. Гой буржуа чәнаблар белә бир мұһарибәнин әртәси күнү, инди «аллаһын мәрһәмәти илә» сәламат һакимийәт сүрән вә онлара яхын олан һөкүмәтләрдән бә'зи-ләринин йох олдуғуну көрсәләр, бизи ғынамасынлар».

Сталин йолдаш хәбәрдарлыг әтди ки:

«ССРИ-йә гаршы... мұһарибә һүчүм әдәнләрин там мәғлубий-йәтилә, Европа вә Асиянын бир сыра өлкәләриндә ингилабла вә бү-йәкәләрдә буржуа-мүлкәдар һөкүмәтләринин дармадағын әдилмә-силә нәтичәләнәчәкдир». (И. Сталин, «Ленинизм мәсәләләри», сәһ. 498).

Икинчи дүня мұһарибәси вә онун нәтичәси Сталин йолдашын бу да-һиянә сөзләрини тамамилә тәсдиг әтди.

Гурулмуш вә инди яшамагда олан халг демократиясы өлкәләри: сосялизм гурмаг йолу илә кедән Польша, Чехословакия, Румыния, Ма-чарыстан, Болгарыстан вә Албания Сталин йолдашын әлми узагкөрән-лийинә айдын сүбүтдур. (Курултулу алгышлар).

Бөйүк Чин халгынын чаһаншумул тарихи гәләбәси Сталин йолда-шын сөзләрини парлаг сурәтдә тәсдиг эдир. (Курултулу алгышлар).

Инди ССРИ-йә гаршы ени мұһарибә һазырлаян Инкилтәрә—Амери-ка империалистләри, көрүнүр, Сталин йолдашын һәлә 1934-чү илдә әт-дийн хәбәрдарлыгы унутмушлар.

Лакин Сталин йолдаш икинчи дүня мұһарибәсиндән сонра да белә бир хәбәрдарлыг әтмишдир. Сталин йолдаш 1946-чы илдә «Правда» мүх-бири илә мүсаһибә заманы Чөрчилли вә онун дәстларыны ифша әдәрәк демншдир:

«Мән билмирәм, чәнаб Чөрчилл вә онун дәстлары икинчи дүня мұһарибәсиндән сонра «Шәрги Авропая» гаршы ени һәрби йүрүш дүзәлтмәйә мүвәффәг олачаглар, я йох. Лакин буна мүвәффәг ол-салар, буна исе әһтимал аздыр, чүнки миллионларла «садә адамлар» сүһ ишинин кешийиндә дурмушлар,—инамла демәк олар ки, 26 ил бундан әввәл дөйүлдүкләри кими, енә дөйүләчәкләр» («Болшевик» журналы, № 5, 1946-чы ил, сәһ. 5) (Курултулу вә сүрәкли алгышлар).

Чөрчиллин дәстлары олан трумәнләр, әттиләр, бевинләр, сүһ вә демократиянын башга дүшмәнләри икинчи дүня мұһарибәсинин ибрәт дәрсләрини вә Сталин йолдашын бу ени хәбәрдарлыгларыны унутмама-лыдырлар.

Лакин, йолдашлар, һә ени мұһарибә ғызышдырычыларынын тутдуг-лары мөвгеин зәифлийи, һә дә демократия вә сүһ гүввәләринин артмасы сүһ уғрунда мұбаризә апаранларын сыраларында бир дәгигә дә арха-йынчылыға сәбәб олмамалыдыр.

Сталин йолдаш биз болшевикләрә, биз совет адамларына өйрәдир

ки, капитализм аләми мөһв олмаға яхынлашдыгча дәличәсинә мүгави-мәт кәстәрир, иртича гүввәләри илә төрәгги гүввәләри арасында мүба-ризә кәскинләшир.

Сталин йолдаш бизә өйрәдир ки, вәтәнимизин иғтисади вә һәрби гүдрәтини һәр чәһәтдән мөһкәмләтмәли, һәр чүр тәсадүфи һаллара гар-шы һәмишә һазыр олмалы вә өз донуз бурнуну совет бостанымыза сох-маға чәһд әдән һәр бир тәчавүзкары гәти сурәтдә дәф әтмәлийнәк. (Ал-гышлар).

Сталин йолдаш бизә өйрәдир ки, ингилаби сайыглыг совет адамла-рынын мұһүм хүсүсийәтини тәшкил әтмәлидир, һәр бир совет адамы һарада ишләйирсә ишләсин өз вәтәни үчүн мәс'улиййәт һисилә яша-малыдыр.

Сталин йолдаш бизи совет вәтәнпәрвәрлийн руһунда, совет милли иғтихары руһунда, космополитизм вә харичиләрә мөхсүс шейләр гар-шысында пәрәстишкарлыгы бүтүн тәзәһүрләринә гаршы, бүтүн буржуа милләтчилийи галыгларына гаршы вә ленинизмә ябанчы идеолокиянын башга тәзәһүрләринә гаршы барышмазлыг руһунда төрбийә эдир.

Сталин йолдаш бизә өйрәдир ки, сосялизм гуручулуғуну баша чаг-дырмаг вә тәдричлә коммунизмә кечмәк дөврүндә кениш зәһмәткеш күтләләринин коммунист төрбийәси һәлләдичи әһәмиийәт газаныр.

Һәр бир совет адамы өз күндәлик ишиндә вә коммунизм уғрундакы мұбаризәдә һәмишә өз бөйүк рәһбәри вә мұәллими Сталин йолдашын кәстәришләринә сәдагәтлә әмәл әтмәйә вә бөйүк Сталин ордусунун э'ти-барлы әскәри олмаға чалышыр.

Сталин йолдашын тәшәббүсү илә УИК(б)П МК-нын идеоложи мә-сәләләрә данр гәбул әтдийн гәрарлар кадрларымызын сияси төрбийәси вә болшевикчәсинә мәтинләшдирилмәси ишиндә бөйүк рол ойнады. Бу гәрарлар инсанларын шүурундакы капитализм галыгларыны йох әтмәк, буржуа идеолокиясынын бүтүн тәзәһүрләринә гаршы Ленин—Сталин барышмазлыгыны гүввәтләндирмәк, әлм, әдәбийят вә иччәсәнәт сәһә-синдә, ишимизин бүтүн сәһәләриндә партиялылыгы гүввәтләндирмәк мәгсәдинн күдүр.

Совет адамлары, өлкәмизин халглары Сталин йолдашы сосялизмин бүтүн гәләбәләринин илһамчысы, тәшкилатчысы вә рәһбәри һесаб эдир-ләр. Совет адамлары, өлкәмизин халглары Сталин йолдашы өз бөйүк рәһбәри, севимли мұәллими вә доғма атасы һесаб эдирләр. (Курултулу вә сүрәкли алгышлар).

Һәр бир совет адамы, Совет Иттифагынын бүтүн халглары, онларын мадди вәзиййәтинин кетдикчә яхшылашдырылмасы, сияси вә мәдәни сәвиййәләринин кетдикчә йүксәлдилмәси үчүн Сталин йолдашын кәс-тәрдийи күндәлик гайгы вә диггәти һисс эдирләр.

Буна көрәдир ки, совет адамларынын, өлкәмизин халгларынын Сталин йолдаша мөһәббәт вә миннәтдарлыг һисси бу гәдәр күчлү вә бу гәдәр һәдсиздир. (Курултулу алгышлар).

Азәрбайчан халгы өзүнүн дирчәлмәси вә милли варлыгы үчүн һа-мыдан әввәл Сталин йолдаша борчлудур вә буна көрә дә она һәдсиз миннәтдардыр. (Алгышлар).

Сталин йолдаш Азәрбайчан халгынын мәншәи һаггында тарихи һә-гигәти бәрпа әтмәкдә бизә мисилсиз көмәк әтмишдир.

Гәдим заманларда бир дох гәбилә вә халгларын кечдийн әсас йол-лардан бири үзәриндә ерләшән Азәрбайчан дәфәләрлә бир чох ишғалчы-ларын истиласына мө'руз галмышдыр. Ядәлли ишғалчылар: өрәбләр, монголлар, фарслар, түркләр Азәрбайчанын сәрвәтләрини дәфәләрлә та-ламыш, шәһәр вә кәндләрини виран гоймуш, гиймәтли тарихи абидәлә-рини вә мадди мәдәниййәт асарыны мөһв әтмишләр. Азәрбайчан халгы

дәфәләрлә гылынчдан кечирилмишдир. Бу ишғалчылардан һәр бири өз динини, өз дилини, өз адәтләрини гылынч күчүнә Азәрбайчан халгына гәбул әтдирмәйә чалышырды. Бу ишғалчылардан һәр бири Азәрбайчан халгына өз адыны вермәйә чалышараг ону «иранлы», «түрк», «тагар», «Азәрбайчан түркләри» вә саирә адландырырды.

Авропадан кәлән яланчы сәйяһлар, буржуа шәргшүнаслары, һәр чүр яланчы алимләр, буржуа милләтчиләри вә Азәрбайчан халгынын бир чох башга дүшмәнләри Азәрбайчан халгынын мәншәи һаггында элмлә һеч бир әлагәси олмаян бу анлайышлары тәкрат эдәрәк, яхын заманла-ра гәдәр, бир чохлары исә һәтта инди дә азәрбайчанлыларә өз адыны дейил, кейфләри истәдикләри ады вермәкдә давам әтмишләр вә эдирләр.

Башына бөйүк мүсәбәтләр кәлән, ләкин өз азадлыгындан һеч бир заман әл чәкмәйән Азәрбайчан халгы сайсыз-һесабысыз дүшмәнләрә гар-шы вурушмаларда өз варлыгыны мүдафиә әтмиш, өз милли орижинал-лығыны, милли мөдәниийәтини, өз ана дилини горуяб сахлая бил-мишдир.

Азәрбайчан халгы өз дүшмәнләринә гаршы, хусусән түркийәли вә иранлы ишғалчыларә гаршы мүбаризәдә дәфәләрлә нәзәрини Русияя че-вирмиш, ондан көмәк вә ярдым истәмишдир.

Әмәлә кәлмиш тарихи шәраит нәтижәсиндә Азәрбайчан халгы ики һиссәйә бөлүнмәли олмушдур. 1828-чи илдә Русия илә Иран арасында бағланан мүгавилә үзрә Азәрбайчан халгынын бир һиссәси Русияя бир-ләшдирилмиш ердә галмышды, дикәр һиссәси исә Иранын зүлмү алтында галмыш вә индийәдәк галмагдадыр.

Азәрбайчан халгынын бу ики һиссәси башга-башга инкишаф йо-лу илә кетмишдир. Чар мүстәмләкәчиләринин өзбашыналығына вә рәһим-сизлийнә бахмаяраг Азәрбайчанын Русияя бирләшдирилмәси Азәрбай-чан халгы үчүн сон дәрәчә мүсәбәт рол ойнамышдыр.

Азәрбайчан халгынын рус халгына яхынлығы, чар мүтләгийәтинә гаршы рус зәһмәткешләрилә бирликдә мүбаризә апармасы, габагчыл рус мөдәниийәти илә, тәрәггипәрвәр вә ингилабчы рус ичтиман фикри нү-майәндәләрилә әлагәси Азәрбайчан халгынын мадди вә мәнәви мөдә-ниийәтинин йүксәлмәсинә көмәк әтмиш вә Азәрбайчан зәһмәткешләри арасында ингилаб һәрәкатынын инкишафына тәкан вермишдир.

Азәрбайчанда болшевик тәшкилатларынын ярадылмасы, ленинизм идеяларынын яйылмасы, Азәрбайчан зәһмәткешләринин совет һакимий-йәти уғрунда, сосялизм гәләбәси уғрунда мүбаризәдә сых бирләшмә-ләри үчүн биз Сталин йолдаша миннәтдарыг. (Курултулу вә сүрәкли ал-гышлар).

Инди, Сталин йолдашын анадан олмасы күнүнүн 70 иллийнини бай-рам әтдиримиз бир заманда Азәрбайчан халгы өзүнү хусусилә хошбәхт һесап эдир, чүнки Сталин йолдаш бир нечә ил бурада, Азәрбайчанда, Бакыда, нефт шәһәриндә ишләмиш вә фәһлә сикфинин азадлығы уғрунда, сосялизм иши уғрунда мүбаризә апармышдыр.

Биз фәхр эдирик ки, Бакы вә Азәрбайчан болшевик тәшкилатынын Сталин йолдаш яратмыш, тәрбийә әтмиш вә вурушмаларда мәтинләш-дирмишдир. (Курултулу алгышлар).

Мәһз Сталин йолдашын сайәсиндә Бакы партия тәшкилаты ени типли партия, болшевикләр партиясы ярадылмасында мүһүм рол ойна-мыш вә Ленинин йүксәк гиймәтинә лайиг олмушдур.

Сталин йолдашын рәһбәрлийн алтында Бакы пролетариаты инги-лаб мүбаризләринин илк сырларында кедәрәк дәфәләрлә бөйүк сикфи вурушмаларын башлайымысы олмушдур.

1926-чы илдә Сталин йолдаш Тифлисдә баш дәмир йол э'малатха-

налары фәһләләринин йығынчағында сөйләдийн итгиндә, өз фәалийә-тинин Бакы дөврүнү хатырларкән демийшдир:

«Нефт сәнәи фәһләләри арасында үч иллик ингилаби фәалий-йәт мәни әмәли бир мүбариз вә ерли әмәли рәһбәрләрдән бири ола-раг мәтинләшдирди...». (Әсәрләри, 8-чи чилд, сәһ. 189). (Алгышлар).

Сталин йолдаш Загафгазиянын ән бөйүк сәнәи мәркәзи, кечмиш чар Русиясында яшаян бүтүн милләтләрин пролетарларындан ибарәт чохлу фәһлә күтләсинин яшайыб ишләдийн бир мәркәз, ялныз Гафгазда дейил, һәмчинин Шәрг өлкәләринә бөйүк ингилаби тә'сир кәстәрән мүһүм бир ингилаб мәркәзи олмаг ә'тибарилә Бакыя мүстәсна дәрәчәдә әһәмиийәт верирди.

Сталин йолдаш, Бакынын чохмилләтли пролетариатынын ингилаби мүбаризәйә галдыраркән, ону сых бирләшдирәркән вә бейнәлмиләтчи-лик руһунда тәрбийә эдәркән болшевикләрин азәрбайчанлы фәһләләр арасында апардылары ишә хусуси диггәт етирди.

Бу мәсәдлә һәлә 1904-чү илдә Сталин йолдашын тәшәббүсү илә РСДФП Бакы Комитәси янында сосял-демократ «Һүммәт» групу яра-дылмышды. Бу груп азәрбайчанлы зәһмәткешләри ингилаби мүбаризәйә чәлб әтмәкдә бөйүк ишләр көрмүшдү.

Сталин йолдаш, өз ичтиман вә милли азадлығы уғрунда Азәрбай-чан фәһлә сикфи вә кәндлиләринин мүбаризәсинә рәһбәрлик эдән бир чох көркәмли азәрбайчанлы ингилабчы болшевикләр тәрбийә эдиб етиш-дирмишди.

Ики гардаш вә гоншу халг арасында—әрмәниләрлә азәрбайчанлы-лар арасында әдавәт саланлары ифша әтмәкдә чох бөйүк ишләр көр-мүш олан Сталин йолдаша Азәрбайчан халгы һәдсиз миннәтдардыр.

Сталин йолдаш гардаш гыргыны салан чар мүстәмләкәчиләрини, азәрбайчанлы вә әрмәни әкс-ингилабчы милләтчи партиялары олан мү-сават вә дашнаксүтун партияларыны ифша вә рүсвай эдирди.

Сталин йолдаш әрмәни вә азәрбайчанлы зәһмәткешләри гардашлыг вә достлуг руһунда тәрбийә әтмәкдә чох бөйүк вә мисилсиз фәалийәт кәстәрмишдир. Сталин йолдашын кәстәришилә 1906-чы илдә ики дилдә —әрмәни вә Азәрбайчан дилләриндә болшевик гәзәти нәшр эдилди. Бу гәзәт, Азәрбайчан вә әрмәни дилләриндә «чагырыш» демәк олан «Гоч-дә'вәт» адланырды.

Сталин йолдаш 1918-чи илдә Бакы Халг Комиссарлары Советинин рәһбәрләриндән тәләб эдиб демийшди:

«...Бакы депутатлар Совети янында дәрһал мүсәлман шө'бәси тә'сис әтмәк, мүсәлманча әдәбийяты артырмаг ләзымдыр. Һәмчинин белә бир әрмәни шө'бәси дә тә'сис әтмәк вә үмумийәтлә мүсәлман вә әрмәниләрин ашағы тәбәгәләрини өз юхары тәбәгәләринә гаршы мүбаризәдә Советин әтрафында сых бирләшдирмәк сиясәти еритмәк ләзымдыр» (МЭЛИ Азәрбайчан Филиалынын партия архиви, фонд 3, вәрәгә 1—3).

Загафгазия зәһмәткешләринин бейнәлмиләл тәрбийәси һаггында Сталин йолдашын вердийн кәстәришләр Загафгазия гардаш халглары-нын, партиямызын, совет вәтәнимизин, совет халгымызын дүшмәнләри олан мүсаватчылары, дашнаклары, меншевикләри, милләтчи-тәмайүлчү-ләри вә башга бүтүн бу кими дүшмәнләрини вахтында ифша вә дарма-лагын әтмәкдә Загафгазия болшевикләринин әлиндә кәскин гәләбә си-лаһы олду.

Сталин йолдаш Азәрбайчан халгына, онун тарихинә вә ингилаб һә-

рәкатындакы ролуна бәһтән атмага чәһд эдәһләри гәһи сурәтдә дәф әт-мишдир.

Бақыда совет һакимийәти гурулмасында Азәрбайчан халгының куя иштирак әтмәдийи һаггында алман империалистләриниң Истамбулда һердикләри фитиәкар радио телеграмыны ифша эдән Сталин йолдаш 1918-чи ил майыи 19-да «Правда» гәзетиндә дәрч эдилән «Нөвбәти ялан» сәрләһәһли мөгаләсиндә язмышды:

«Бақы Советиниң һакимийәти, Бақы шәһәри вә районуиңдакы бүтүн милләтләриң фәһлә вә кәндлиләриниң, ән әввәл исә мүсәлман халгының һакимийәти олмуш вә олмагдадыр». (И. Сталин, Әсәрләри, 4-чү чилд, сәһ. 105).

Сталин йолдаш, сәһ һәмни илиң май айыиңда «Правда»да дәрч эдилән «Гафгазда вәзийәт» сәрләһәһли башга бир мөгаләсиндә көстәрмишди ки, «Мүсәлманларың мәркәзи, Загафгазияда совет һакимийәтиниң галасы олан Бақы исә Ләнкәрандан вә Губадан башламыш Кәһчәйә гәдәр бүтүн Шәргәи Загафгазияның өз әтрафыиңда бирләшдирмишдир вә Совет Русиясы илә әләгәһи давам әтдирмәйә вәр гүввә илә чалышан Загафгазия халгларының һугугуну силаһ күчүнә һәята кечирир». (Енә орада, сәһ. 107).

Азәрбайчан халгының гәддәр дүшмәһләри олан Түркийә ишгалчылары 1918-чи илдә демшидиләр ки, Бақыны тутмағ вә Бақы районуиңдакы мүсәлманлары «хилаас әтмәк» үчүн бурая түрж гошунлары кәндәрилмәсини лабүдд һесаһ әдирләр. Сталин йолдаш Түркийә иртиҗачыларының бу алчағ иһийәтләрини ифша әдәрәк язмышды:

«...Әкәр түрк «хилааскарлары» доғрудан да Бақы үзәринә ериһәләрсә, кәһиш әһали тәбәгәләриниң вә ән әввәл мүсәлман фәһлә вә кәндлиләриниң гызғыи мугавимәтинә раст кәләчәкләр». (И. Сталин, Әсәрләри, 4-чү чилд, сәһ. 108).

Азәрбайчан халгы Сталин йолдаша чох иһиәтдәрдыр ки, Азәрбайчаны өз мүстәмләкәсинә чевирмәйә, азәрбайчанлылары исә гул әтмәйә чалышан Иңкилтәрә—Америка империалистләриниң алчағ ишгалчылығ иһийәтләрини вахтында баша дүшмүш вә ифша әтмишдир. (Алгышлар).

Иңкилтәрә—Америка империалистләри Азәрбайчаны талайыр вә виран гоюр, зәһмәткешләрә гаршы тәчавүзкарлығ көстәрир, Загафгазияның гардаш халглары арасына милли әдавәт салыр, Азәрбайчанда иңгилаби мүбаризә рәһбәрләринә вәһишчәсинә диван тутурдулар.

Йыртчылығ вә һәясызлығлары һәдди ашан, Азәрбайчанда ағалығ әтмәклә кифайәтләһмәйән Америка империалистләри, өз һөкәрләриндән, Азәрбайчан халгының гәддәр дүшмәһләри олан мүсаватчылардан истифадә әдиб, онларын фазылыгы вә «хәһиши» илә 1919-чу илдә Нахчыванда америкаһ кәһорал-губернаторлуғу дүзәлтмишдиләр.

Америка империалистләриниң вә башга империалистләриң Азәрбайчан һаггыиңдакы бүтүн бу алчағ планлары мәһз Сталин йолдашың сайәсиндә тамаһилә пуҗа чыхарылмыш олду. (Журутлулу алгышлар).

Сталин йолдаш силаһлы мүдаһиләчиләрә, буржуа-мүлкәдәр, мүсават гурулушуна гаршы Азәрбайчан зәһмәткешләриниң мүбаризәсини мүстәһна диггәтлә изләйирди. Сталин йолдаш Азәрбайчан болшевикләринә көстәришләр верир, онларын фәәлиийәтинә рәһбәрлик әдир, онлара мүһтәзәм сурәтдә ярдым көстәрир, о заман һәштәрхәндә олан Киров йолдашың васитәсилә Азәрбайчан болшевикләринә адамла, силаһ, дөһйүш сурсаты илә көмәк әдир, әдәбиийәт вә саһрә кәндәрирди.

Сталин йолдашың 1920-чи ил ноябр айыиңда Бақыя кәһмәһи Азәр-

байчанда совет һакимийәтини мөһкәмләтмәк үчүн, сосялизм гуручулуғу үчүн чох бөйүк әһәмийәтә малик иди.

Сталин йолдаш Бақыда оларкән Азәрбайчан партия вә совет тәшкилатларының фәәлиийәтинә дүзкүн истигамәт верди, халг тәсәруфатыны вә биринчи һөвбәдә онун әсас саһәси олан нефт сәһәсини тәзликлә бәрпа әтмәк вә Азәрбайчаны чичәкләнән сосялист республикасына чевирмәк уғруиңда мүбаризә апармагдан өтрү республика зәһмәткешләрини кәһиш програмла силаһландырды.

Республика халг тәсәруфатының әсас саһәси олан Азәрбайчан нефт сәһәсинә Сталин йолдаш һәмишә хүсуси фикир вермиш вә бөйүк гайғы көстәрмишдир. Нефт сәһәсиниң йүкәһдилмәһи иһиңдәки һәр бир сәһи мүвәфәғийәти, Бақы нефтчиләриниң әмәк гәһрәмәһлиғының һәр бир сәһи һүмүһәһсини Сталин йолдаш бәһәһир вә буһларың даһа да гүввәтләһмәһсинә көмәк әдирди. Нефт сәһәсиниң һеч бир мәсәләһи Сталин йолдашың иштиракы олмадан һәһл әдилмир.

Азәрбайчан халгы өз тәсәруфат вә мәдәһийәтини тәрәғгийә чәтдирмағ вә мадди вәзийәтини яхшылашдырмағ саһәсиндә әлдә әтдийи бүтүн мүвәфәғийәтләр үчүн Сталин йолдашың күндәһлик диггәт вә аҗалығ гайғыһына иһиәтдәрдыр. (Алгышлар). Бир сыра сәһи тәсәруфат саһәләриңиң ярадылмасы, тикиһти ишләриңиң олдуғча кәһишләндирилмәһи, Азәрбайчан хәритәсиндә сәһи бөйүк сәһә мәркәзләриңиң мейдана чыхмасы, Сумгайыт, Дашкәһән, Миһкәчевир, Күр—Араз боюнда су гурулары тикиһтисә, Самур—Дөвәҗи каналының икинчи һөвбәһи вә саһрә кими чох бөйүк һидро-техники вә суварма гуруларының иһиә әдилмәһи,—бүтүн бу ишләр Сталин йолдашың тәшәббүсү илә вә онун билаваситә рәһбәрлийиң алтыиңда көрүлмәкдәдир. (Журутлулу алгышлар).

Республиканың иғтисадийәт вә мәдәһийәтиниң йүкәһләнмәк иһиңдә һәр бир сәһи тәшәббүсүмүзү Сталин йолдаш бәһәһир вә бу иһдә бизә көмәк әдир.

Сталин йолдашың сайәсиндә Азәрбайчан халгының кәһиш күтләләри өз зәһкии мәдәһийәтиниң бүтүн һәмәтләриңдән истифадә әтмәк иһканы газанмышдыр.

Сталин йолдаш Азәрбайчан халгының формача милли, мәзһуҗча сосялист мәдәһийәтиниң иһкиишафына иһләһм вә дүзкүн истигамәт верир.

Сталин йолдаш Азәрбайчан халгының иһчәһәһәтиңиң йүкәһ гиймәтләндирир. 1938-чи илдә Москвада Азәрбайчан иһчәһәһәти онкүһилүйү кечирилән заман Сталин йолдашың вердийи көстәришләр Азәрбайчаның бүтүн иһчәһәһәт хәһимләриңиң ярадычылыгы үчүн түкәнмәз иһләһм мәнбәһи олмуш вә онлара мәдәһийәтиңиңиң даһа йүкәһк сәһийәйә галдырмағ иһканы вермишдир.

Сталин йолдаш сосялист Бақыһына мүстәһна фикир верир вә гайғы көстәрир. 1918-чи илдә Сталин йолдашың Загафгазияда совет һакимийәтиниң галасы адландырдығы нефт Бақыһы буюк дә өлкәһиңиңиңиң иғтисадийәтиңдә хүсуси рол ойнайыр.

Совет һакимийәти илләриңдә Бақы танымаз олмушдур. Сталин йолдашың тәшәббүсү вә онун билаваситә көстәришләри илә Бақыда абадлығ саһәсиндә чох бөйүк ишләр көрүлүр, чохлу миғдарда сәһи сәһәһә мүсәһһәһләри вә яшайыш әвләри тикилир.

Мәһз Сталин йолдашың сайәсиндә Бақы Совет Иғтисағының өһ гәһәһк вә чичәкләнән шәһәрләриңдән биринә чеврилир. (Алгышлар).

Бақы кими, бүтүн Совет Азәрбайчаны да учсуз-бучағсыз бөйүк сосялист вәтәһиңиңиңиңиң чичәкләнән кушәләриңдән бири олмушдур. Һазырда совет сосялист Азәрбайчанының чох бөйүк тикиһти мейданына бәнзәтмәк олар: бурада сәһи шәһәрләр вә гәсәбәләр салыныр, колхоз кәндләри

енидән гурулур, кәнд тәсәррүфаты электрикләшдирилир, өни мәктәбләр, хәстәханалар, клублар вә башга мәдәнийәт очаглары тикилир.

Республиканын симасы күндән-күнә дәйишир, зәһмәткешләрин вә зийәти күндән-күнә даһа да яхшылашыр.

Мөһкәм Сталин достлуғу илә бирләшән вә Бөйүк Октябр сосялист ингилабынын байрағы алтында, шанлы болшевикләр партиясынын рәһбәрлийи илә, өз рәһбәр вә мүүллими Сталин йолдашыи башчылығы илә коммунизм гәләбәләринә доғру кедән Совет Иттифағы халглары аиләси ичәрисиндә Азәрбайчан халгы хошбәхт һәят сүрүр. (Курултулу алгышлар).

Лакин Азәрбайчан халгынын чәнубда, Иран Азәрбайчанында яшаган башга бир һиссәси дә вардыр. Һазырда биз Азәрбайчан халгынын бу һиссәси һаггында, онун һәят шәраити, вәзийәти вә әйтиячлары һаггында дүзкүн мәлүмат алмаг имканындан мәнрумуғ.

Орада, Чәнуби Азәрбайчанда бүтүн тәрәггипәрвәр демократик тәшкилатлар, мәтбуат вә радио Иран иртичачылары тәрәфиндән, онларын ағасы олан Инкилтәрә—Америка империалистләринин әмри илә чохдан дағдылдымыш вә йох әдилмишир.

Бүтүн өлкәдә ганлы террор һөкм сүрүр. Нөвбәти таланлар дүзәлтмәк, тәрәггипәрвәр вә демократик хадимләри, фәһлә вә кәндлиләри һәбсә алмаг вә күлләләмәк үчүн даим һәр чүр бәһанәләр уйдурулуғ.

Орада мәтбуат, радио вә башга тәблиғат органлары Инкилтәрә—Америка фирмаларынын вә кәшфийәт органларынын вәсаити илә сахланылыр вә америкалы «мүшавирләр» адланан адамларын рәһбәрлийи илә мүртәчә мәмурларын чидди нәзарәти алтында ишләйир.

Амма, нечә дейәрләр, һәгигәтин габағына сәдд чәкмәк олмас. Аразын о тайындакы Азәрбайчан халгынын вәзийәти о гәдәр дәһшәтли вә онун һүғугсузлуғу, она әдилән зүлм, онун диләнчи һәяты о гәдәр дөзүлмәздир ки, һәтта сатгын иртичачы мәтбуат буну кизләдә билмәйәрәк, бәзән бу хүсусда язмага мәчбур олуб, орада баш верән һадисәләрини аңчаг чүзә бир һиссәсини кәстәрир.

«Әхтәрә шимал» гәзети бу ил октябрын 13-дә язмышдыр:

«Әһәр, шәһәрдән даһа артыг бир гәбристана бәнзәйир... Күчәнин һәр ики тәрәфи зибил вә чиркабла долудур, бунларын үзәринә гонан һәшәрат, микроблары адамлара кечирир. Күчәләрдә дәстә-дәстә сәркәрдан кәзән адамлар, бу бәдбәхт аягялын кишиләр вә гадынлар, кәнчләр вә гочалар диридән чох мейитә бәнзәйирләр».

«Азәрбадәкан» гәзети бу ил октябрын 17-дә язмышдыр:

«Тәхрибат вә тәнәззүл аллаһы, рәһмсиз чәллад кими һәрәкәт әдәрәк әлиндәки сәфаләт вә ичтиман позғунлуғ гамчысы илә, таләин һәр шейдән мәғмум әтдийи азәрбайчанлылары көрүнмәмиш сүр'әтлә гова-гова өлүм вә фәләкәтә сүрүкләйир».

Йохсуллуғ, гара күн, әйтияч, ачлыг, әхлагсызлыг вә сәфаләт бир-биринә гарышараг Азәрбайчанын индики ичтиман һәятыны тәшкил әтмәкдәдир. Бәдбәхт кәндлиләрин дияр-дияр сәркәрдан кәзмәси, көмәксиз фәһлә вә зәһмәткешләрин ишсизлийи вә алчалдылмасы, базардакы мисилсиз кәсадлыг, фәһишәханаларын артмасы, ач азәрбайчанлы гадынларын вә гызларын фәһишәлик батаглыгына юварланмасы, нәһайәт яшамаг үчүн дөзүлмәз чәтинликләрә вәсаит әлдә әдилмәси, мүхтәлиф хәстәликләрин кениш яйылмасы—һазырда Азәрбайчанын индики чүрүк чәмийәтинин вә индики мүһитинин хүсусийәтләрини тәшкил әдир. Бу шәраитдә бизим һейсийәт вә намусумуз бүтүн бу чинайәтләри төрәдән башлыча мүтәсирләрини кирли аяглары алтында тапдаланыр вә мәһв олмаг дәрәчәсиндәдир».

Бу сөзләри язан гәзетин сатгынлығыны һеч олмасса ондан көрмәк олар ки, бу чинайәтләри төрәдән башлыча мүтәсирләрин адыны чәкмәкдән горхур; о, демәйә горхур ки, һәмни башлыча мүтәсирләр Азәрбайчан халгынын ганыны зәли кими соран инкилис-американ империалистләридр.

Гәзет демәйә горхур ки, әсас мүтәсирләр Азәрбайчан халгыны таләян вә ону американ империалистләринә сатан Иранын һаким даирәләридр.

Ялғыз Чәнуби Азәрбайчанда дейил, бүтүн Иранда да, Юнаныстан, Түркийә, Индонезия, Филиппин, Чәнуби Корея вә башга бу кими өлкәләрдә дә вәзийәт беләдир.

Бүтүн мүстәмләкә халглары вә асылы халглар, Американын пәнчәсиндә олан өлкәләр, Америкадан «ярдим» алан вә американ империализминин әсарәти алтына дүшмүш олан өлкәләр инди бу вәзийәтдәдир.

Чәнәб трумәнләр, ачәсонлар вә бу кими адамлар чыр сәсләрилә бүтүн дүняя коммунист тәһлүкәси һаггында бағырты салмагла өз мурдарнийәтләрини кизләдәрәк дүняда мәһз белә бир ағалыг әтмәк истәйирләр.

Лакин халглар гул олмаг истәмирләр, онлар азад вә мүстәгил яшамаг истәйирләр, бунә көрә дә мүасир гулдарлара—американ империалистләринә гаршы вар гүввә вә васитә илә мүбаризә апарырлар.

Бүтүн дүнянын зәһмәткешләри вә мәзлумлары, бүтүн тәрәггипәрвәр бәшәрийәт азадлыг вә истиглалийәт уғрунда мүбаризә апараркән, нәзәрләрини сосялизм өлкәсинә дикирләр, бүтүн үмидләрини өз мүбаризә байрағы олан сосялизм өлкәсинә, бүтүн дүня мәзлумларынын рәһбәри вә досту бөйүк Сталинә бағлайырлар. (Курултулу алгышлар).

Йолдашлар, биз хошбәхтик ки, бөйүк Сталинин яшайыб ишләмиш олдуғу бир ердә, Сталин ән'әнәләринин бүтүн ишимиз үчүн бөйүк һәрәкәтвERICHI гүввә олдуғу бир ердә яшайыр вә ишләйирик.

Шанлы Сталин ән'әнәләри—Бакы фәһләләринин вә бүтүн Азәрбайчан зәһмәткешләринин ингилаби мәрдлийи вә сарсылмаз мәтанәти үчүн, сосялизм уғрунда мүбаризәдә онларын әмәк акидлийи үчүн бир мәнбәдир.

Шанлы Сталин ән'әнәләри әлә бир түкәнмәз мәнбәдир ки, Бакы фәһләләри вә онларла бирликдә бүтүн Азәрбайчан зәһмәткешләри бу мәнбәдән гүввәт алыр, бу ән'әнәләр онларын мәтанәтини вә коммунизм гәләбәсинә инамыны даһа да артырыр.

Көзәл Сталин тәрбийәси мәктәби, шанлы Сталин ән'әнәләринә сәдагәт Бакы вә Азәрбайчан партия тәшкилатына зәһмәткешләрә өн мөһкәм вә гырылмаз әлагә сахламагда, халт күтләләринин тәшкилатчысы вә рәһбәри ролуну ифа әтмәкдә һәмишә көмәк әтмиш вә әтмәкдәдир.

Азәрбайчан халгы вә онун авангарды олан Бакы фәһләләри, Бакы нефтчиләри, Бакы зәһмәткешләри шанлы Сталин ән'әнәләрини һәмишә әвиз тутур вә артырыр, Сталин йолдашыи Азәрбайчана кәстәрдийи гайгы вә диггәтә һәмишә ләягәтлә чаваб верирләр.

Азәрбайчан зәһмәткешләри Сталин бешилик планларынын еринә етирилмәси уғрунда мүбаризәдә һәмишә илк сыраларда кетмишләр.

Бөйүк Вәтән мүһарибәси илләриндә Азәрбайчан халгы совет өлкәсинин бүтүн гардаш халглары илә бирликдә вар гүввәсини вәтәнизмин дүшмәнләри үзәриндә гәләбә чалмаг ишкнә верирди.

Мүһарибәдән сонракы илләрдә Азәрбайчанын фәһләләри, колхозчу кәндлиләри вә зиялылары Сталин бешилик планыны вахтындан әввәл еринә етирмәк уғрунда фәдакарлыгла мүбаризә апарырлар.

Бакы нефтчиләри бу ил дөвләт планыны мүвәфғәгийәтлә еринә етирирләр. Нефт чыхарылмасы, нефт гуюлары газылмасы, нефт айрыл-

масы вә машингайырма сәһәсиндә нефтчиләрин өз үзәрләринә кәтүрдүк-ләри сосялист тәһһүдләри вахтындан әввәл, Сталин йолдашын анадан олмасы күнүнә гәдәр еринә етириләчәкдир. (Алгышлар).

Нефтчиләр республика нефт сәнаени даһа инамла вә даһа сүр'әтлә йүксәлтмәк үчүн лазым олан шәраити һазырламаг ишиндә чидди мү-вәфғәгийнәтләр газанмышлар. Бу ишдә нефт кәшфийәтчыларынын, хү-сусән дәниз дибиндәки нефт ятагларыны ашкара чыхаран шанлы кәш-фийәтчыларын хидмәти бөйүкдүр. (Алгышлар).

Балыг сәнаеи ишчиләри вә республика халг тәсәррүфатынын бир чох башга сәһәләринин ишчиләри иллик планы вахтындан әввәл еринә етирмишләр.

Республиканын колхозчу кәндлиләри дә фәдакарлыгла ишләйирләр. һаваларын пис кечмәсинә бахмаяраг Азәрбайчан памбыгчылары бөйүк чәтнилкләри арадан галдырыб инди өлкәйә мүнәрибәдән әввәлки 1940-чы илдәкиндән 2 миллион пут, 1948-чи илдәкиндән 3 миллион пут артыг памбыг вермишләр вә пландан әләвә һәлә йүз мин путларла пам-быг тәһвил верәчәкләр. (Алгышлар).

Азәрбайчан зиялылары Сталин йолдашын анадан олмасы күнүнүн 70 иллийини бөйүк рәһбәрә мүстәсна мәнәббәт вә миннәтдарлыг һиссилә гаршылайырлар. Бу ил алимләримиз, мүнәндисләримиз, ағраномларымыз, язычыларымыз, бәстәкар вә рәссамларымыз бир чох элми әсәрләр вә их-тиралар, бир чох әдәбийәт вә инчәсәнәт әсәрләри яратмышлар.

Иосиф Виссарионович Сталинин 70 иллийи күнүнү гәйд әдәркән бүтүн партиямызла, бүтүн бөйүк совет халгы илә, дүнйанын бүтүн зәһ-мәткешләри вә мәзлумлары илә бирликдә дейрик: рәһбәримиз, мүәлли-мимиз, сәадәтимиз, севинчимиз, байрағымыз Сталин йолдаш, узун илләр яша вә бизи коммунизмин гәләбәсинә апар!

(Журултулу вә сүрәкли алгышлар. һамы аяга галхыр, «Яшасын Сталин йолдаш!», «Сталин йолдаш узун илләр өмүр сүрсүн!», «Бөйүк Сталинә эшг олсун!» сәсләри учалыр).

Г. Н. ГАЗИЕВ

СТАЛИНСКИЕ ПЯТИЛЕТНИЕ ПЛАНЫ И РАЗВИТИЕ НЕФТЕДОБЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

В успехах победоносного наступления на всех фронтах социалистического строительства решающую роль сыграли пятилетние планы развития народного хозяйства в СССР. Идея пятилетних планов, их разработка и претворение в жизнь принадлежат великому Сталину. Сталинские пятилетки по своим размахам не знают себе примера в истории.

Нефтяная промышленность Азербайджана—основная, ведущая отрасль народного хозяйства республики, всегда была и остается предметом особого внимания и заботы товарища Сталина.

Колыбелью отечественной нефтяной промышленности является Азербайджан—Апшеронский полуостров, эта всемирно известная сокровищница нефти—нефтяная жемчужина Советского Союза.

Пройдя с незапамятных времен свой долгий исторический период развития, добыча нефти выросла в нефтяную промышленность, которая лишь после национализации превратилась в высокоразвитую отрасль социалистической индустрии, роль которой в строительстве социализма и в укреплении мощи и обороноспособности нашей Родины трудно переоценить.

Советская власть унаследовала от капиталистов несколько сот мелких частновладельческих хозяйств, разоренных, хищнически эксплуатировавшихся и полукустарно оборудованных. На промыслах безраздельно господствовали архаический тартальный способ эксплуатации скважин, отсталое ударно-штанговое бурение, паровое хозяйство с паровыми машинами и ланкаширскими котлами, пожиравшими до 15% валовой добычи нефти. Открытые фонтаны и амбары нефти уносили в атмосферу многие миллионы кубометров газа и сотни тысяч тонн легких бензиновых фракций нефти. Вследствие дегазации пластов многие миллионы тонн нефти оставались навсегда похороненными в недрах. В обстановке геологического секретничества создавалась всеобщая неосведомленность о недрах, дезориентировка, бессистемное разбуривание и эксплуатация нефтяных пластов. Расстановка скважин по границам участков ухудшала надлежащее использование потенциальных запасов недр.

Скважины с суточным дебитом в 2—3 т забрасывались, как невыгодные. Всякие попытки перехода от старых архаических методов бурения скважин и добычи нефти, ввода каких-либо усовершенствований в области энергетики и транспорта нефти считались обычно ненужным новшеством, а капитальные затраты на технику—излишней тратой средств. При этих условиях коэффициент использования добычных возможностей недр не превышал 25%.

Излюбленным, простым и испытанным способом в борьбе за высокие прибыли на нефтяных промыслах царской России, являвшейся „очагом всякого рода гнета—и капиталистического, и колониального, и военного,—взятого в наиболее бесчеловечной и варварской форме“¹, была жесточайшая эксплуатация рабочих, исключительно тяжелые условия труда. Продолжительность рабочего дня нередко достигала 12 часов. Рабочие казармы, едва выступавшие над поверхностью земли, были расположены на промысловой площади среди буровых вышек и кочегарок, отравлявших воздух копотью и сажей.

Капиталистическая нефтяная промышленность достигла своего кульминационного состояния в 1901 г., когда добыча нефти составила 11 млн *т*. С этого времени в результате целого ряда политических событий вплоть до национализации добыча нефти стремительно падала вниз. Первым ударом послужила межнациональная рознь, посеянная царскими опричниками, предавшая в 1905 г. огню нефтяные промысла. Последующая продолжительная империалистическая война и прекращение поступления извне оборудования и материалов были причинами полного опустошения и разорения промыслов.

Гражданская война и военная оккупация района также резко сказались на работе промыслов. Англичане, проводя блокаду Советской России, прежде всего полностью изолировали Бакинский район от его естественного внутреннего рынка—Советской России. Англичане ставили своей задачей включение Азербайджана в состав Британской империи.

Добыча нефти перед империалистической войной в 1913 г. составила всего 7,4 млн *т*, проходка—277 тыс. *м*, а к моменту национализации в 1920 г. добыча снизилась до 2,4 млн. *т*, а проходка—до 6 тыс. *м*. Это означало, что хищническое хозяйничание интервентов и буржуазии далеко отбросило назад нефтяную промышленность Азербайджана—к восьмидесятым годам XIX века. Число эксплуатировавшихся скважин упало до 1532, а число рабочих с 60000—до 20000.

Что же касается положения нефтяников, то „беспощадная эксплуатация и изнурительный труд, полное бесправие, голод и нищета—таков был безрадостный удел бакинских пролетариев в период господства самодержавия и буржуазии“².

В таком тяжелом состоянии, с сильно изношенным оборудованием, без каких-либо запасов технических материалов, при небольшом количестве рабочих рук, недостатке продовольствия, транспорта и финансов начала свою героическую борьбу за восстановление национализированных промыслов самоотверженная, преданная делу социалистического строительства, славная армия бакинских нефтяников.

Ленин и Сталин—вдохновители, организаторы и руководители Великой Октябрьской социалистической революции, открывшей новую эру в истории человечества, даже в самые тяжелые дни разрухи, уделяли исключительное внимание бакинской большевистской организации, нефтяному Баку

Выполняя указания В. И. Ленина и И. В. Сталина, бакинские большевики с первых же дней установления советской власти в Азербайджане усилили борьбу за нефть, сосредоточили на ней основное свое

¹ И. В. Сталин—Вопросы ленинизма, изд. 10-е, стр. 4.

² М. Д. Багиров—Из истории большевистской организации Баку и Азербайджана, стр. 16, ОГИЗ, 1948.

внимание. Непосредственно руководили этой борьбой ближайшие соратники В. И. Ленина и И. В. Сталина—Серго Орджоникидзе и С. М. Киров, а затем прославленный руководитель большевиков Азербайджана М. Д. Багиров, последовательно проводившие в жизнь предначертания вождей.

Огромное значение для укрепления советской власти, для социалистического строительства нашей республики, восстановления, реконструкции и развития нефтяной промышленности в Азербайджане имел приезд в Баку товарища Сталина в ноябре 1920 г. Находясь в Баку, товарищ Сталин направлял деятельность партийных и советских организаций Азербайджана, вооружил трудящихся республики развернутой программой борьбы за быстрое восстановление народного хозяйства, в первую очередь его ведущей отрасли—нефтяной промышленности, и превращения Азербайджана в цветущую социалистическую республику.

В ряде своих выступлений на совещаниях в высших партийных и советских органах в Баку товарищ Сталин указывал, что важнейшим условием развития нефтяной промышленности является ее решительное техническое перевооружение.

Возглавляя комиссию ЦК РКП(б) по нефтяным вопросам, товарищ Сталин дал основное направление всей последующей работе по восстановлению, реконструкции и развитию нефтяной промышленности Азербайджана. Это был гениальный план, предусматривавший не только восстановление, но и коренную техническую революцию во всех отраслях нефтяной промышленности в ходе самого восстановления.

На смену тяжелому труду должны были придти машины, механизмы, автоматы; на смену ударному способу бурения—вращательное и турбинное бурение; на смену архаическому тартальному барабану—станок-качалка; на смену желонке—глубинный насос и компрессор; на смену работе „на-глазок“—измерительные и регулирующие приборы; на смену промысловому „приказчику“—квалифицированный инженер; на смену кустарщине и хищнической эксплуатации недр—высокая культура, социалистическая организация производства и плановая разработка недр.

На пройденном этапе национализированная Азербайджанская нефтяная промышленность, идя в ногу со всей промышленностью Советского Союза, своей продукцией участвовала в укреплении мощи и обороноспособности Советского Союза, содействовала быстрому превращению отсталой при царизме аграрной страны в мощное индустриальное государство с высокоразвитой культурой.

Большевистская напористость, непримиримая борьба с врагами социализма, энтузиазм рабочих масс, давших многочисленные образцы социалистических форм труда—ударничество, социалистическое соревнование и др.—преодолели все трудности. Добыча нефти неуклонно из года в год стала расти.

Организация огромного, единого советского промыслового хозяйства, объединение в одну стройную эксплуатационную систему многочисленных участков, централизация геологической службы промыслов, обвязка промыслов сетью шоссейных и железных дорог, прокладка сети нефте- и газопроводов, соединяющих промысла между собою, изменение и усиление энергетической базы, пожарной службы, автотранспорта, сооружение специальных заводов для изготовления промыслового оборудования, строительство культурных рабочих поселков—все это, возможное лишь в стране социализма, спо-

собствовало тому огромному росту нефтедобычи, бурения скважин и освоению многочисленных месторождений, который мы имеем ко дню 70-летия вождя народов Советского Союза, великого Сталина, первого поднявшего в Закавказьи светоч ленинского учения, основоположника, вдохновителя и руководителя большевистской организации Азербайджана.

Восстановление промышленного хозяйства не было только ремонтом и пуском в ход остановленных или разрушенных производственных единиц. Оно происходило на иной социально-экономической основе и заключало в себе создание новой организации промышленности, установление иных соотношений между элементами производства, проведение ряда рационализаторских мероприятий, включающих некоторые элементы технологической реконструкции.

Вдохновляемый и направляемый товарищем Сталиным и его соратниками, Бакинский комитет партии, последовательно и настойчиво проводя в жизнь Сталинский план перевооружения нефтяной промышленности при трудовом энтузиазме и самоотверженной работе партийных и непартийных большевиков, успешно преодолел невероятные затруднения по восстановлению разрушенного хозяйства.

Из года в год восстанавливается нефтедобыча и оживляется бурение скважин, проводятся рационализаторские мероприятия, которые все более и более изменяют как внешний вид, так и техническое вооружение промыслов и методы работ.

Особенных усилий и длительной ожесточенной борьбы потребовало внедрение на бакинских промыслах глубинных насосов и вращательного бурения, ибо на стороне желонки и ударного станка были многолетние технические навыки, опыт нескольких поколений буржуазных инженеров, специализировавшихся на однообразной и примитивной технике спуска и подъема желонки и бурильного инструмента.

Усиление темпа внедрения глубинных насосов и вращательного бурения в значительной мере способствовало специализации заводов, изготовляющих промышленное оборудование.

Товарищ Сталин неизменно следил за успехами бакинских нефтяников. Об этом свидетельствует поздравительная телеграмма, посланная товарищем Сталиным от имени Президиума XIII съезда РКП(б), в которой говорилось:

„Бакинские нефтяные рабочие за короткий промежуток времени одержали блестящие победы на хозяйственном фронте. От имени Президиума XIII съезда РКП(б) шлем горячий привет бакинским рабочим, в частности, сураханским рабочим и надеемся, что Красный Баку — источник величайшего в мире богатства нефтяного топлива, будет твердо и неуклонно подымать, улучшать и развивать нефтяную промышленность. Да здравствует бакинский пролетариат и его успехи на хозяйственном фронте“.

Восстановление нефтяной промышленности Азербайджана имело колоссальное значение для Закавказья и всего Советского Союза. В 1925 году продукция нефтяной промышленности Азербайджана составила половину всей валовой продукции промышленности Закавказья. Баку давал тогда 68% всей нефтедобычи в СССР.

В восстановительный период происходят коренные сдвиги в области усовершенствования и развития техники бурения скважин, обусловленные появлением изобретений советских специалистов: турбобура инж. М. А. Капелюшников, сделавшего мировой переворот в технике бурения; автомата инж. М. М. Скворцова; аппарата инж.

А. И. Шахназарова для измерения кривизны скважин. Эти достижения советской техники сыграли огромную роль в резком поднятии культуры бурения скважин.

К 1928—29 г. г. — началу первой Сталинской пятилетки — нефтяная промышленность, первая из всех отраслей промышленности Советского Союза, завершила в основном техническую реконструкцию и первая достигла довоенного уровня. Тем самым была подготовлена почва для дальнейшего бурного ее развития.

Первая Сталинская пятилетка поставила перед бакинской партийной организацией, рабочими, инженерно-техническими работниками нефтяной промышленности, научно-исследовательскими институтами и ВТУЗами чрезвычайно ответственные задачи. Строительство социализма в СССР развертывалось бурными темпами: рождались гиганты советской индустрии, расширялись транспорт и авиация, мельчайшие раздробленные крестьянские хозяйства объединялись на базе механизации в колхозы, создавались мощные совхозы, укреплялась обороноспособность первого в мире государства трудящихся. Все это требовало огромного количества жидкого горючего и смазки.

С этой ответственной и почетной задачей трудящиеся нефтяного Баку, руководимые партией Ленина — Сталина при неусыпной помощи великого зодчего социализма товарища Сталина, справились с честью. Первая пятилетка была выполнена в 2½ года и привела к дальнейшему росту и расцвету нефтяной промышленности.

Рост добычи в первой пятилетке основывался как на дальнейшем внедрении новейшей техники, овладении этой техникой, так и на расширении эксплуатационного фонда скважин.

При отсутствии до национализации систематической, четко поставленной работы в области геологического изучения нефтяных месторождений, при засекречивании фирмами результатов бурения нефтепромышленники, разрозненно ведя разведочную работу, не имели абсолютно никакого представления о геологическом строении разрабатываемых площадей, о действительных запасах нефти. Вот почему возникали превратные разговоры об истощении недр.

Впервые планомерное изучение нефтяных месторождений и разработка научной основы для их эксплуатации были осуществлены при советской власти.

Широко поставленные разведочные работы, блестящие достижения в области техники бурения скважин позволили социалистическому нефтяному хозяйству выйти далеко за пределы тех нефтепромысловых площадей, которые эксплуатировались капиталистическими предприятиями.

В период Сталинских пятилеток геологической съемкой покрыто свыше 80.000 км² против 11000 км² за весь досоветский период. В период пятилеток были подготовлены и частью сданы в эксплуатацию десятки новых богато насыщенных нефтью площадей.

Благодаря широко развернувшемуся к этому времени разведочному бурению и освоению вращательного способа бурения, были выявлены и введены в эксплуатацию такие богатейшие площади, как Бухта им. Ильича, Лок-Батан, Кергез и др.; а на старых площадях вскрыты новые, глубоко залегающие, высоко насыщенные горизонты ПК, которые в дореволюционные годы были совершенно недоступны для разработок вследствие крайне низкой технической вооруженности нефтяных промыслов.

Бурному расцвету советской нефтяной промышленности за годы Сталинских пятилеток, наряду с отмеченным выше резким изменени-

ем ее характера после национализации в значительной степени способствовала также коренная реконструкция и последующее развитие ее технической базы.

В основу прогресса разработки и эксплуатации нефтяных месторождений и пластов легли многочисленные научные исследования, широко развернувшиеся вокруг всех основных проблем нефтепромышленного дела.

Инициаторами и вдохновителями этой огромной творческой работы были академик И. М. Губкин, проф. Д. В. Голубятников и блестящая плеяда азербайджанских геологов, эксплуатационников и бурильщиков, в большинстве питомцев Азербайджанского Индустриального института.

Новые площади, новая техника и новые кадры, подготовленные в процессе внедрения этой техники и овладевшие этой техникой, явились той базой, на основе которой развернулся дальнейший рост нефтяной промышленности во второй пятилетке.

Огромную роль в повышении добычи нефти во второй пятилетке сыграла также новая высшая форма социалистических методов труда — стахановское движение.

Мощное стахановское движение, охватившее в свое время все отрасли народного хозяйства, показало, что успех работы зависит не только от характера оборудования, но и от организации труда и самого технологического процесса. Всегда можно было наблюдать, как поиски новых организационных форм работы увенчивались все большими и большими успехами и, наоборот, консервативность, отсталые формы организации, пренебрежение новой техникой и технологией тянули добычу нефти назад.

Стахановское движение на промыслах выявило огромные неиспользованные резервы и значительно двинуло вперед как овладение техникой, так и организацию производства.

Сотни лучших рабочих-стахановцев показывают образцы высокой производительности труда и культурного стиля работы, перевыполняя нормы в 2—3 раза.

Стахановское движение воспитало новые молодые кадры командиров — руководителей производства, выдвинутых на ответственные посты и успешно справляющихся со своими задачами.

Во втором пятилетии партия, мобилизуя на разрешение задач технической политики и организации промыслов десятки тысяч преданных социализму рабочих и инженеров, добилась решающих успехов, которые в дальнейшем открыли перед нефтяной промышленностью большие перспективы увеличения добычи нефти.

Проведенная в предшествовавшие годы широкая пропаганда по внедрению передовой техники, подготовка кадров, развитие широкой сети школ по повышению производственной квалификации рабочих масс, открытие десятков учебных заведений, организация в Баку вузов, вузов и научно-исследовательских институтов повлекли за собой резкий рост культуры нефтедобычи. Нефтедобыча отныне становится уже не искусством в руках небольшой группы „одаренных“ специалистов, а наукой, доступной изучению широкими массами трудящихся.

Путеводной звездой в развитии нефтедобычи в последующие годы явились указания товарища Сталина: „Техника в период реконструкции решает все“ и поэтому „Большевики должны овладеть техникой“.

Реализация этих указаний товарища Сталина выразилась в установ-

лении основных принципов научной разработки нефтяных месторождений и применении их в условиях социалистического хозяйства.

Были отброшены несостоятельные „теории“ о руководящей роли в добыче нефти стихийных сил природы, якобы не поддающиеся воздействию человека, и, наоборот, поднято значение новой передовой техники и организации производства.

С этих научных позиций подверглись критике применявшиеся на промыслах системы разработки недр, противоречащие новым работам и исследованиям — порядок разбуривания залежи, очередность ввода в разработку отдельных пропластков и пластов, выбор оптимального расстояния между скважинами и др.

Для ускорения разработки многопластовых месторождений, где характер напластования, режим и структурные условия благоприятствовали, стали применять систему разработки „снизу—вверх“. Отличие этой системы от системы „сверху—вниз“ заключалось не только в том, что разбуриванию подлежали сначала нижележащие горизонты из данной „пачки“ пластов, а затем вышележащие, но и в том, что текущая эксплуатация этих нижележащих горизонтов не приостанавливала разбуривание вышележащих горизонтов.

Наряду с рационализацией геологического обслуживания нефтедобычи совершенствуется и техника эксплуатации скважин. Переход от тартания к глубинным насосам, изготовление фонтанного оборудования высокого давления и ликвидация открытых фонтанов, строительство мощных компрессорных станций, оборудованных компрессорами высокого давления, изготовленными отечественными заводами, переход на централизованный метод газовоздухораспределения, применение на ряде промыслов газлифта и закрытой эксплуатации, рационализация и реконструкция сбора и транспорта нефти и газа на промыслах, применение промыски скважин взамен чистки желонкой, организация обслуживания скважин передвижными подъемниками вместо стационарных — вся эта творческая реконструкция всей нефтедобычи повлекла за собой резкий рост добычи нефти на промыслах.

Огромная созидательная работа, проведенная в период первых двух Сталинских пятилеток, обусловила дальнейшее развитие нефтяной промышленности на новой технологической базе.

В третьей пятилетке нефтяная промышленность, оснащенная в предшествовавшие годы новой техникой и значительно пополнившаяся кадрами высококвалифицированных советских специалистов, еще больше выросла.

Если в первых двух пятилетках основное внимание уделялось рационализации и усовершенствованию оборудования, механизмов и техники нефтедобычи, то в третьей пятилетке выдвигаются в первую очередь вопросы технологии нефтедобычи, т. е. вопросы лучшего использования потенциальных возможностей скважин и пласта в целом.

Для выполнения этих задач боевым знаменем в повседневной работе коллектива Азербайджанской нефтяной промышленности — партийных и непартийных большевиков — становятся исторические слова, произнесенные товарищем Сталиным в Кремлевском дворце в 1935 г. на выпуске академиков Красной Армии: „Чтобы привести технику в движение и использовать ее до дна, нужны люди, овладевшие техникой, нужны кадры, способные освоить и использовать эту технику по всем правилам искусства. Техника без людей, овладевших техникой — мертва. Техника во главе с людьми, овладевшими техникой, может и должна дать чудеса“.

В этом аспекте в Баку было созвано Всесоюзное совещание нефтяников. Результатом принятых решений явились известные приказы: Сталинского наркома тяжелой промышленности тов. Кагановича за №№ 92 и 93 от 19 марта 1936 г. В этих приказах была дана развернутая программа действий как в области организационной перестройки нефтедобычи, так и перевода ее на научные основы—внедрения в практику исследования скважин и пластов для максимального использования добычных возможностей нефтяных месторождений.

На всех промыслах организуются конторы по исследованию скважин (КИС), оснащенные контрольно-измерительными приборами, создаются бригады по добыче нефти, которым поручается проведение регулярных работ по исследованию скважин и установлению их технологического режима эксплуатации.

Большую роль в отношении изучения недр и использования их потенциальных запасов сыграли успехи советских исследователей и научно-исследовательских институтов в области подземной гидравлики. Трудami акад. Л. С. Лейбензона и его учеников создается новая, ранее не существовавшая наука о движении природных жидкостей и газов в пористой среде—подземная гидравлика, являющаяся ныне теоретической основой рациональной разработки и эксплуатации нефтяных и газовых месторождений.

В результате проведения комплекса технических мероприятий и внедрения передовой советской техники и науки, в значительной мере повысился уровень эксплуатации скважин, что в свою очередь отразилось на лучшем освоении добычных возможностей скважин и поднятии уровня текущей добычи нефти на промыслах.

После окончания Великой Отечественной войны наша страна вступила в новый период своего развития.

Товарищ Сталин указал, что задачи эти „состоят в том, чтобы восстановить пострадавшие от войны районы, восстановить довоенный уровень промышленности и сельского хозяйства и затем превзойти этот уровень в более или менее значительных размерах“ (Речь на предвыборном собрании избирателей Сталинского избирательного округа г. Москвы, 9/II 1946 г.).

Послевоенная Сталинская пятилетка предусматривает не только восстановление разрушенного хозяйства, но и дальнейшее развитие всего народного хозяйства, в том числе и нефтяной промышленности.

В послевоенной пятилетке продолжается и углубляется дальнейшее изучение и исследование вопросов, касающихся улучшения технологии нефтедобычи, ставится задача извлечения из многочисленных нефтяных пластов Апшеронского полуострова огромных количеств нефти, оставшихся еще до национализации в недрах, вследствие истощения пластовой энергии. Эта остаточная нефть является надежным разведанным резервом добычи и базой для широкого применения вторичных методов добычи нефти.

Положительные результаты первых промышленных опытов, накопленные при этом навыки и промысловый материал, а также изготовленный отечественными заводами арсенал контрольно-измерительных приборов создают все необходимые условия для разворота этих методов. Поэтому в предвоенные годы во всех нефтетрестах подбирается и изучается ряд горизонтов для проведения в них вторичных методов добычи нефти.

В результате большой научно-исследовательской работы, проведенной в военные годы Институтом нефти Академии наук Азербайджанской ССР и АзНИИ по добыче нефти, создаются полноценные

научно-обоснованные проекты внедрения различных вариантов вторичных методов добычи нефти в нефтетрестах и организуется их практическое осуществление (площадное и законтурное заводнение ПК свиты в трестах „Бузовьнефть“, „Лениннефть“ и „Артемнефть“ и в Сулу-тепе треста „Кировнефть“). При осуществлении процесса заводнения выдвигаются и успешно разрешаются задачи выбора воды, технологии водоочистки, строительства водоочистных установок, изыскания способа использования морской воды для нагнетания в пласт.

Для правильной организации как первичных, так и вторичных методов добычи нефти, для сбора, систематизации, изучения и измерения наиболее важных параметров пласта, осуществления действенного контроля над скважинами, на промыслах учреждаются научно-исследовательские лаборатории (ЦНИЛы).

В этих лабораториях организуются отборы проб породы и флюида, изучаются по ним физико-химические свойства нефти, газа и воды, определяются константы коллектора и обобщаются результаты исследования. Лаборатории эти оснащаются контрольно-измерительными приборами, изготавливаемыми ныне отечественными заводами: аппаратами для взятия проб из забоев скважин при пластовых условиях, глубинными манометрами, термометрами и др.

Сейчас по всему Советскому Союзу широко развернулась сеть научно-исследовательских, проектных и конструкторских учреждений нефтяной промышленности, а также специальных нефтяных учебных заведений—высших, средних и низших. Это способствует дальнейшему упрочению ведущей роли науки в нефтяном производстве, а также, несомненно, росту квалификации и технической грамотности работников всех категорий.

Это в свою очередь, способствует развитию творческой инициативы в рабочих массах, благодаря чему нефтяная промышленность ежегодно реализует значительное количество ценных рационализаторских предложений и изобретений, способствующих общему ее прогрессу.

Все это стало возможным только благодаря тому особому вниманию и заботам, которые советское правительство и партия повседневно оказывают нефтяной промышленности.

Как показало детальное геологическое изучение нефтяных месторождений Апшеронского полуострова и соседних с ним профессорам Д. В. Голубятниковым, И. М. Губкиным, Институтом геологии Академии наук Азербайджанской ССР, значительные нефтяные богатства находятся под дном Каспийского моря.

Идея освоения морских подводных участков в Советском Союзе возникла в Баку. Решение засыпать Биби-Эйбатскую бухту было принято в 1901 г. Хотя первая очередь засыпки была завершена до национализации, но фактически к бурению скважин приступили лишь после национализации, в ноябре 1922 г. После национализации вдвое увеличена площадь засыпки бухты.

Бурение же в открытом море практически было осуществлено в Азербайджанской нефтяной промышленности к 1935 г.

Блестящие результаты, полученные от разработки Бухты Ильича и примыкающей к ней морской площади, свидетельствуют о перспективах резкого под'ема добычи нефти в ближайшие годы при вводе в разработку морских площадей Каспия.

В огромной творческой работе по созданию передового социалистического хозяйства нефтяной промышленности, по усовершенство-

ванию, развитию и научному обоснованию производственных процессов, по рационализации разработки нефтяных месторождений, бурения и эксплуатации скважин значительную научно-техническую помощь оказали Азербайджанские Втузы, Вузы, Академия наук, научно-исследовательские институты и организации.

Выдвигаемые в ходе социалистического развития нефтяной промышленности сложные и актуальные проблемы становились предметом рассмотрения, изучения и исследования этих институтов.

Выросшая из недр АзГНИИ и пройдя через ряд организационных перестроек АзОЗФАН, АзФАН, Академия наук Азербайджанской ССР, все ее институты и коллектив научных сотрудников своими научно-исследовательскими работами принимали и продолжают принимать деятельное участие в социалистическом строительстве республики и в первую очередь в оказании научно-технической помощи нефтяной промышленности.

Работы эти в части нефтедобычи в институтах нефти, химии, физики и математики проводились в направлении:

- а) максимального использования потенциальных возможностей нефтяных залежей и интенсификации нефтедобычи;
- б) изыскания способов строительства (проводки) продуктивных скважин в осложненных геологических условиях;
- в) разработки мероприятий по ликвидации затруднений, вызывающих перебои в эксплуатации и бурении скважин;
- г) изучения условий успешного проведения разведки морских площадей;
- д) оказания текущей помощи в виде регулярных консультаций, разработки и устранения возникших затруднений, не терпящих отлагательства, освещении в литературе актуальных вопросов нефтедобычи.

В тесном содружестве научно-исследовательские организации и нефтедобывающая промышленность должны подвести научно-обоснованную базу под методы разработки и эксплуатации нефтяных пластов и планирования нефтедобычи, добиться того, чтобы значительно интенсифицировать добычу нефти и взять из пластов все, что там есть. В этом содружестве—залог процветания теории и практики нашей социалистической нефтедобывающей промышленности.

При этих условиях в великом историческом соревновании двух систем социалистическая нефтяная индустрия, рядом со всеми другими отраслями народного хозяйства СССР, еще и еще раз продемонстрирует перед всем миром невиданные и невозможные в условиях капитализма темпы роста добычи нефти и газа и производительности труда.

С именем, жизнью и деятельностью Ленина и Сталина неразрывно связана вся славная история большевистской партии, весь героический путь, пройденный нашим народом в борьбе за победу Октябрьской Социалистической революции, за построение первого в мире социалистического государства рабочих и крестьян. Мудрая Сталинская политика индустриализации и коллективизации превратили нашу страну в могучую социалистическую державу, идущую во главе передового человечества, в авангарде растущего лагеря демократии и социализма.

Вместе со всей нашей партией, со всем великим советским народом мы, ученые нефтяники, посвятим свои силы и труд борьбе за счастливое будущее трудящегося человечества, за расцвет культуры и материального благосостояния народа.

К. Н. КУЛИЗАДЕ

ЭНЕРГЕТИКА АЗЕРБАЙДЖАНА ЗА ГОДЫ СТАЛИНСКИХ ПЯТИЛЕТОК

Ленинские идеи об электрификации нашей страны, выраженные в словах „Коммунизм есть советская власть плюс электрификация всей страны“, нашли свое конкретное отражение в плане ГОЭЛРО, составленном советскими учеными под руководством В. И. Ленина и И. В. Сталина.

План ГОЭЛРО был первым единым, конкретным, хозяйственным планом Советской страны. В. И. Ленин придавал ему огромное политическое значение. Он называл план ГОЭЛРО второй программой партии. Высокую оценку заслужил план ГОЭЛРО и со стороны И. В. Сталина.

И. В. Сталин, горячо поддерживая идею электрификации, так охарактеризовал ее значение для социалистического строительства: „...мы можем уничтожить возможность восстановления капитализма, можем выкорчевать корни капитализма и добиться окончательной победы над капитализмом, если поведем усиленную работу по электрификации страны, если под промышленность, сельское хозяйство и транспорт подведем техническую базу современной крупной промышленности. Из этого и вытекает возможность победы социализма в нашей стране“¹.

Историческая роль И. В. Сталина в деле электрификации заключается в том, что он развил и поднял на высшую ступень ленинское учение об электрификации. И. В. Сталин явился и является непосредственным организатором, творцом и руководителем электрификации Советского Союза и реализации плана ГОЭЛРО после смерти В. И. Ленина.

Намеченный Лениным и Сталиным план электрификации нашей страны к концу первой пятилетки был перевыполнен почти в 3 раза!

К началу первого года второй сталинской пятилетки СССР по выработке электроэнергии вышел на второе место в Европе и третье место в мире, вместо пятнадцатого места, которое занимала царская Россия.

Успехи электрификации страны дали возможность товарищу Сталину еще в 1933 г. в докладе об итогах первой пятилетки заявить:

„В смысле производства электрической энергии мы стояли на самом последнем месте. Теперь мы выдвинулись на одно из первых мест“².

¹ И. В. Сталин—Вопросы ленинизма. Изд. 11-ое, стр. 207.

² Там же, стр. 373.

Высокого уровня достигла электрификация самых разнообразных отраслей промышленности на основе внедрения в производственные процессы автоматизированного электропривода, электротермии, электросварки и других видов электротехнологии.

Велики заслуги ученых и инженеров нашей страны в развитии науки об электричестве и развитии электротехники. Огромен и неоценимый вклад, сделанный в эти области науки и техники М. В. Ломоносовым, В. В. Петровым, В. С. Якоби, Э. Х. Ленцем, Д. А. Лачиновым, А. Н. Лодыгиным, П. Н. Яблочковым, Н. Г. Саяновым, Н. Н. Бенардосом, М. О. Доливо-Добровольским, А. С. Поповым, П. Н. Лебедевым, А. Г. Столетовым, М. А. Бонч-Бруевичем, М. В. Шулейкиным, Н. Д. Папалески, А. А. Смуровым, К. И. Шенфером и другими выдающимися русскими учеными и изобретателями.

Неоспорим их приоритет в целом ряде важнейших исследований и открытий, относящихся к области электромагнитных явлений, в создании основ техники переменного тока и передачи электроэнергии на дальние расстояния, в создании электрического освещения, электрической сварки, радиотехники и в развитии разнообразных отраслей энергетики.

Опираясь на славные традиции русской науки и техники, на замечательные достижения научной энергетической мысли в СССР, ученые и инженеры выполняют свой долг советских патриотов и добываются новых успехов при разрешении больших задач послевоенной сталинской пятилетки.

В годы сталинских пятилеток энергетическая база страны развивалась вместе с бурно растущей промышленностью. Электрификация СССР позволила широко внедрить электроэнергию во все отрасли народного хозяйства. Еще к концу первой сталинской пятилетки коэффициент электрификации основных отраслей промышленности увеличился: в угольной и химической промышленности—до 94%, в машиностроении—до 95%, цветной металлургии—до 98%. Широкое применение электричества позволило перевооружить промышленность, создать новые отрасли производства и резко увеличить производительность труда.

Исторические достижения электрификации СССР занимают ведущее место среди самых великих завоеваний мировой техники.

Вместо нескольких электростанций, которыми располагала царская Россия, наша страна обладает теперь несколькими сотнями первоклассных районных электростанций и в том числе несколькими десятками крупных гидростанций, равных которым нет в мире.

Десятки тысяч километров линий электропередач высокого напряжения протянулись над землями нашей великой Родины, а в ближайшее время вступят в опытную эксплуатацию первые линии постоянного тока высокого напряжения.

На наших электростанциях установлены самые лучшие аппаратура, машины, механизмы.

Ни в какой другой стране в мире, кроме СССР, нет такого гигантского развития комбинированного производства тепла и электроэнергии на тепло-электроцентралях (ТЭЦ).

Четверть века назад у нас не было ни одной теплофикационной электростанции (ТЭЦ),—сейчас их в стране десятки. Благодаря теплофикации наши города освобождаются, от необходимости завозить многие тысячи вагонов топлива для отопления, а комбинированное производство на электростанциях тепла и электроэнергии почти вдвое повышает коэффициент полезного действия электростанций.

Уже к 30-летию советской власти мощность построенных за годы сталинских пятилеток районных электростанций в нашей стране более чем в 30 раз превысила уровень 1917 года. В США, которые считаются наиболее передовой из капиталистических стран, мощность электростанций за тот же период времени выросла всего лишь в 5,5 раза. Выработка электроэнергии за то же время в нашей стране выросла в 60 раз, а в США только в 9 раз.

Каждый установленный киловатт мощности в СССР используется в два раза производительнее, чем в капиталистических странах. В нашей стране в среднем электростанции работают с полной нагрузкой 5000—6000 часов в год, а в капиталистических странах только 2500—3000 часов. Эти цифры говорят сами за себя.

В Великой Отечественной войне советская энергетика и электропромышленность сыграли важную роль. Они смогли полностью удовлетворить потребности военного времени в электроэнергии и поставках всех видов электрооборудования. Это имело немалое значение для победоносного завершения войны.

Еще в дни Отечественной войны советские энергетики с большим энтузиазмом взялись за восстановление энергетики в освобожденных районах.

Товарищ Сталин внимательно следил и продолжает следить за ходом строительства крупнейших электростанций Советского Союза, за работами по восстановлению Днепровской и других электростанций, варварски разрушенных немецко-фашистскими извергами.

Ни одна крупная победа советских энергетиков не проходит без отклика И. В. Сталина. Об этом говорят приветственные телеграммы на имя строителей Днепровской гидроэлектростанции и ряда других, воодушевляющие энергетиков на достижение еще более крупных успехов.

Послевоенная сталинская пятилетка раскрыла замечательные перспективы перед каждой отраслью промышленности и среди них особенно важные задачи были поставлены перед энергетиками Советского Союза.

Основная задача—значительно перекрыть довоенный уровень энергетики с тем, чтобы постоянно опережать возрастающую потребность в электроэнергии—успешно выполняется.

В величественной программе работ послевоенной сталинской пятилетки большое место уделено гидроэнергетическому строительству.

Среди колоссальных природных богатств нашей Родины огромное место занимают гидроэнергетические ресурсы.

По богатству гидроэнергии Советский Союз стоит на первом месте в мире. Он обладает почти 15% ее мировых запасов. США и Канада обладают в несколько раз меньшими богатствами гидроэнергии.

Царской России не под силу было использование богатейших водных ресурсов. Только Великая Октябрьская социалистическая революция поставила на службу народу водные ресурсы нашей страны и лишь после Октября было приступлено к широкому использованию гидроэнергоресурсов в нашей стране.

За годы Советской власти были проведены огромные исследования и изыскательские работы, позволившие установить полную количественную и качественную характеристику гидроэнергоресурсов Советского Союза.

Опыт военных лет еще раз подтвердил большое значение гидроэлектростанций для нормального обеспечения промышленности элект-

троэнергией. Не случайно, поэтому, что в послевоенной пятилетке гидроэлектростроительство заняло ведущее место в общей программе энергетического строительства. По принятому плану мощность действующих гидроэлектростанций к концу пятилетия должна возрасти в три раза.

С большим энтузиазмом приступили советские люди к строительству гидроэлектростанций, использованию энергии мощных вод Камы (Молотовская ГЭС), Куры (Мингечаурская ГЭС), и многих других рек Союза.

Советские энергетики за истекшие годы послевоенной пятилетки внесли значительный вклад в дело восстановления народного хозяйства. На 1 января 1949 года установленная мощность районных электростанций страны значительно превысила довоенную, а выработка электроэнергии увеличилась на 32%. Были восстановлены все важнейшие гидроэлектростанции Союза.

Особое внимание уделял товарищ Сталин сельской электрификации, отмечая:

„Необходимо, наконец, проведение плана электрификации, как средства сближения деревни с городом и уничтожения противоположности между ними“.

В сельском хозяйстве за годы Советской власти были произведены коренные преобразования.

Массовое внедрение в сельское хозяйство механических двигателей и рабочих машин подготовило почву для широкой электрификации сельского хозяйства.

Однако весь этот период развития электрификации сельского хозяйства следует рассматривать лишь как период опытной электрификации.

Созданные за это время первые районы широкой электрификации сельского хозяйства явились массовыми производственными лабораториями, где проверялись новые машины и установки, где обобщался первый опыт нашей отечественной сельской электрификации.

Советская научно-техническая мысль проделала большую работу по созданию новых, оригинальных в научном и техническом отношении, методов и форм внедрения электрической энергии в социалистическое хозяйство. Эти работы в значительной степени подготовили возможность перехода от опытной к широкой электрификации сельского хозяйства.

В постановлении Правительства от 8 февраля 1945 г. о развитии сельской электрификации и в Законе о пятилетнем плане восстановления и развития народного хозяйства на 1946—1950 гг., принятом Верховным Советом СССР, намечено развитие электрификации сельского хозяйства в годы первой послевоенной пятилетки в исключительно больших масштабах.

К 1951 году электрификацией будет охвачено 70 000 колхозов, все совхозы и машинно-тракторные станции.

Потребление электрической энергии в сельском хозяйстве возрастет в 1950 г. до 5 млрд. *квт-ч*.

Приближенные расчеты показывают, что для полного охвата электрификацией всех основных производственных процессов сельского хозяйства потребуется увеличить мощность сельских электроснабжающих установок до 10 млн. *квт* и поднять выработку электрической энергии для сельского хозяйства до 25 млрд. *квт-ч* в год.

В условиях столь громадного по своим масштабам развития элект-

трификации в СССР неизмеримо возрастает значение научно-исследовательской работы.

Работы, выполненные за эти годы в ряде научно-исследовательских институтов, были посвящены разрешению проблем использования местных энергетических ресурсов и, главным образом, энергии мелких рек для сельской электрификации.

Внедрение электрического трактора в районах, в достаточной мере обеспеченных электроэнергией, является очередной задачей дальнейшего развития электрификации.

Перед сельской электрификацией в нашей стране открываются большие перспективы и советская научно-техническая мысль должна получить свое дальнейшее и еще более широкое развитие.

В единой семье народов Великого Советского Союза, Азербайджанская ССР идет в ногу с остальными республиками и областями в деле широкой электрификации народного хозяйства страны.

Электростанции в Азербайджане впервые появились приблизительно в 1880 году в городе Баку. Это были мелкие установки, принадлежавшие отдельным частным фирмам, предназначенные лишь для освещения их предприятий. В районах Азербайджана небольшая электростанция была лишь в г. Гандже (ныне г. Кировабад).

С 1899 года в Баку начали развиваться электрические установки на нефтяных промыслах, дававшие энергию только для освещения.

Ко времени установления Советской власти в Азербайджане небольшое энергетическое хозяйство республики, которое осталось в наследство, находилось в чрезвычайно запущенном состоянии. Комиссия Совета Труда и Оборона, обследовавшая в 1921 г. состояние электростанций, определила катастрофическое состояние энергоснабжения Бакинского района и наметила ряд конкретных мероприятий по реконструкции и расширению бакинских электростанций. Последовавшее затем осуществление этих мероприятий и передача электростанций в ведение Азнефти, в течение короткого срока дали возможность увеличить мощность бакинских электростанций, упорядочить сетевое хозяйство, повысить надежность энергоснабжения потребителей и начать в больших масштабах электрификацию нефтяной промышленности.

К началу 1934 г. удельный вес электропривода в нефтяной промышленности возрос до 98,8%, а остальные 1,2% приходились на долю двигателей внутреннего сгорания, работавших вне зоны охвата системой сетей „Электроток“ Азнефти.

Электрический привод в нефтяной промышленности стал основным видом привода. Все технологические процессы бурения, добычи и переработки нефти полностью электрифицированы, за исключением отдельных вновь разрабатываемых месторождений, еще не обеспеченных электроэнергетической базой.

Основные этапы развития энергохозяйства и электропривода в нефтяной промышленности заключались в следующем:

1) Переход от низкой величины напряжения к более высокой величине его. Таким образом был осуществлен переход от нестандартных напряжений 440, 1000 и 2000 *в* на стандартные более высокие напряжения в 500, 3000 и 6000 *в* в бурении и с 220 на 380 *в* на электроприводе эксплуатационных скважин.

2) Переход от одномоторного к двухмоторному электроприводу бурового станка.

3) Постепенное повышение мощности буровых электродвигателей, производившееся без существенного увеличения их габаритных раз-

меров. В настоящее время эта мощность составляет 160 *квт*, чему соответствует суммарная мощность бурового станка с двухмоторным приводом, равная 320 *квт*. Таким образом, мощность бурового станка, по сравнению с первоначальной, увеличена более чем в четыре раза.

4) Постепенное повышение мощности электропривода грязевых насосов. Первоначально мощность была равна 40 *квт*, затем она последовательно увеличивалась до 75, 95,5 и 180 *квт*, а в настоящее время она составляет 200 *квт* при роторном бурении и 275 *квт* и выше при турбинном бурении.

5) Отказ от общего привода буровой лебедки и вращательного стола и переход к индивидуальным электроприводам обоих этих механизмов.

6) Переход от пускорегулирующего электрооборудования с ручным управлением к пускорегулирующему электрооборудованию с магнитным дистанционным управлением посредством командо-аппаратов, причем пуск электродвигателя полностью автоматизирован.

7) Разработка и внедрение автоматических регуляторов подачи бурового инструмента, значительно более совершенных, чем регуляторы, применяемые для аналогичной цели в США. В частности, следует отметить, что первый в мире автоматический бурильщик был изобретен советским инженером проф. М. М. Скворцовым.

8) Разработка и осуществление автоматизированного электропривода глубоконасосных установок, допускающего ступенчатый самозапуск станков-качалок, при котором сводятся к минимуму массовые остановки электроприводов при авариях в электрической сети.

9) Последним и наиболее крупным техническим достижением советского нефтяного электропривода явились разработка и изготовление электрического погружного бурового аппарата—электробура, непосредственно приводящего во вращение долото и получающего питание электрической энергией по кабелю, проходящему внутри буровых труб.

Наряду с нефтяной промышленностью за годы сталинских пятилеток, возникали и развивались другие, совершенно новые для народного хозяйства Азербайджана, отрасли промышленности—текстильная, машиностроительная, химическая, которые в настоящее время полностью электрифицированы.

В связи с быстрым ростом нагрузок увеличивалась также и мощность бакинских электростанций, в результате чего в Баку создавалась одна из наиболее крупных энергетических систем Советского Союза. Ее мощность к началу послевоенной пятилетки выросла в 5,7 раза по сравнению с 1920 годом. Выработка электроэнергии увеличилась к 1949 г. по сравнению с 1913 годом в 20 раз.

„Закон о пятилетнем плане восстановления и развития народного хозяйства Азербайджанской ССР на 1946—1950 гг.“ наметил дальнейшее развитие бакинских электростанций и установил к концу пятилетки прирост мощности тепловых электростанций в районе Баку дополнительно еще на 195 тыс. *квт*. Согласно плану выработка электроэнергии по республике в 1950 году будет доведена до 2590 миллионов *квт-ч* и превысит 1940 год почти на 50%.

Кроме того, в целях обеспечения электроэнергией бакинской нефтяной промышленности по инициативе великого Сталина успешно строится Мингечаурская ГЭС.

Создание Мингечаурского гидроузла разрешает целый ряд народнохозяйственных проблем, имеющих исключительно важное значение и, прежде всего, проблемы энергетики и ирригации.

Громадный объем Мингечаурского водохранилища создает широкие возможности годового регулирования р. Куры. Благодаря регулированию стока р. Куры мы сумели почти полностью оросить все удобные земли низменности в Азербайджане.

В соответствии с решением Совета Министров СССР эта площадь будет использована в основном под посевы хлопка и зерновых культур.

Площади вновь орошаемых земель отводятся под зерновые культуры в том масштабе, как это требуется для превращения Азербайджанской ССР в базу, снабжающую продовольственным зерном все Закавказье.

Благодаря регулированию стока р. Куры ликвидируется опасность прорыва дамб в период прохода весенних паводков, что дает возможность провести осушение болот на всей низменности и провести мероприятия по оздоровлению территории и уничтожению естественных питомников малярийных комаров.

Наряду с г. Баку и его районами за годы советской власти успешно развивалась работа по электрификации также и в районах Азербайджана.

Если в 1920 г. мощность всех электростанций по Азербайджану, без Баку, определялась в 635 *квт* и состояла из большого количества мелких станций со старыми, изношенными нефтяными двигателями с динамомашинными постоянными токами, сосредоточенными исключительно в административных центрах, то теперь общая мощность построенных районных, совхозных и колхозных электростанций составляет больше 40 тыс. *квт*.

Надо отметить, что рост мощностей электростанций сельских районов в основном происходит за счет строительства гидроэлектростанций, которые по своим мощностям резко отличаются от тепловых коммунальных электростанций республики, за исключением лишь кировабадских ЦЭС и ТЭС.

Первая гидроэлектростанция коммунального назначения была построена в 1927 году на реке Талачай для снабжения города Зака-талы.

В дальнейшем были построены Зурнабадская, Степанакертская, 1-я и 2-я Нухинская, Кубинская и другие гидроэлектростанции, переданные затем Министерству коммунального хозяйства Азербайджанской ССР.

В общей сложности, в короткий срок с 1927 по 1938 год, было построено около 15 гидроэлектростанций.

Среди существующих тепловых электростанций в райцентрах имеются ЦЭС и ТЭС мощностью от 200 до 8000 *квт*. Такие станции имеются в Кировабаде, Сальянах, Степанакерте, Нахичевани, Ленкорани и других районах. Эти станции, кроме освещения, дают электроэнергию местной промышленности.

В годы Великой Отечественной войны построена и введена в эксплуатацию Мадагизская гидроэлектростанция, мощностью 1800 *квт*. Станция снабжает электроэнергией райцентры Мардакерт, Тертер, Барду и около двух десятков прилегающих к этим райцентрам колхозов.

За годы сталинских пятилеток в районах республики созданы новые объекты различных отраслей промышленности.

За истекший период уже на многих строящихся объектах проделаны огромные работы и сдан в эксплуатацию ряд электростанций.

Электрификация Азербайджана с энтузиазмом выполняется армией

энергетиков. Они воодушевлены сознанием, что сплошная электрификация республики играет важнейшую роль в процессе перехода нашей страны от социализма к коммунизму.

Организатор и творец электрификации СССР великий Сталин учит нас обращать особое внимание на использование местных энергетических ресурсов, в первую очередь, на использование энергии «белого угля» — воды. Это энергия многочисленных рек, энергия неиссякаемая, непрерывно возобновляемая.

Энергетики Азербайджана провели огромную изыскательскую работу. Строительство намеченных генеральным планом электрификации сельского хозяйства республики каскадов, произведет революцию в сельском хозяйстве республики и вооружит его новейшими электрифицированными механизмами.

Ввод в действие Мингечаурской и некоторых других гидроэлектростанций коренным образом изменит характер электроснабжения и положит начало осуществлению имеющей исключительное значение задачи по переводу энергетики Азербайджана на использование белого угля.

Энергетическим институтом Академии наук Азербайджанской ССР ведутся работы по использованию азербайджанских горючих сланцев и энергии ветра. Значение этих работ общезвестно.

Разрабатываемые в настоящее время вопросы использования энергии ветра для откачки нефти из неглубоких скважин, для добычи соли путем аэрации соляных рассолов на соляных промыслах Апшерона, для водоподъема при орошении и вертикальном дренаже — имеют большое народнохозяйственное значение.

Энергетическим институтом Академии наук Азербайджанской ССР разработаны типы ветродвигателей с автоматическим и ручным регулированием, допускающие оптимальное использование энергии ветра в широком диапазоне рабочих скоростей ветра, показавшие вполне удовлетворительные качества в условиях практической эксплуатации.

Азербайджанская ССР в настоящее время располагает многочисленным отрядом национальных кадров — энергетиков. Созданные за годы Советской власти энергетический факультет Азербайджанского Индустриального института, факультет гидротехники и мелиорации АСХИ, энергетические, энерго-машиностроительные и другие техникумы, подготовили сотни энергетиков. Они работают не только в Азербайджане, но и в других городах Советского Союза. Среди азербайджанцев имеется больше 30 специалистов — электриков, тепло-техников, гидротехников, имеющих ученые степени доктора и кандидата технических наук.

Энергетический институт им. И. Г. Есьмана Академии наук Азербайджанской ССР в настоящее время является центром, в котором сосредоточивается значительная часть научных сил по энергетике в республике.

Основными направлениями научной деятельности института являются разработка научных проблем по энергетике, теснейшим образом связанных с нефтяной промышленностью и сельским хозяйством республики, и изучение энергетических ресурсов Азербайджанской ССР.

Институт поддерживает тесную связь с головными институтами Академии наук СССР и другими институтами союзных и братских республик.

Научными сотрудниками института опубликовано за четыре года (1946—1949 гг.) более 100 научных работ.

Наряду с проведением научных работ Энергетическим институтом проводится также и подготовка научных кадров. За последние четыре года 20 сотрудников института успешно защитили диссертации и им присвоены ученые степени докторов и кандидатов технических наук.

Священный долг всех энергетиков Азербайджана — досрочно выполнить план послевоенной сталинской пятилетки и использовать все имеющиеся возможности для создания мощной энергетической базы в Азербайджане и обеспечения сплошной электрификации республики.

Ученые и специалисты республики будут еще более развивать свою творческую, созидательную работу для разрешения грандиозных задач, поставленных великой партией большевиков во главе с гениальным вождем народов Советского Союза и всего прогрессивного человечества товарищем Сталиным.

А. Ю. КАЗНЕВ и М. А. ТАРЛАНОВ

ВЫДАЮЩЕЕСЯ ПРОИЗВЕДЕНИЕ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА СОВЕТСКОГО АЗЕРБАЙДЖАНА

Ковровое искусство Азербайджана ведет свое начало с незапамятных времен и славится богатством художественного оформления. разнообразных по выработке и назначению изделий.

Это искусство, имеющее прекрасные образцы в дореволюционный период, развивалось лишь в рамках орнаментального творчества. Сюжетные мотивы в них в соответствии с условиями социальной жизни и мировоззрением, господствовавшим в ту эпоху, трактовались стилизованно и орнаментально.

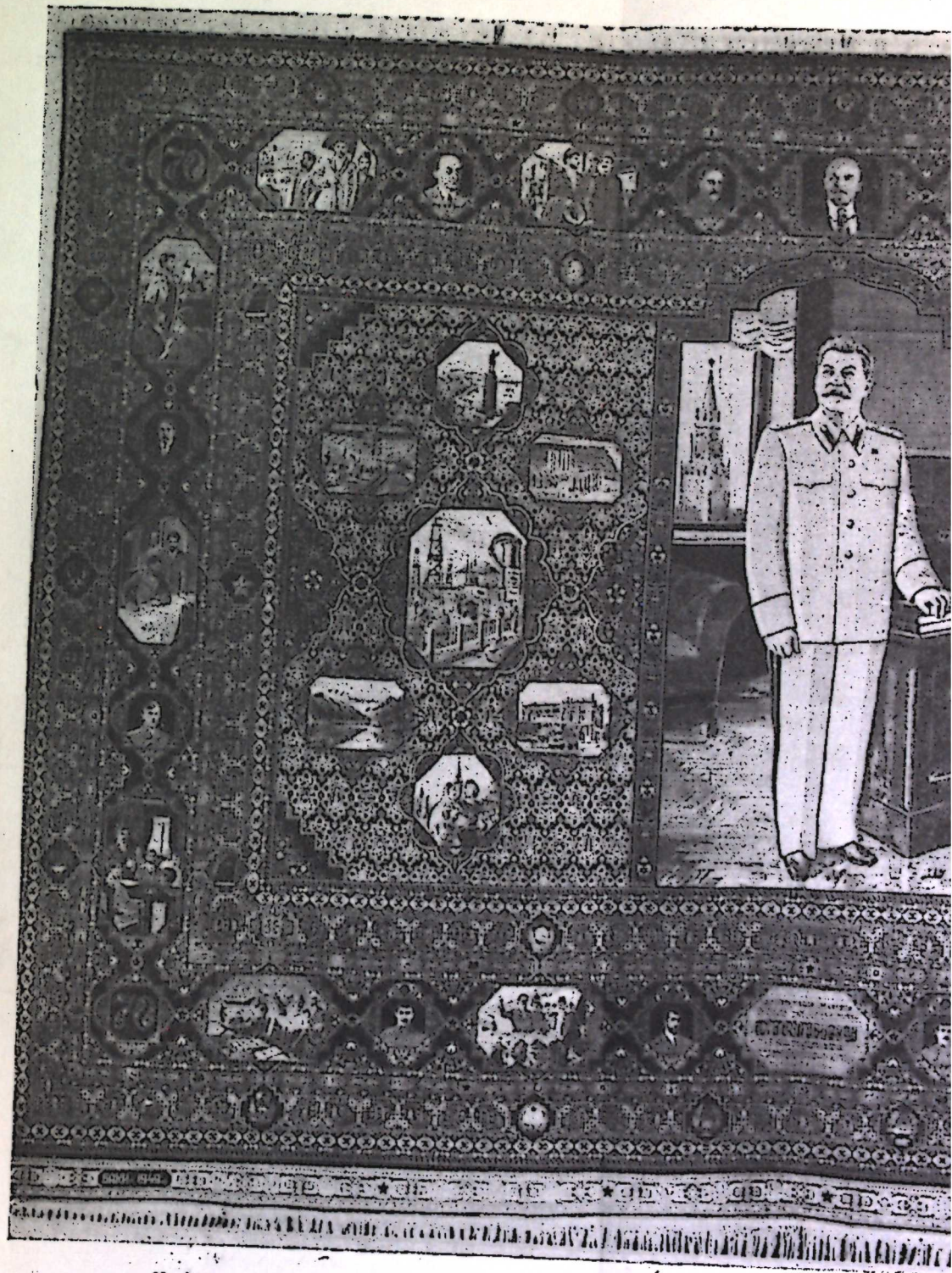
За годы советской власти многовековое ковровое искусство Азербайджана неизмеримо обогатилось новыми орнаментальными мотивами и сюжетной тематикой, отражающей нашу социалистическую жизнь. Эта новая тематика, нашедшая свое художественное воплощение в различных видах азербайджанского прикладного искусства, подняла на несравненно более высокий уровень наиболее распространенный в Азербайджане вид народного прикладного искусства — ковроделие.

Многочисленные портретные и сюжетные ковры на современную, социалистическую тематику, созданные за последние 10—15 лет, являлись серьезными попытками в области овладения новым жанром изобразительного искусства. Большинство этих ковров украшает различные музеи Советского Союза и экспонировалось на международных выставках.

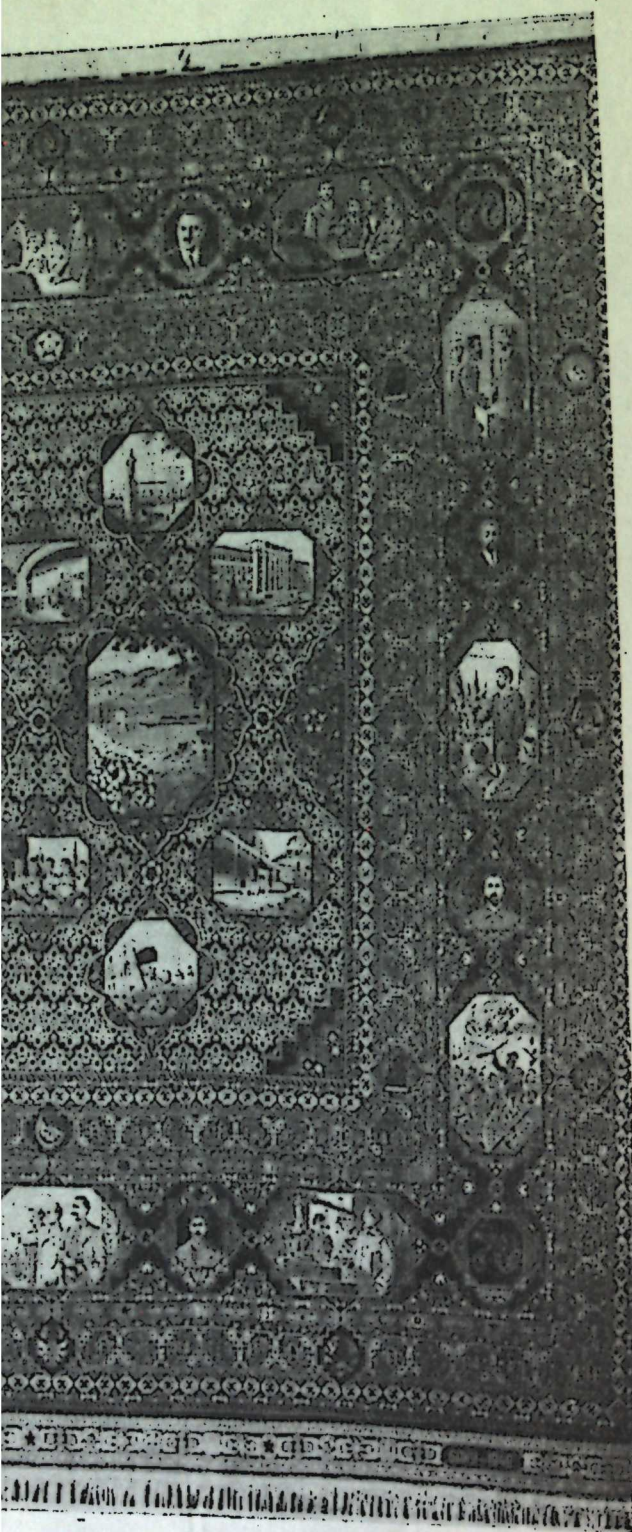
Беспримерным образцом нового сюжетного ковра и выдающимся достижением азербайджанского изобразительного искусства является большой художественный ковер, сотканный в Баку в ознаменование семидесятилетия со дня рождения великого вождя народов Иосифа Виссарионовича Сталина.

Этот художественный ковер с портретом товарища Сталина и дружной сюжетными изображениями является выражением безграничной любви азербайджанского народа к своему вождю. Авторы его проекта: старший научный сотрудник Института азербайджанского искусства им. Уз. Гаджибекова — крупный специалист по ковроткачеству, художник-орнаменталист Л. Керимов, заслуженные деятели искусств Азербайджанской ССР, художники И. Ахундов и К. Кязимзаде создали выдающееся произведение народного прикладного искусства, достойное великой сталинской эпохи.

По величине, техническим показателям, высокому мастерству исполнения, сложности оригинальной и сюжетной композиции, а также идейному содержанию и глубине его раскрытия этот сюжетно-тематический ковер не имеет себе равного в истории коврового искусства.

Ковёр, преподнесенный великому вождю трудящихся Иосифу Виссарионовичу С.

День 70-летия от азербайджанского народа

По идейному содержанию он отражает славные страницы из истории революционной борьбы бакинского пролетариата под руководством И. В. Сталина, образы ближайших соратников и учеников товарища Сталина, работавших в Баку и Азербайджане, а также грандиозные достижения азербайджанского народа в области социалистического строительства за годы советской власти, осуществленные под руководством партии Ленина—Сталина.

Величина ковра равна 70 м^2 ($10 \times 7 \text{ м}$), высота ворса самая низкая—2 мм, плотность наибольшая—70 узлов в погонном дециметре (т. е. в квадратном метре 490 тысяч узлов, а всего в ковре около 35 миллионов узлов), весит он 167 кг. Число цветов пряжи—250, орнаментальных мотивов—свыше 300, медальонов с сюжетными изображениями—70.

Ковер изготовлялся в бакинской ковроткацкой артели им. М. Д. Багирова системы „Азхалчасоюз“ Управления промкооперации. Для изготовления его потребовалось сконструировать специальный металлический станок.

К работе Азхалчасоюзом были привлечены 43 лучших ковроткачихи из различных ковроткацких артелей Азербайджана.

Опытные мастера и мастерицы Джебранл Ахмедов, Гюль Нене Мустафаева, молодые ковроткачихи-комсомолки Сона Ахмедова, Ана Баджи Адилова, Шахсенем Алекперова, Парниса Годжаева, Нарынджи Алекперова, Джейран Мелик-кызы, Ага Ниса Зейналова и другие отдали весь свой опыт и энергию осуществлению этого необыкновенного ковра. Для его выработки применялась ковровая пряжа специальной кондиции и шелковые крученые нити.

Окраска ворсовой пряжи производилась в бакинской промартели им. С. М. Буденного протравными красителями инженером-химиком Н. К. Касимовым.

Подготовка технических рисунков до натуральной величины осуществлена художниками Э. Мамедовой, М. Мустафаевой, А. Нуриевой, Э. Касумовой и др.

При изготовлении ковра известную роль сыграли рационализаторские предложения одного из его авторов—художника Л. Керимова. Для облегчения работы с большим количеством цветной пряжи, оттенки, которые в большинстве случаев не могли быть выражены словами, нумеровались соответствующими цифрами, служившими условными обозначениями для каждого оттенка. Каждая из 20 сидящих в один ряд перед натянутой основой мастериц выполняла работу на площади ковра шириной в 0,5 метра.

Большая ширина этого ковра поставила перед техническим руководителем задачу разработки ряда новых технологических вопросов. Так, например, для предупреждения, возможного при такой ширине ковра (превышающей его длину), искажения узоров на фоне среднего поля, а также для облегчения работы, поверхность основы, натянутой на металлический станок, была „разграфлена“ через каждые 10 см темной вертикальной линией (нитью), что облегчало мастерицам нахождение места того или иного мотива или отдельных его узлов. Получив возможность быстро отсчитывать количество основных нитей, они свободно находили нужное расстояние от вертикальной оси. Прием этот оказался весьма удобным не только при выработке ковров с большим числом основных нитей, но и при исполнении обычных массовых ковров. Поэтому этот рационализаторский метод уже нашел применение в ковровых артелях „Азхалчасоюза“, изготавливающих массовые изделия.

Учитывая неравномерность ручного прижима узлов, производимого различными мастерицами, они часто пересаживались с места на место. Это мероприятие предотвращало возможное искажение (косину) орнаментов среднего поля, регулируя расстояние узлов от горизонтальной оси координат.

Благодаря рационализаторским мероприятиям, поднявшим технологию ковроделия, ковер был выполнен художественно и технически безукоризненно в течение 8 месяцев (начат 23 марта 1949 г. и закончен 21 ноября 1949 года).

Этот уникальный ковер является также продуктом опыта, накопленного советским ковроделием в области сюжетно-тематических изделий. Азербайджанское советское ковроделие, усовершенствованное технологически в обобщественной и оснащенной новой техникой системе промкооперации, развивалось в тесном контакте с художниками. За последние два десятилетия оно дало ряд интересных тематических образцов портретных и других сюжетных ковров, сотканных в мастерских Азхалчасоюза при ближайшем участии ряда азербайджанских художников.

Особенно примечательным опытом, предшествовавшим данному выдающемуся образцу, были пять небольших ковров на сюжеты поэм Низами и 15-метровый ковер с портретом товарища Сталина и другими изображениями, выполненные художниками, заслуженными деятелями искусств Азербайджанской ССР С. Саламзаде, Г. Халыковым, К. Кязимзаде, Э. Гаджиевым и художниками М. Шириновым, А. Мохсаном и Л. Керимовым.

Для изготовления нового большого ковра была проведена соответствующая экспериментальная работа. Так, например, художественно-технические приемы выработки ковра были предварительно проверены в экспериментальной лаборатории Института азербайджанского искусства Академии наук в 1948 году. На трех ковриках с портретом товарища Сталина и изображением герба Азербайджанской ССР был проверен изобразительный эффект ворсового, безворсного и рельефного способа выработки ковра.

Общая композиция этого огромного стенного ковра состоит из прямоугольника, вытянутого по горизонтальной оси и обрамленного широким бордюром (170 см), состоящим из ряда полос: одной широкой, двух „малых“ и нескольких более узких.

В среднем поле в вертикальный прямоугольник, завершающийся декоративной аркой, вкомпанован композиционный портрет товарища Сталина. Он изображен во весь рост в рабочем кабинете. Высота фигуры равна 3,5 м. Мудрый, и вдохновляющий образ великого Сталина, служащий идейным и композиционным центром ковра, по мастерству исполнения, силе глубокого воздействия и выразительности не уступает многим выдающимся портретам вождя.

В композицию среднего поля ковра, по обеим сторонам портрета Генералиссимуса Сталина, вкомпанованы 14 медальонов с тематикой, отображающей социалистическую экономику и культуру советского Азербайджана — индустриальный, сельский и городской пейзажи, отдых трудящихся и дружбу народов. В центральном медальоне из группы, расположенных в среднем поле (слева от зрителя), изображена нефтяная промышленность, — ведущая отрасль народного хозяйства республики, — являющаяся всегда предметом внимания и забот товарища Сталина. В левом медальоне верхней тройки этой группы дан машиностроительный завод, в правом — мингечаурская гидроэлектростанция, а в верхнем — город Баку с памятником С. М. Кирову. В медальонах нижней трой-

Фрагмент ковра. Портрет И. В. Сталина

Фрагмент бордюра ковра

ки изображены озеро Гек-Гель, здание Академии наук Азербайджанской ССР, центр научной мысли республики и представительницы русского и азербайджанского народов, символизирующее дружбу народов СССР.

В медальонах правой стороны среднего поля в центре изображен пейзаж, иллюстрирующий природные богатства Азербайджанской республики, в верхней тройке — спектакль „Кер оглу“, вид здания Азгосконсерватории им. Уз. Гаджибекова, вид г. Кировабада с памятником Низами. Нижняя тройка отображает физкультурный парад, курорт „Исти-су“ и боевой эпизод Азербайджанской дивизии.

Все эти сюжетные медальоны отображают успехи в области народного хозяйства и культуры, в под'еме которых азербайджанский народ обязан повседневной заботе товарища Сталина.

Бордюр этого ковра принципиально отличается от традиционных образцов введением самостоятельных сюжетных изображений в его композицию. 14 сюжетных изображений, вкомпанованные в среднюю широкую кайму бордюра в заостренных овалах, вытканы с большим мастерством и учетом связи реалистических изображений со стилизованными орнаментальными мотивами, заполняющими другие элементы бордюра и всего ковра. Эти сюжетные композиции, трактованные в декоративном плане, обеспечивая их органическую связь с орнаментальной частью ковра, в то же время способствуют акцентировке бордюра как элемента, завершающего композицию всего ковра.

В этой части композиции ковра развернуто показывается ряд подтем его идейного содержания. В ней отображены эпизоды из героической революционной борьбы бакинского пролетариата под руководством И. В. Сталина.

Известно, что в Азербайджане, в Баку в течение ряда лет товарищ Сталин работал и боролся за дело освобождения рабочего класса, за социализм. „Под руководством товарища Сталина бакинский пролетариат встал в первых рядах революционных борцов, выступая не раз в качестве застрельщика грандиозных битв“¹.

Эпизоды революционной деятельности товарища Сталина в медальонах-панно бордюра ковра показаны в следующем порядке.

В медальоне № 1 (см. схему композиции ковра) изображен приезд товарища Сталина в Баку. Впервые товарищ Сталин приехал в Баку в июне 1904 года в период напряженной борьбы Бакинского Комитета РСДРП с меньшевиками. Он возглавляет бакинскую организацию и обеспечивает полную победу над меньшевиками. В ноябре 1904 года товарищ Сталин снова приезжает в Баку для усиления кампании за созыв III с'езда РСДРП и для руководства подготовлявшейся всеобщей стачкой.

В медальоне № 2 отображен эпизод декабрьской стачки в Баку 1904 года, превратившейся в политическую демонстрацию и заставившей нефтепромышленников пойти на ряд уступок. „Эта блестящая победа бакинского пролетариата, одержанная под непосредственным руководством товарища Сталина, еще больше воодушевила рабочий класс России на грядущие бои против царизма и капитализма, за торжество пролетарской революции“².

В медальоне № 3 изображен момент обсуждения в помещении промысла Шибаева в Балаханах, под руководством товарища Сталина,

¹ М. Д. Багиров — Доклад, посвященный 70-летию И. В. Сталина, газ. „Бакинский рабочий“ № 244 от 14 декабря 1949.

² М. Д. Багиров — Из истории большевистской организации Баку и Азербайджана; ОГИЗ, Госполитиздат, 1948, стр. 51.

условий колдоговора, заключенного между рабочими и нефтепромышленниками 30 декабря 1904 года в Баку. Основные пункты этого договора были установлены на совещании Бакинского Комитета РСДРП совместно с представителями промысловых и заводских комитетов. Нефтепромышленники вынуждены были принять требования рабочих об улучшении их работы, жилищных условий и т. д.

Медальон № 4 изображает товарища Сталина среди гумметистов—Азербайджанской социал-демократической организации большевистского направления, созданной товарищем Сталиным в 1904 году. Эта организация, возглавлявшаяся тогда одним из соратников товарища Сталина—М. Азизбековым, вела массово-агитационную работу среди азербайджанских рабочих.

В медальоне № 5 изображено одно из многочисленных выступлений товарища Сталина среди рабочих нефтяников. Руководя всей работой бакинской большевистской организации, товарищ Сталин широко использовал и устную политическую пропаганду. Он часто проводил собрания и выступал на дискуссиях и митингах с пламенными речами, в которых беспощадно клеймил меньшевиков, эсеров, дашнаков и т. д.

Медальон № 6 изображает выступление товарища Сталина на похоронах Ханлара Сафаралиева—верного сына азербайджанского народа, питомца товарища Сталина, убитого в 1907 году наемниками нефтепромышленной буржуазии, встревоженной ростом революционного движения бакинского пролетариата. Пламенный пролетарский революционер Ханлар Сафаралиев вел большую агитационную работу среди азербайджанских рабочих. Рабочие, возмущенные злодеяниями нефтепромышленников, превратили похороны Ханлара в мощную политическую демонстрацию. Товарищ Сталин, выступая у могилы Ханлара, произнес пламенную речь, в которой призывал пролетариат бороться за победу революции так, как боролся Ханлар Сафаралиев.

Медальон № 7 изображает первую встречу М. Азизбекова с товарищем Сталиным в 1904 году в Баку.

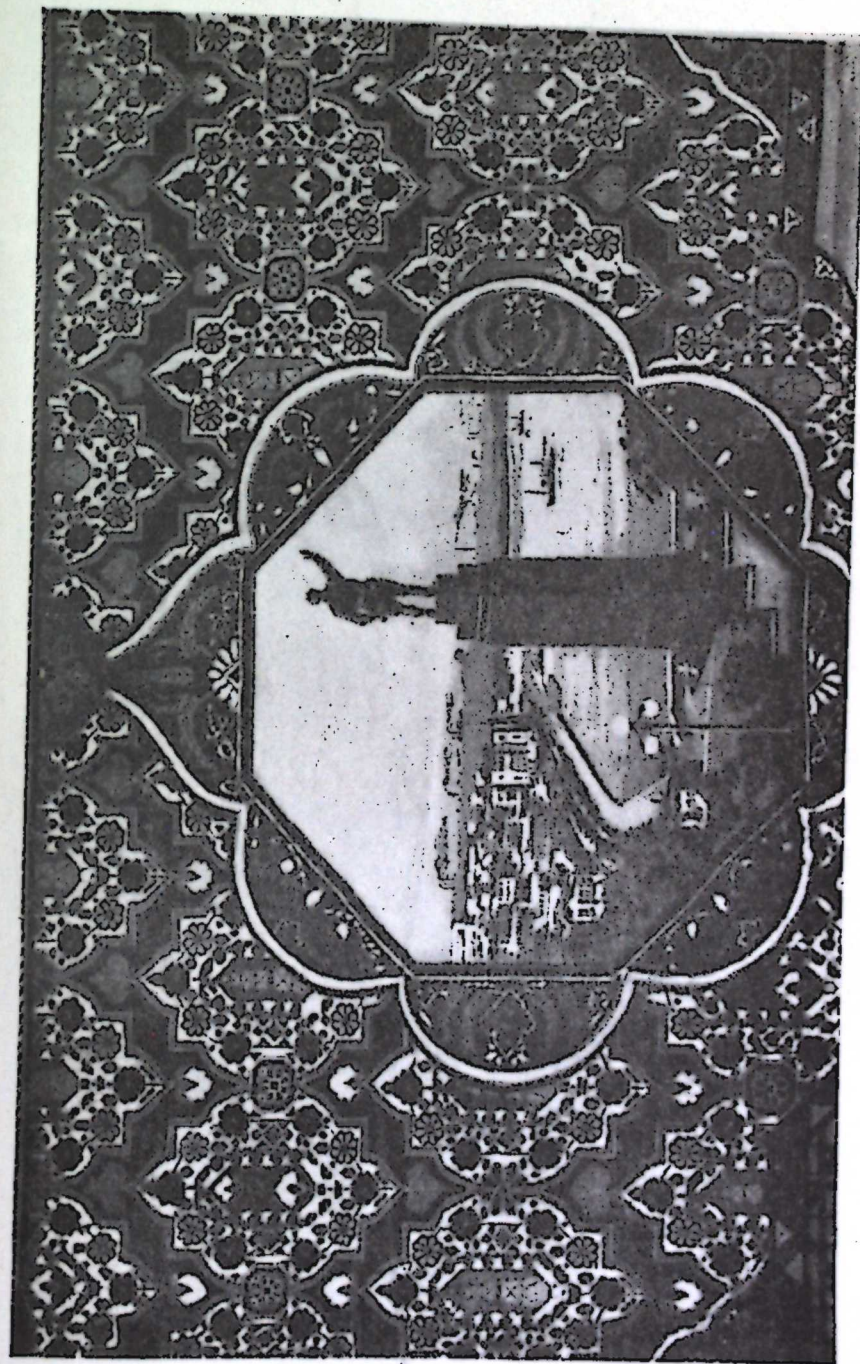
В медальоне № 8 показана деятельность товарища Сталина в области печатной политической пропаганды и агитации, сыгравшая огромную роль в борьбе пролетариата против капиталистов. Здесь товарищ Сталин и С. Шаумян редактируют нелегальную большевистскую газету Бакинского Комитета РСДРП „Бакинский пролетарий“, организованную товарищем Сталиным в 1907 году. Эта газета сыграла особенно большую роль в борьбе против меньшевиков.

В медальоне № 9 отображено крестьянское восстание в 1909 году. „Выполняя указания Ленина и Сталина о союзе пролетариата с крестьянством, большевики Баку и Азербайджана вели революционную агитацию среди крестьян, поднимая их на борьбу против царизма, беков и ханов.“¹

Медальон № 10 изображает заседание Бакинского Совнаркома под руководством С. Шаумяна.

Медальон № 11 изображает нелегальную перевозку нефти и бензина из Баку в советскую Астрахань в 1919 году. Красная Армия, под руководством товарища Сталина в 1919 году, разгромив полчища Деникина, двигалась на помощь народам Закавказья. Рабочие Баку, зная нужду Красной Армии, организовывали морские экспедиции и в очень трудных условиях доставляли нефть и бензин из Баку в Астрахань.

¹ М. Д. Багиров—Из истории большевистской организации Баку и Азербайджана, ОГИЗ, Госполитиздат, 1948, стр. 66.

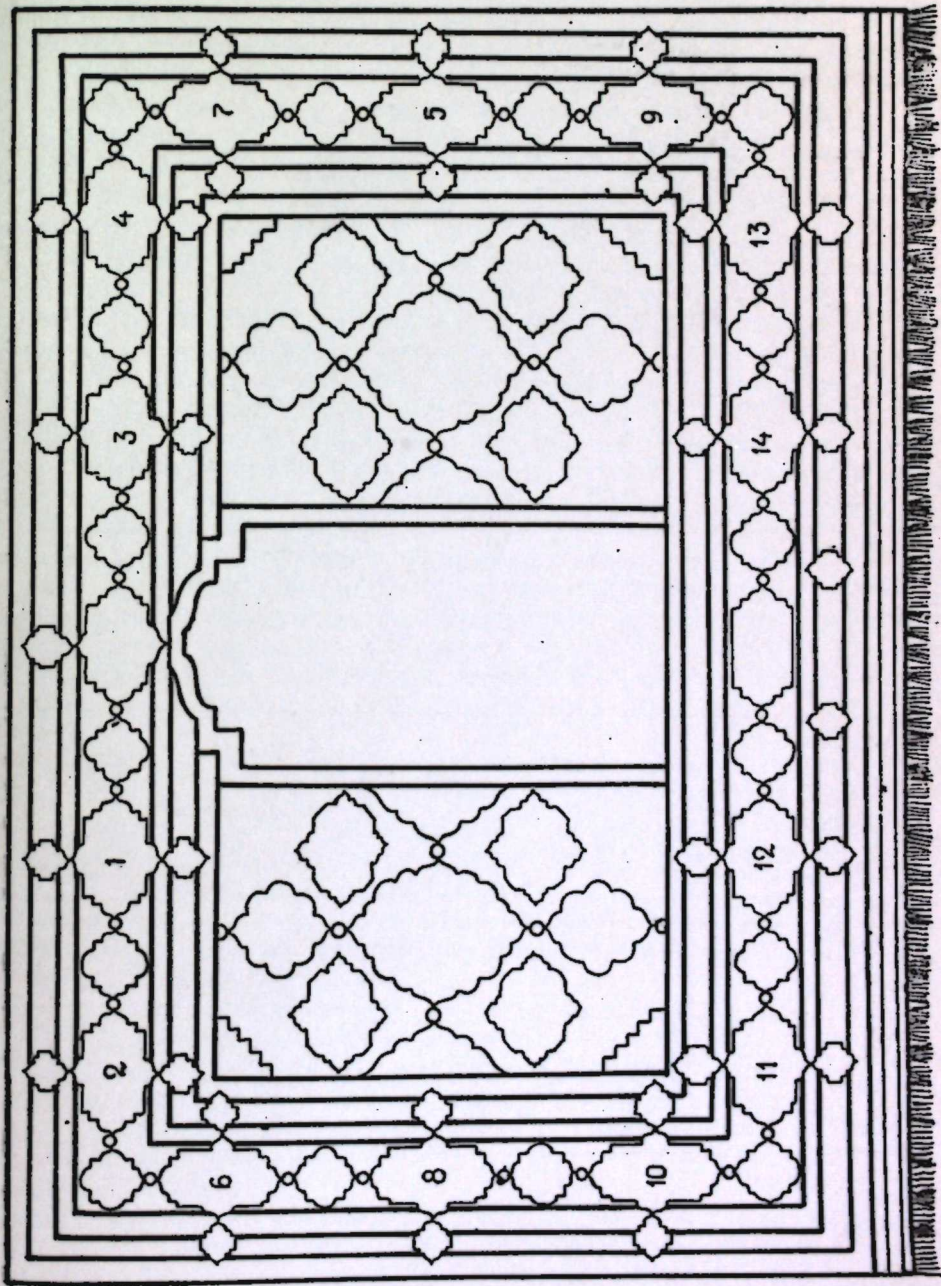
Фрагмент центрального поля ковра

Коллектив художников и ковроткачих

Авторы ковра—художники Л. Керимов, И. Ахундов и К. Қазимов

Композиционная схема копра

Медальон № 12 изображает вступление XI Красной Армии в Баку во главе с С. М. Кировым, Г. К. Орджоникидзе и А. И. Микояном. Бакинский пролетариат и трудящиеся Азербайджана в 1920 году в ночь с 27 на 28 апреля подняли вооруженное восстание против мусаватского режима, навсегда свергли буржуазно-помещичий гнет и установили советскую власть в Азербайджане.

Медальон № 13 изображает бывшего руководителя партийной организации Азербайджана С. М. Кирова на нефтяных промыслах. Еще в ноябре 1920 года товарищ Сталин в период пребывания в Азербайджане указывал на необходимость восстановления и дальнейшего развития нефтяного хозяйства. Верный соратник и ученик товарища Сталина—С. М. Киров проводил в жизнь директивы вождя о борьбе за нефть и о подъеме сельского хозяйства республики.

Наконец, медальон № 14 показывает большое внимание делу борьбы за нефть, уделяемое Г. К. Орджоникидзе, Л. П. Берия и М. Д. Багировым, под руководством которых наша республика добилась огромных успехов в области хозяйственного и культурного строительства. Это панно изображает товарищей Орджоникидзе, Берия и Багирова, осматривающих нефтяные промысла Баку в 1935 году.

В интервалах между указанными 14 сюжетными панно расположены тринадцать портретов, вкомпанованных также в медальоны.

Наверху посредине размещены портреты основателя Советского государства Владимира Ильича Ленина, выдающегося деятеля Красной Армии и освободителя Азербайджана Григория Константиновича Орджоникидзе и верного соратника и ученика И. В. Сталина Сергея Мироновича Кирова. Наверху, несколько дальше от центра, даны портреты Лаврентия Павловича Берия, проделавшего большую работу в укреплении большевистских организаций Закавказья и сплотившего их вокруг ленинско-сталинского ЦК ВКП(б), Анастаса Ивановича Микояна—члена Политбюро ЦК ВКП(б), одного из выдающихся революционеров, боровшихся за пролетарское дело среди бакинских рабочих.

На левой и правой сторонах бордюра даны портреты верных учеников и соратников товарища Сталина, работавших под его руководством в Баку в период первой русской революции и в годы столыпинской реакции—замечательных большевиков—С. Шаумяна, М. Азизбекова, А. Джапаридзе и И. Фиолетова.

В нижней стороне бордюра слева направо помещены портреты плеяды большевистских активистов—Х. Сафаралнева, Л. Кецховели, П. Монтина и М. Мамед'ярова.

На наружной „малой“ кайме в 17 небольших медальонах вкомпанованы Государственный герб СССР и гербы 16 Союзных республик.

На внутренней же „малой“ кайме в 10 медальонах даны орден Ленина, орден Победы, медаль „Золотая звезда“, золотая медаль „Серп и молот“, „Орден Красного боевого знамени“, „Орден Трудового знамени“, а по 4 углам этой каймы—4 книги—труды основоположников марксизма-ленинизма.

Новые орнаментальные мотивы—вышки, хлопок, звезда, серп и молот, знамя и другие—обогащают сокровищницу азербайджанского коврового орнамента и отражают нашу современную действительность. Нижняя часть ковра, граничащая с бахромой, соткана „сумаховым“ (безворсным) переплетением. На ней также даны орнаменты нового мотива и надпись „Баку, 1949 г.“ на русском и азербайджанском языках.

В особом медальоне, под портретом товарища Сталина, в широкой

кайме бордюра помещена надпись: „Великому вождю трудящихся Иосифу Виссарионовичу Сталину в день семидесятилетия от азербайджанского народа“.

Отличительная особенность этого ковра заключается в том, что наряду с использованием традиционных элементов азербайджанского коврового орнамента, в его композиции советская тематика занимает доминирующее место. Линейное и цветовое решение всей композиции ковра, изящество, сложность и богатство узоров, состоящих из 300 традиционных и новых мотивов, свидетельствуют о высоком мастерстве авторов-художников.

Сюжетные изображения, несмотря на их реалистическую трактовку, большей частью обладают характерной для декоративного искусства плоскостностью. Решение этой чрезвычайно трудной задачи — согласование реалистического метода изображения при сохранении плоскостности декорируемой поверхности — одно из достижений азербайджанского советского искусства.

Красочность, высокое идейное содержание, умелое раскрытие темы, богатство оригинальных орнаментальных мотивов, созданных на основе критического освоения национальной традиции и их творческой переработки, ставят этот ковер на уровень произведений, отвечающих требованиям социалистического реализма.

М. А. ШИРЭЛИЕВ

СТАЛИН ЙОЛДАШ—СОСЯЛИСТ МИЛЛЭТЛЭРИНИН ДИЛИ ҺАГГЫНДА

Сталин йолдашын „Эсэрлери“нин 11-чи чилдиндә илк дэфә чап эдилмиш „Милли мәсәлә вә ленинизм“ 1929-чу илдә язылмыш эсэрләрдәндир.

Бу эсәр милли мәсәләйә даир марксизм-ленинизм нәзәрийәсини даһа да инкишаф этдирмәйә вә болшевик партиясынын бу мәсәләдә сиясәтини әсасландырмаға һәср эдилмишдир. Нәзәри дәринлийи вә тарихи тәһлил ә’тибарилә даһиянә олан бу эсәр Сталин йолдашын „Марксизм вә милли мәсәлә“ адлы классик эсәринини идеяларыны инкишаф этдирир.

Сталин йолдаш бу эсәрдә илк дэфә Совет Иттифагында мейдана кәлмиш ени, сосялист милләтлери анлайышыны ирәли сүрүр, буржуа милләтлери илә сосялист милләтлери арасындакы принципал фәрги кәстәрир, сосялист милләтләринин бирлийини вә яшамаға габил олдуғуну гейд әдир.

Сталин йолдаш ени сосялист милләтлери һаггындакы анлайышы даһа да әсасландырмағ үчүн әввәлчә милләтләрин мейдана кәлмәси шәраитини, буржуа милләтлери вә онларын хүсусийәтләрини әтрафлы сурәтдә тәһлил әдир.

Һәр шейдән әввәл Сталин йолдаш коммунизмдән габағ милләтләрин куя мейдана кәлдийини сөйләйән бир сыра мүүллифләрин гармагарышығ фикирләринин тамамилә янлыш олдуғуну сүбүт әдәрәк кәстәрир ки, капитализмдән әввәл, йә’ни феодализм дөврүндә айры-айры өлкәләр мүстәгил оларағ князлығлара парчаланмыш олдуғу бир шәраитдә вә онлары бир-бирилә бағлаян милли бағларын олмадығы бир шәраитдә, милләт мейдана кәлә билмәзди. Чүнки капитализмдән әввәл милли базарлар мөвчуд дейилди, һабелә игтисади вә мэдәни мәркәзләр дә мөвчуд дейилди. Буна көрә дә мүүйән бир халғын тәсәррүфатча дағынығлығыны арадан галдыра биләчәк вә бу халғын парчаланмыш һиссәләрини бир бүтөв һалында ярада биләчәк шәраит вә амил йох иди. Белә бир шәраитдә там мә’насилә милләт мейдана кәлә билмәзди. „Әлбәттә, милләт үнсүрлери—дил, әрази, мэдәни үмумилик вә и. а.—көйдән дүшмәмишдир, тәдричлә, һәлә капитализмдән әввәлки дөврдә яранырды. Лакин һәмийн үнсүрләр рүшейм һалында иди вә я олса-олса, кәләчәкдә мүүйән әлверишли шәраит дахилиндә милләт ярана билмәси үчүн анчағ бир имкан тәшкил әдирди. Бу имкан милли базары, игтисади вә мэдәни мәркәзлери олан ялһыз йүксәлән капитализм дөврүндә һәгигәтә чеврилди“¹.

Сталин йолдаш милләтин әмәлә кәлмәсини айдынлашдырдығдан

¹ И. Сталин—Эсэрлери, 11-чи чилд, сәһ. 373—374.

сонра буржуа миллэтлэринин хүсүснийтлэринэ кечэрэк белэ гейд эдир:

„Миллэт садэчэ тарихи категория олмайыб мүййэн бир дөврүн, йүксэлмэждэ олан капитализм дөврүнүн тарихи категориясыдыр“¹.

„Буржуазия вэ онун миллэтчи партиялары бу дөврдэ белэ миллэтлэрин башлыча рэһбэр гүввэси олмуш вэ олурлар. Бу миллэтлэрин идея вэ ичтимаи-сияси көрүшлэри белэди: „Миллэтин бирлийн“ хатиринэ миллэт дахилиндэ синфи сүлһ; өзкэ милли торпаглары тутмаг йолу илэ өз миллэтинин торпагыны кенишлэндирмэк; өзкэ миллэтлэрэ э'тимадсызлыг вэ нифрэт бэслэмэк; азлыгда галан миллэтлэри эзмэк; империализм илэ ваһид чэбһэ.

Белэ миллэтлэри буржуа миллэтлэр адландырмаг лазым кэлир. Мэсэлэн, франсыз, инкилис, италян, шимали-американ миллэтлэри вэ бу кими башга миллэтлэр бу чүмлэдэндир. Өлкэмиздэ пролетариат диктатурасы вэ Совет гурулушу ярадылмаздан эввэл Русияда рус, украиналы, татар, эрмэни, күрчү миллэтлэри вэ башга миллэтлэр дэ белэ буржуа миллэтлэр чүмлэсиндэн иди.

Айдындыр ки, белэ миллэтлэрин мүгэддэраты капитализмин мүгэддэраты илэ баглыдыр, капитализм йыхылдыгда белэ миллэтлэр дэ сәһнэдэн чәкилмәлидирлэр“².

Бөйүк Октябрь сосялист ингилабынын гэлэбэси сайәсиндэ өлкэмиздэ капитализм мәнв эдилдикдэн сонра, буржуазия вэ онун миллэтчи партиялары ләгв эдилдикдэн сонра, Совет гурулушу ярадылдыгдан сонра көһнэ буржуа миллэтлэр зәмининдэ инкишаф эдиб мүййәнлэшмиш ени, совет миллэтлэри мейдана кэлди.

ССРИ-дәки сосялист ингилабы совет адамларынын игтисади-сияси вэ мәдәни һаятыны көкүндэн дәйишмәклэ бәрабәр, онларын психологиясыны да дәйишмишдир. Беләликлэ, ССРИ-дә буржуа миллэтлэриндэн тамамилэ фәргли олан ени сосялист миллэтлэри мейдана кәлмиш вэ инкишаф этмәкдәди. Бу ени сосялист миллэтлэринин мә'нәви вэ ичтимаи-сияси симасыны Сталин йолдаш белэ характеризэ эдир:

„Фәһлэ синфи вэ онун бейнәлмиләлчи партиясы бу ени миллэтлэри бирләшдирән вэ онлара рәһбәрлик көстәрән гүввәди. Һәмин миллэтлэрин мә'нәви вэ ичтимаи-сияси симасы беләди: галибийәтли сосялизм гуручулугу хатиринэ капитализм галыгларыны ләгв этмәк үчүн миллэт дахилиндэ фәһлэ синфи илэ зәһмәткеш кәндилэрин иттифагы; миллэтлэрин вэ азлыгда галан миллэтлэрин һүгүг бәрабәрлийн вэ сәрбәст инкишафы хатиринэ милли зүлм галыгларыны мәнв этмәк; халглар арасында достлуг яратмаг вэ бейнәлмиләлчиллий мөһкәмләтмәк хатиринэ миллэтчилик галыгларыны мәнв этмәк; ишгалчылыг сиясәтинэ вэ ишгалчылыг мүнәрибәлэринэ гаршы мүбаризэ, империализмә гаршы мүбаризэдә бүтүн мәзлум вэ һүгүгча бәрабәр олмәян миллэтлэрлэ ваһид чэбһэ яратмаг.

Белэ миллэтлэри сосялист миллэтлэр адландырмаг лазым кэлир.

Бу ени миллэтлэр капитализмин ләгв эдилмәси нәтичәсиндә,— онлары сосялизм руһунда тамамилэ дәйишдирмәк йолу илэ көһнэ, буржуа миллэтлэр зәмининдә мейдана кәлиб инкишаф этмишлэр. Һеч кәс инкар эдә билмәз ки, Совет Иттифагында индики сосялист миллэтлэр—рус, украиналы, белорус, татар, башгырд, өзбәк, газак, азәрбайчанлы; күрчү, эрмәни миллэтлэри вэ башга миллэтлэр истәр өз синфи тәркиби вэ мә'нәви симасы чәһәгдән, истәрсә өз ичтимаи-

сияси мәнәфеи вэ мөгсәдлэри чәһәгдән көһнэ Русиядакы мүнәфиг көһнэ, буржуа миллэтләрдән тамамилэ фәргләнирлэр“¹.

Даһа сонра Сталин йолдаш көстәрир ки, буржуа миллэтлэринин ләгв эдилмәси вэ сосялист миллэтлэринин эмәлэ кәлмәси, үмумийәтлэ, миллэтлэрин ләгв эдилмәси дейил, бу анчаг вэ анчаг буржуа миллэтлэринин ләгв эдилмәси демәкдир.

Сосялист миллэтлэрини буржуа миллэтлэриндән айыран фәргә кәлдикдә Сталин йолдаш көстәрир ки, „Көһнэ, буржуа миллэтлэрин хәрабәлэри үзәриндә ени, сосялист миллэтләр мейдана кәлиб инкишаф эдирләр ки, булар да һәр бир буржуа миллэтдән даһа чох бирләшмишдир, чүнки онларда буржуа миллэтлэри ичәрисинэ тәфригә салаң барышылмаз синфи зиддийәтләр йохдур вэ онлар һәр бир буржуа миллэтдән чох артыг дәрәчәдә үмум халг миллэтлэридир“².

Сосялист миллэтлэринин дили, бу диллэрин инкишафы вэ кәлчәк ваһид үмуми дил мәсәлэлэрини айдынашдырмаг үчүн сосялизмин бир өлкәдә гәлэбәсилэ бүтүн дүня мигысында гәлэбәси арасындакы әсәсли фәрги көстәрмәк лазымдыр. Сталин йолдашын көстәрдийн кими сосялизмин бир өлкәдә гәлэбәси дөврү илэ сосялизмин дүня мигысында гәлэбәси дөврү арасында бәрабәрлик ишарәси гоймаг олмаз. Сосялизмин бир өлкәдә гәлэбәси милли фәрглэрин вэ милли диллэрин мәнв эдилмәси демәк дейилдир. Эйин заманда сосялизмин бир өлкәдә гәлэбәси илэ миллэтлэрин бир-биринэ говушмасы, ваһид үмуми бир дилин мейдана кәлмәсини ирәли сүрәнләр бөйүк сәһв эдирләр. Чүнки сосялизмин бир өлкәдә гәлэбәси милли зүлмүн мәнв эдилмәсини тә'мин эдир, лакин милли фәрглэри ләгв этмир. Сосялизмин бир өлкәдә гәлэбәси милли дөвләт чәпәрлэрини арадан галдырыр, лакин бу һеч дә миллэтлэрин өлүб кетмәси дейилдир. Бу барәдә Сталин йолдаш белэ дейир:

„Гейд этмәмәк олмаз ки, бу мүхтәлиф аңлайышларын гарышдырылмасы марксистләр үчүн әсла йол верилмәз бир һалдыр. Бизим өлкәмиздә артыг чохдан милли зүлм мәнв эдилмишдир, лакин бурадан һеч дә о нәтичә чыхмыр ки, милли фәргләр йох олмушдур вэ өлкәмизин миллэтлэри ләгв эдилмишдир. Бизим өлкәмиздә артыг чохдан милли дөвләт мәркәзлэри, буларын арасындакы сәрһәд кешикчилэри, көмрүкханалар ләгв эдилмишдир, лакин бундан һеч дә о нәтичә чыхмыр ки, артыг инди миллэтләр говушмуш вэ милли дилләр йох олмушдур, бу дилләр бүтүн миллэтлэриниз үчүн үмуми олан бир дил илэ әвәз эдилмишдир“³.

Сталин йолдаш 1925-чи илдә Шәрг Халглары Коммунист Университетиндә чыхыш эдәрәк, бир өлкәдә сосялизмин гәлэбәсилэ милли диллэрин өлүб кетмәсини, миллэтлэрин говушараг милли дилләр әвәзинә үмуми бир дилин эмәлэ кәлчәйи фикрини ирәли сүрәнлэри шиддәтли сурәтдә тәңгид этмиш вэ көстәрмишдир ки:

„Сосялизмин бир өлкәдә гәлэбәси“ вэ „сосялизмин бүтүн дүня мигысында гәлэбәси“ кими мүхтәлиф һадисәлэри гарышдырмаг вэ бир шей һесаб этмәк марксист үчүн йол верилмәз бир һалдыр. Ядлан чыхарылмамалыдыр ки, бу мүхтәлиф һадисәләр, бир-бириндән ялныз вахт э'тибарилә дейил (бунун өзү дә чох мүнүмдүр), һабелә өз маһийәти э'тибарилә дә фәргли олан ики чох мүхтәлиф дөврү әкс эдирир.

Милли э'тимадсызлыгы, милли айрылыгы, милли әдавәти, милли

¹ И. Сталин—Әсәрлэри, 11-чи чилд, сәһ. 376—377.

² Енә орада, сәһ. 378.

³ Енә орада, сәһ. 379.

¹ И. Сталин—Әсәрлэри, 11-чи чилд, сәһ. 376.

² Енә орада, сәһ. 375—376.

тоггушмалары гүвэтлэндирэн вэ давам этдирэн, элбэттэ, „фитри“ бир милли эдавэт һисси дейил, империализмин өзкэ миллэтлэри өзүнэ табе этмэк чәнди вэ бу миллэтлэрин милли эсарэт алтына дүшмәкдән горхмасыдыр. Шүбһәсиз, нә гәдәр ки, дүня империализми вардыр, бу чәнд вэ бу горху да олачагдыр, — демәли, өлкәлэрин олдугча бөйүк чохлауғунда милли э’тимадсызлыг да, милли айрылыг да, милли эдавэт дэ, милли тоггушмалар да олачагдыр. Иддиә этмэк олармы ки, бир өлкәдә сосялизмн гәләбәси вэ империализмин ләғв эдилмәси өлкәлэрин чохунда империализмин вэ милли зүлмүн ләғв эдилмәси демәкдир? Айдындыр ки, иддиә этмэк олмас. Бурадан исә о нәтичә чыхыр ки, дүня империализминий чидди сурәттә зәифләмәсинә бахмаяраг, сосялизмн бир өлкәдә гәләбәси енә дэ, дүнянын миллэтлэринин вэ милли диллэринин үмуми бир там һалында говушмасы үчүн лазым олан шәраити яратмыр вэ ярада да билмәз.

Сосыализмин бүтүн дүня миғясында гәләбәси дөврү илә сосялизмн бир өлкәдә гәләбәси дөврү арасындакы фәрг һәр шейдән әввәл бундадыр ки, сосялизмн бүтүн дүня миғясында гәләбәси дөврү империализми бүтүн өлкәләрдә ләғв эдир, истәр өзкә миллэтлэри итаәт алтына алмаг чәддини, истәрсә милли эсарәт алтына дүшмәк горхусуну мәһв эдир, милли э’тимадсызлығын вэ милли эдавәтин көкүнү кәсир, миллэтлэри ваһид дүня сосялист тәсәррүфаты системиндә бирләшдирир вэ, беләликлә, бүтүн миллэтлэрин тәдричлә бир там һалында бирләшмәси үчүн лазым олан реал шәраити ярадыр.

Бу ики дөвр арасындакы әсаслы фәрг беләдир¹.

Демәк, сосялизмн бир өлкәдә гәләбәси дөврү миллэтлэрин, милли диллэрин арадан галхмасы дөврү дейил, әксинә бу миллэтлэрин вэ милли диллэрин инкишаф вэ чичәкләнмәси дөврүдүр.

Бу барәдә Сталин йолдаш белә дейир: „Сосыализмин бир өлкәдә гәләбәси дөврү миллэтлэрин вэ милли диллэрин говушмасы үчүн лазым олан шәраити яратмыр, әксинә, һәмин дөвр кечмишдә чар империализминин зүлм этдийи, инди исә совет иңгилабы нәтичәсиндә милли зүлмдән азад олмуш миллэтлэрин дирчәлмәси вэ тәрәггиси үчүн әлверишли шәраит ярадыр“².

Һәгигәттә, ССРИ-дә пролетар диктатурасы вэ сосялизмн гурулушу дөврү формача милли, мазмунча сосялист милли мэдәнийәтлэрин, милли диллэрин чошғун тәрәггиси дөврүдүр.

Октябр сосялист иңгилабындан әввәл Русияда яшayan вэ азылгдан галан вэ демәк олар ки, унудулмуш халглар, тайфалар, миллэтләр Октябр иңгилабы сайәсиндә тарих сәһнәсинә атылдылар вэ формача милли, мазмунча сосялист мэдәнийәтлэрини, диллэрини инкишаф этдирмәйә башладылар. Демәк, сосялист иңгилабынын сайәсиндә диллэрин сайы азалмады, әксинә, диллэрин сайы даһа да артды.

Сталин йолдаш 1925-чи илдә Шәрг Халглары Коммунист Университетиндә чыхыш әдәрәк хаһи вэ ислаһатчы Каутскинин „кечән әсрин орталарында бирләшмиш Австрия дөвләтиндә пролетар иңгилабы галиб кәлсәйди; бир үмуми алман дилинин әмәлә кәлмәсинә вэ чехлэрин алманлашмасына сәбәб оларды“ кими сосля-шовинист фикрини шиддәтли тәнгид әдәрәк, көстәрмишдир ки, „Сосылист иңгилабы диллэрин сайыны азалтмаг дейил, артырмышдыр, чүнки бәшәрийәтин әндәрин ашағы тәбәгәлэрини һәрәкәтә кәтириб сиясәт мейданына чыхарараг, кечмишдә мә’лум олмаян вэ я аз мә’лум олан бир сыра ени миллэтлэри ени һәята чәлб эдир. Ким ағына кәтирәрди ки, көһнә

¹ И. Сталин—Әсәрлэри, 11-чи чилд, сәһ. 380—381.

² Енә орада, сәһ. 383.

чар Русиясында азы 50 миллэт вэ милли груп вардыр? Лакин Октябр иңгилабы көһнә зәнчирлэри гырыб бир сыра унудулмуш халглары вэ тайфалары мейдана чыхарараг, онлара ени һәят верди, онлары ени инкишаф йолуна салды“¹.

Сосылист миллэтлэрин формача милли, мазмунча сосялист мэдәнийәтлэринин инкишафы үчүн әсас шәртләрдән бири дэ онларын бүтүн ишлэрини өз ана диллэриндә апармаларыдыр. „Она көрә ки, миллионларла халг күтлэлэри мэдәни, сияси вэ тәсәррүфат инкишафы ишиндә анчаг ана дилиндә, милли дилдә мүвәффәгийәт әлдә әдә биләрләр“².

„Бунун үчүн өлкәни ана дилиндә кениш мәктәб шәбәкәсилә бүрүмәк, онлары ана дилини билән мүәллимләрлә тә’мин этмәк лазымдыр.

Бунун үчүн партия вэ һәмкарлар иттифаглары апаратларындан башлаяраг, дөвләт вэ тәсәррүфат апаратларынадәк бүтүн идарә апаратларыны миллиләшдирмәк, йә’ни онларын тәркибини милли этмәк лазымдыр.

Бунун үчүн ана дилиндә мәтбуаты, театрлары, кинолары вэ башга мэдәни идарәлэри артырыб чоһалтмаг лазымдыр“³.

Бу барәдә һәлә Ленин йолдашын рәһбәрлийи алтында партиянын Х гурултайында милли мәсәләйә даир дүзәлдилиб вэ гәбул әдилмиш гәтнамәдә белә дейилрди:

„Партиянын вәзифәси, тәрәгги этмиш олан мәркәзи Русияя чатмагда гейри-великорус халгларын зәһмәткеш күтлэлэринә *ярдым этмәкдир*; партия онлара *ярдым этмәлидир* ки: а) өз өлкәлэриндә һаман халгларын милли яшайыш шәраитинә уйғун формаларда совет дөвләти гуруб мөһкәмләтсинләр; б) өз өлкәлэриндә ерли әһалинин яшайыш вэ психолокиясына бәләд олан ерли адамлардан өз ана диллэриндә мөһкәмә, инзибати идарәләр, тәсәррүфат идарәлэри, һакимийәт органлары ярадыб мөһкәмләтсинләр; в) өз ана диллэриндә мәтбуат, мәктәб, театр, клуб иши вэ үмумийәтлә мэдәни-маариф мүәссисәлэри яратсынлар; г) ана дилиндә истәр үмуми тәһсил, истәрсә техники-сәнәт хасийәтли чоһлу курс вэ мәктәб ярадыб инкишаф этдирсинләр“⁴.

Сосылист миллэтлэринин формача милли, мазмунча сосялист мэдәнийәтлэринин ана дилиндә инкишафы дикәр тәрәфдән бу миллэтлэрин ана диллэринин инкишаф әдиб, даһа да гол-ганад ачмасы үчүн кениш шәраит яратмышдыр.

Бизим чоһмиллионлу Совет Иттифагымыз, һәлә бу яхын заманлар гәдәр керидә галан онларча халгы Ленин—Сталин милли сиясәти сайәсиндә гүвәтли мэдәни инкишаф йолуна чыхармышдыр. ССРИ-нин 60-дан артыг халгы биринчи дәфә олараг өз ана диллэриндә язы әлдә этмишләр. Онлар үчүн енидән әлифбалар, имла гайдалары, сәрфләр вэ лүғәтләр ярамагдадыр. Совет дилшүнаслары, ССРИ халгларына лазыми ярдым этмәк кими мүрәккәб, зәрури вэ мәс’ул бир вәзифә өһдәлэринә көтүрмүшләр. Милли республикаларда сәрфләр вэ лүғәтләр тәртиби иши кенишләnmәкдәдир. Тәкчә 1948-чи илдә 19 рус милли дилләр лүғәти бурахылмышдыр. Бу ишләрдә кәнч кадрлар яраныр вэ инкишаф эдир.

Беләликлә, формача милли, мазмунча сосялист милли диллэрин инкишафы вэ чичәкләнмәси сосялист гурулушу дөврүндә диллэрин инкишафы ганунийәтиндән ирәли кәлир.

¹ И. Сталин—Әсәрлэри, 11-чи чилд, сәһ. 382.

² Енә орада, сәһ. 394.

³ Енә орада, сәһ. 393.

⁴ И. Сталин—Марксизм вэ милли мүстәмләкә мәсәләси, сәһ. 279, 1944, Баки.

Бунунла белә милли дилләрә хас олан үмумилик мейли бүтүнлүк-лә анчаг сосялизм дөврүндә һәята кечә биләр. Сосялист ингилабы-нын гәләбәси буржуа чәмийәтинә хас олан һаким милләтләрин дили илә азылда галан милләтләрин дили арасындакы зиддийәтләрә арадан көтүрмәклә эйни заманда милли дилин өз дахилиндә олан зиддийәтләрә дә арадан галдырмыш олур.

Сосялист милләтләринин дилләринин инкишафында совет дәвләтинин әлдә әтдийн мүвәффәгийәтләр олдугча бөйүкдүр. Ингилабдан әввәл язысы олмаян, я да онун дилинә ябанчы әрәб әлифбасыны иш-ләдән ССРИ халглары өз дилләринин гурулушуна уйғун әлифбала-рыны яратмыш вә бунунла да кечмишин чәһаләт зәнчирә сайылан савадсызлыгы ләғв әтмишләр. Бөйүк рус мәдәнийәтинин өз ана дилиндә мәнимсәмәк үчүн милли дилләрин лүғәти бир чох ичгимаи, сияси вә әлми-техники истилаһларла зәнкиләшмишдир. Һәр бир сосялист милләтинин демәк олар ки, һәгиги мәнада халг әдәби дили яран-мышдыр.

Сосялист милләтләринин формача милли, мәзмунча сосялист мәдәнийәтләринин, дилләринин инкишафында мүһүм ишләрдән бири дә рус дилинн өйрәнмәк мәсәләсидир.

Бөйүк Октябрь сосялист ингилабынын, Ленин—Сталинин дили олан бөйүк рус дили сосялист милләтләринин икинчи ана дили олмушдур. Бүтүн ССРИ халглары өз ана дили илә янашы олараг рус дилинн өйрәнирләр. Рус дили сосялист милләтләрә арасында гардашлыг, достлуг әлағәләрини мөһкәмләдән интернационал бир дил олдуғу ки-ми, дикәр тәрәфдән дә бу милли дилләрин инкишаф вә зәнкиләш-мәси үчүн кениш бир мәнбә олмушдур. Азәрбайчан болшевикләрә-нин рәһбәри Мир Чәфәр Бағыров йолдаш Азәрбайчан К (б) П-нын XVII гурултайында өз һесабат мәрузәсиндә белә демшдир:

„Бизим зәманәмиздә, сосялизм зәманәсиндә, Молотов йолдашын дедийн ки ми, бүтүн йолларын коммунизмә доғру кетдийн бир дөврдә рус дилинн, бу дили билмәйин үмумдүня әһәмийәти вардыр.

Рус дили, Бөйүк Октябрь ингилабыны әтмиш, сосялизмә йол ач-мыш олан халгын дили бүтүн дүня зәһмәткешләринин өз азадлыгы, шәрәф вә исиглалийәти уғрундакы мүбаризәсиндә бирләшмәси сим-волу олмушдур. Ән мүтәрәгги, ән габагчыл әлм олан сосялист әл-ми вә мәдәнийәти рус дили сайәсиндә бүтүн бәшәрийәтин малы олур.

Биз совет адамлары үчүн рус дили, бөйүк гардашымыз олан рус халгынын дили, бөйүк мүәллимләримиз Ленинин вә Сталинин дили сарсылмаз Ленин—Сталин достлугу сайәсиндә сых бирләшмиш чох-миллионлу, чохмилләтли совет аиләсинин доғма дилидир. Рус дили бүтүн совет адамларынын коммунизм уғрунда күндәлик биркә мүбаризәдә истифадә әтдикләри дилдир.

Рус дилин билмәк бүтүн мүтәфиг республикаларда әлмин, мәдәнийәтин вә иччәсэнәтин сон дәрәчә йүксәлиши үчүн башлыча ва-ситәләрдәндир. Буна көрә дә биринчи нөвбәдә мәктәпләримиздә рус дилинн өйрәнилмәсинә республикамызын партия тәшкилатлары тәрәфиндән чидди диггәт верилмәлидир¹.

Бүтүн бу мәсәләләрә һәята кечирмәкдә партиямыз сосялист мил-ләтләринә даима көмәк әтмиш, әдир вә әдәчәкдир.

Демәк партиямызын сиясәти, бир тәрәфдән, пролетар диктатурасы дөврүндә формача милли, мәзмунча сосялист милли дилләрин даһа

¹ М. Ч. Бағыров—Азәрбайчан партия тәшкилатынын нөвбәти вәзифәләри һаггында, Азәрнәшр, Бақы, 1949, сәһ. 46—47.

да артыб инкишаф әтмәсинин тәрәфдары олдуғу ки ми, дикәр тәрәф-дән дә, милли дилләрин бирләшиб кәләчәкдә үмуми бир дилин ол-масы тәрәфдарыдыр.

Бу барәдә Сталин йолдаш белә дейир: „Тәәччүблү көрүнә биләр ки, кәләчәкдә милли мәдәнийәтләрин (һәм формача, һәм дә мәзмун-ча) бирләшиб үмуми бир дили олан үмуми бир мәдәнийәтә чеврил-мәсинә тәрәфдар олан биз, эйни заманда инди, пролетар диктатура-сы дөврүндә милли мәдәнийәтләрин чошғун тәрәггисинә тәрәфда-рыг. Лакин бурада тәәччүблү һеч бир шей йохдур. Милли мәдәний-йәтләрә бирләшдириб үмуми бир дили олан үмуми бир мәдәнийәтә-чевирмәк үчүн милли мәдәнийәтләрин инкишаф әдәрәк бүтүн өз да-хили гүввәләрини мейдана чыхармасына имкан верилмәлидир. Бир мунча сосялист мәдәнийәтләр чошғун тәрәгги әтмәлидир ки, проле-тариат бүтүн дүняда галиб кәлдикдә вә сосялизм һәятын әсасы ол-дугда бу мәдәнийәтләр бирләшиб үмуми бир дили олан үмуми (һәм формача, һәм дә мәзмунча) сосялист мәдәнийәти олсунлар—милли мәсәләнин ленинчәсинә гоюлушундакы диалектиклик мәһз бундан иба-рәтдир.

Дейә биләрләр ки, мәсәләнин бу чүр гоюлушунда „зиддийәт“ вардыр... Бәли, „зиддийәт“ вардыр. Лакин бу зиддийәт һәятидир вә Марксын диалектикасыны тамамилә әкс әтдирир¹.

Милли дилләрин бирләшәрәк, кәләчәкдә үмуми бир дил олмасы мәсәләсинә кәлиңчә гейд әтмәк ләзымдыр ки, бу мәсәлә сосялизмн бир өлкәдә галиб кәлмәси мәсәләси дейил, сосялизмн бейнәлхалг миғясда гәләбәси мәсәләси илә әлағәдардыр. Сталин йолдаш кәстә-рир ки, „...милли дилләрин арадан галхмасы вә онларын бирләшиб үмуми бир дил олмасы дәвләтин дахили мәсәләси дейил, сосялизмн бир өлкәдә галиб кәлмәси мәсәләси дейил, бейнәлхалг мәсәләдир, сосялизмн бейнәлхалг миғясда галиб кәлмәси мәсәләсидир².

Сталин йолдаш өйрәдир ки, милли фәргләрин арадан галхмасы вә дилләрин бирләшмәси дүня империализминин мәғлубийәтиндән сон-ра бир зәрбә илә юхарыдан декрет вермәк гайдасы илә олмур. Белә декрет вермәк йолу анчаг реаксион гүввәләрә ярдым әдә биләр. Белә бир сиясәт ассимилясия сиясәтинә бәрабәр оларды.

„Милләтләрә юхарыдан декрет вермәк йол илә, мәчбур әтмәк йол илә бирләшдирмәйә чалышмаг, — империалистләрә көмәк әтмәк, милләтләрин азад әдилмәси ишини мәһв әтмәк, милләтләрин әмәкдаш-лыг вә гардашлыгынын тәшкил әдилмәси ишини ләғв әтмәк демәк оларды. Белә бир сиясәт ассимилясия сиясәтинә бәрабәр оларды³.

Капитализм гурулушу бүтүн өлкәләрдә ләғв әдилдикдән сонра милләтләрин вә милли дилләрин кәләчәк инкишаф йолларыны Сталин йолдаш үч мәрһәләйә айырыр. Пролетариатын бүтүн дүняда дикта-турасы дөврүнүн биринчи мәрһәләсиндә: „...кечмишдәки мәзлум милләт-ләрин вә милли дилләрин инкишафы вә тәрәггиси мәрһәләси, милләт-ләрин һүгүг бәрабәрлийинин яранмасы мәрһәләси, бир-биринә гаршы милли әтимадсызлыгынын ләғв әдилмәси мәрһәләси, милләтләр арасын-да бейнәлмилләл әлағәләрин саһманә салынмасы вә мөһкәмләндирил-мәси мәрһәләси олачагдыр.

Пролетариатын бүтүн дүняда диктатурасы дөврүнүн ялныз икин-чи мәрһәләсиндә,—дүня капиталист тәсәррүфаты әвәзинә,—ваһид

¹ И. Сталин—Марксизм вә милли мүстәмләкә, мәсәләси, сәһ. 280—281, 1944, Бақы.

² Енә орада, сәһ. 285.

³ И. Сталин—Әсәрләри, 11-чи чилд, сәһ. 385.

дүня сосялист тәсәррүфаты мейдана кәлдикчә, ялныз бу мәрһәләдә, үмуми дил кими бир дил дүзәлмәйә башлаячагдыр, чүнки милләтләр ялныз һәмнин мәрһәләдә,—мүнасибаты асанлашдырмаг үчүн, игтисади, мэдәни вә сияси әмәкдашлығы асанлашдырмаг үчүн,—өз милли дилләри илә бәрабәр бир үмуми бейнәлмиләл дилә әһтияч һисс әдәчәкләр. Демәли бу мәрһәләдә милли дилләрлә үмуми бейнәлмиләл дил янашы яшаячагдыр. Ола биләр ки, әввәлләр бүтүн милләтләр үчүн бүтүн дүняда бир үмуми игтисади мәркәз вә бир дил яранмаг дейил, айры-айры милләтләр групплары үчүн бир нечә игтисади мән-тәгә мәркәзи вә һәр милләтләр группу үчүн айрыча бир дил яраначаг вә ялныз сонралар һәмнин мәркәзләр сосялист тәсәррүфатынын дүня мигясында үмуми мәркәзи һалында бирләшәчәк вә бүтүн милләтләр үчүн үмуми бир дил олачагдыр.

Пролетариатын бүтүн дүняда диктатурасы дөврүнүн сонракы мәрһәләсиндә, „дүня сосялист тәсәррүфат системи кифайәт дәрәчәдә мөһкәмләнәчәйи вә сосялизм халгларын яшайышына дахил олачагы заман, милләтләр милли дилләрә гаршы үмуми дилин үстүнлүкләрини тәчрүбәдә йәгин әдәчәкләри заман,—милли фәргләр вә дилләр өлүб кет-мәйә башлаячаг, өз ерини дүняда һамы үчүн үмуми олан бир дилә верәчәкдир.

Мәним фикримчә, милләтләрин кәләчәйи мәнзәрәси, кәләчәкдә милләтләрин бирләшмәси йолунда онларын инкишафы мәнзәрәси тәхминән беләдир¹.

Сталин йолдашын сосялист милләтләри дилләринин инкишафы вә кәләчәк үмуми дил һаггындакы фикирләрини совет дилчилиийинин баниси Н. Я. Марр бир чох дилләрин материалларына әсасән инкишаф әтдирәрәк, сүбут әтмишдир ки, дүняда һеч бир „улу дил“ олмамыш, дилләр бир дилдән чох диллиийә доғру дейил, әксинә, чох диллиликдән бир дилә доғру инкишаф әдирләр. Ваһид дил ярадычылығы просеси ялныз кечмиш вә индики дилләрин тәсвирини вермәклә кифайәтләнмир, әйни заманда бу дилләрин кәләчәк инкишаф йолларыны да кәстәрир.

Ә. Н. ОРУЧОВ

И. В. СТАЛИНИН ӘСӘРЛӘРИНИН АЗӘРБАЙҶАН ДИЛИНӘ ТӘРЧҮМӘЛӘРИ ҺАГГЫНДА

Бөйүк рәһбәр вә мүүллиминиз И. В. Сталинин әсәрләринин АзәрбайҶан дилинә тәрчүмә әдилиб нәшр олунмасы халгымызын әлм вә мэдәнийәт инкишафы тарихиндә ени парлаг сәһифә ачымышдыр. «Өлкәмиздә сосялист ингилабынын гәләбәси вә сосялизм чәмийәти гурулмасы уғрунда, Совет дөвләтинин ярадылмасы вә мөһкәмләндирилмәси уғрунда болшевик партиясынын апардыгы мубаризәнин бөйүк тарихи тәчрүбәси Сталин йолдашын әсәрләриндә үмумиләшдирилмишдир. Сталин йолдаш өз әсәрләриндә бу ени тәчрүбә илә марксизм-ленинизм нәзәрийәсини инкишаф әтдирмиш вә зәнкинләшдирмишдир»¹.

Ленинин вә Сталинин әсәрләри ялныз ССРИ халгларынын дилләринә дейил, бүтүн дүня халгларынын дилләринә дә тәрчүмә әдилмиш вә әдилир. Бу тәрчүмәләр васитәсилә бүтүн дүня халглары Ленин—Сталин партиясынын гүдрәтли мәфкурәви силаһы илә силаһланыр, совет ичтимаи гурулушунун яранмасы, совет дөвләт гурулушунун инкишафы вә мөһкәмләнмәси йоллары вә үсуллары илә таныш олур, сосялист дөвләти гурмаг, коммунизм гурмаг уғрунда мубаризә йолларыны өйрәннрләр.

Мәлүм олдуғу үзрә, И. В. Сталин йолдашын «Ленинизм мәсәләләри», «УИК(б)П тарихинин ғыса курсу», «Марксизм вә милли-мүстәмләкә мәсәләси» адлы әсәрләри вә бир сыра башга әсәрләри АзәрбайҶан дилинә дәфәләрлә нәшр олунмушдур. Бу ил УИК(б)П тарихинин ғыса курсунун нәшр әдилмәси күнүнүн 11 иллийи гейд әдилди. «Рәһбәримиз Сталин йолдашын яратдығы бу көзәл әсәр марксизм-ленинизм хәзинәсинә чох гиймәтли төһфә олуб, кадрларымызын идеяча тәрбийә әдилмәси вә сияси билийинин артырылмасы үчүн гүдрәтли васитәдир.

В. И. Ленинин Әсәрләринин дөрдүнчү нәшри, И. В. Сталинин Әсәрләринин нәшри, Сталин йолдашын тәрчүмейи-һалынын икинчи нәшри, әйни заманда марксизм-ленинизм классикләринин башга әсәрләринин бөйүк тиражла чап әдилмәси—чәмийәтин инкишаф гануналары һаггында марксизм-ленинизм әлмини дәриндән мәннәмсәмәкдә вә бу әлми өз әмәли ишиндә дүзкүн тәтбиг әтмәкдә партия үзвләринә, халг тәсәррүфатымызын мүхтәлиф сәһәләриндә, әлм вә мэдәнийәт сәһәләриндә чалышан чохлу ишчиләримизә көмәк әтмәлидир»².

Ленин вә Сталин өз даһиянә әсәрләри илә дүнянын ән гүдрәтли вә ән зәнкин дили олан рус дилини инкишафын ән йүксәк зирвәсинә галдырмышлар. Рус дили ССР Иттифагында яшаян бүтүн халглар үчүн

¹ «Культура и жизнь» № 1, 1946.

² М. Ч. Бағыров—АзәрбайҶан партия тәшкилатынын нөвбәти вәзифәләри һаггында, сәһ. 72.

бейнэлхалг бир дил, икинчи ана дили олмушдур. Бу дилдэн бүтүн дүня халгларынын диллэринэ, сосялиет мэдэниййэтини вэ марксизм-ленинизм мэфкурэси асасын тэшкил эдэн тэфэккүрү тэмөссүм этдирэн ени истилах вэ ифадэлэр кечмөклөдир. Бу дил ССРИ-дэ яшайн халгларын диллэрин үчүн ени мэфһумлар мөнбөн вэ хэзинэси олмушдур.

Маркс вэ Энгелсин тэ'рифинэ корэ, тэфэккүрүн асас үнсүрү, фикрийн һэйти ифадэ олунап үнсүрү, «инсанларын эн мүнүм үнсыййэт васитэен»¹, «инкишаф вэ мүбаризэ сипаһы»² олан дилэ Ленин вэ Сталин һэмншэ бөйүк өһэмиййэт вермишлэр. Ленин вэ Сталинин эдэби үслубунун хүсусиййэти, онларын бүтүн эсэрлэринини (нетэр булар фэлсөфи-һөзэри, истэрсэ дэ эн популяр-күтлэви эсэрлэр олсуи) дилинин эн кенин эһ-мөткөш охучу күтлэсинэ яхын вэ онун аилай билэчэйи гэдэр айдын ол-масыдыр.

Фикрийн конкретлийн, эянилик, айдынлыг, сэривлик вэ ингилаби кэскиплек Ленин вэ Сталин эдэби үслубуна хас олан хүсусиййэтлэрдэн-дир. Һэлэ вахтилэ В. И. Ленин «Аграр мәсэлэси вэ Марксын «тэнгидчи-лэри» адлы эсэриндэ язмышды: «...мүбариз сосялиет партиясынын үзвлэри кэрэк өз элми эсэрлэриндэ дэ фэлдэ охучуларынын һөзөрдэн гачырмасынлар, садэ язмага чалышылар, декадентлэрини вэ рүтбэли рэсми элм нүмайэндэлэринини ашиг олдуглары лүзумеуа чүмлэнэрдаз-лыга вэ заһири «алимлик» эламөтлэринэ йол вермэсинлэр»³.

Ленин вэ Сталинин эдэби үслубу һэр бир эдэбиййэтчи вэ мүнһэррир үчүн классик бир нүмунэдир. Даһи рәһбэрлэр өз эсэрлэриндэ элми дилини вэ патиглик үслубунун эн парлаг нүмунэлэрини вермишлэр.

В. И. Ленин кими, И. В. Сталин дэ өз эсэрлэриндэ вэ иитгэлэриндэ рус дилинин чох ээкин олан ифадэ васитэлэриндэн бөйүк бир устадлыг вэ мөһарэтлэ истифада эдир.

Марксизм-ленинизм классиклэри дүһасынын яратмын олдугу эдэби үслуб чанлы халг дили, һикмөтли вэ образлы халг ифадэлэри илэ сых сурэтдэ бағлыдыр.

Сталинин эсэрлэри вэ иитгэлэринини дили образлы ифадэлэрлэ, тәш-биһлэрлэ, эпитетлэрлэ, мәчазларла, киһайлэрлэ вэ бир чох башга реалистик үслуб мәзиййэтлэри илэ ээкиндир.

Сталин эдэби үслубунун садэлийн һэмншэ онун дэрин мөзмуну илэ үзүн сурэтдэ бағлы олмушдур.

М. И. Калинин ени башлаян язычыларла сөһбөт заманы белэ де-мишиди: «Экэр мөндөн сорушсалар ки, рус дилини ким һамыдан яхын билир, мән чаваб верәрдим ки,—Сталин. Айдын, йыгчам, бултур кимч саф бир дилдэ ифадэ этмэйн ондан ойрөнмөк лазымдыр. Сталинин сөй-ләмиш олдугу бир фикри даһа гыса ифадэ эдин көрөк, нечэ эдэриниэл.. Йыгчамлыг, айдынлыг, дөгиглик мө'насында Сталинин дили эн мүкөм-мөл, эн һүкөк формадыр»⁴.

Бу погтефи-һөзөрдэн И. В. Сталинин эсэрлэринини Азәрбайчан ди-линэ тәрчүмәси сон дәрәчә мәсу'ул вэ мүрәккәб элми-һөзәри иш олуб, мүтәрчимдөн бөйүк бачарыг, чидди һөзәри һазырлыг вэ тәрчүбә тәләб эдир. Зира Сталин йолдашы даһиянэ эсэрлэрини тәрчүмә этмөк, бу эсэрлэрини үслуб хүсусиййэтлэрини, дэрин мө'налы фикирлэрини вэ фи-кир инчәликлэрини, онларын ингилаби гәтиййәт вэ кәскиплийини, гүһвәт вэ тә'сирини, дилдэ бәдйиликлә бир вәһдәт тәшкил эдән садэлик вэ айдынлыгы тәрчүмәдә вермөк мүтәрчимдөн һәгигәтәи бөйүк мөһарәт истәр.

¹ В. И. Ленин—Эсэрлэри, III нәшри, XVII чилд, сәһ. 428.

² И. Сталин—Эсэрлэри, I-чи чилд, сәһ. 47.

³ В. И. Ленин—Эсэрлэри, 5-чи чилд, сәһ. 150.

⁴ Ситат, В. Яковлевин «Классики марксизма-ленинизма о языке и стиле» адлы китабчысындан көтүрүлмүшдүр.

И. В. Сталинин эсэрлэринини Азәрбайчан дилинэ тәрчүмәлэриндә, һәм «Ленинизм мәсәлэлэриндә, һәм «УИК(б)П тарихини гыса куреу»и-дә, һәм дэ Эсэрлэрини бу вахта гэдэр чыхмын чилдлэриндә бу көс-тәрилән тәләбләрә рияйәт эдилдийини сөйләйә биләрик. Маркс—Энгелс—Ленин Институту Азәрбайчан Филиалы халгымыза Сталин йолдашы эсэрлэрини һүкөк кейфиййәтли тәрчүмәлэрини вермишдир.

Бу эсэрлэрини дилинэ тәрчүмәси, дилинэ ени-ени мэфһумлар, ени ифадэлэр, эдэби образлар, тәркибләр вэ үмумиййәтлэ ени дил үнсүр-лэри көтирмөклә бәрәбәр, эдэби дилинэ инкишафында чох мүнүм бир рол ойнамышдыр. Лакин бу тә'сир вэ ээкиндәшмә ялынэ лүгәт чөһөтдән дейил, һабелә семантик вэ һөһви чөһөтдән дэ олмушдур.

Бу мәгаләдән мәгәд, И. В. Сталинин эсэрлэринини Азәрбайчан дилинэ тәрчүмәлэри үзәриндә апарылан илк мүнәшидэлэрини нәтичәлэри һагғында бә'эн мә'лумат вермөкдир. Бөйүк даһини эсэрлэрини тәрчүмә дилини ойрөнмөк чох мүнүм бир мәсәлә олуб хүсуси тәдгигат тәләб эдир. Биз, тәрчүмәлэри дилини ойрөнмөк үчүн асас оларат, Сталин йолдашы «Ленинизм мәсәлэлэрини», Эсэрлэрини 1, 2, 3 вэ 4-чү чилдлэрини вэ Бөйүк Вәтән мүнәрибәси иләриндәки мө'рузә вэ әмрлэрини тәдгиг этдик. Бу тәрчүмәлэри дилини хронологжи гайдада изләмөк мәгәсидлэ биз бөйүк рәһбәрини ингилабдан әввәл (1907—1913); Бөйүк Октябрь сосялиет ин-гилабынын һазырландыгы дөврдә (1917 март—октябрь), сонра, Совет һакимиййәтинин биринчи айларында, харичи һәрби мүдахила вэ вәтән-даш мүнәрибәси дөврүндә вэ динч гуручулуг дөврүндә (1921—1925) язмыш олдугу эсэрлэринини мүнүм бир гисминини вэ, нәһайәт, Бөйүк Вә-тән мүнәрибәси дөврүндәки иитг, мө'рузә вэ әмрлэринини тәрчүмә дилини ойрәндик. Бундан мәгәд тәдгигатымыза мүййән хронологжи бир арды-чылыг вермөк иди.

Мә'лум олдугу кими, марксизм-ленинизм классиклэри эсэрлэрини тәрчүмәси үзәриндә апарылан мүтәшәккил ишини өзү, эйни заманда мүтәрчим вэ редактор кадрлары етишдирмөк үчүн бөйүк һөзәри бир мәктәбдир. Ленин вэ Сталинин эсэрлэрини тәрчүмә эдән йолдашлары, үмумиййәтлэ элми-һөзәри эсэрлэрини тәрчүмәсинә верилән ади тәләбләр-дән алапә, башга, даһа һүкөк тәләбләр дэ верилир ки, буларын эн мүнүммү охучулары өз ана дилиндә Ленинчә, Сталинчә дүшүнмөйи ой-рәтмәкдән ибарәтдир. Һәр чөһөтдән һүкөк сөвиййәдә олан тәрчүмә һө-гигәтән бу вәзифәни ифа эдир, эйни заманда милли дили ээкиндәшди-рир, ону Ленин—Сталин эдэби үслубуна уйғулашдырыр.

Ленин—Сталин партиясынын мүдрик милли сийәси сәһәсиндә ССРИ-нин бүтүн халглары, бөйүк гардашлары олан рус халгынын комә-һилә өз мэдэниййәтлэрини дурмадан инкишаф этдирирләр.

Бизим өлкәдә һәр бир милли дил, эһмөткешлэри коммунизм руһун-да тәрбиһләндирмөк вэ маарифләндирмөк үчүн гүдрәтли бир васитәлә чеврилмиш, һәр бир милли дилин һәртәрәfli инкишаф вэ тәрәггис-үчүн һәр чүр шәраит ярадылмышдыр.

Ленин вэ Сталинин эсэрлэриндә, ифадә вэ истилахлары дүзкүн вэ ериндә ишләтмөк вэ үмумиййәтлэ сөзә мүнәсибәт һагғында бир чох көстәришләр вардыр.

Сталин йолдаш даһма дилин тәмпизлийини, ифадәнини конкретлийини вэ айдынлыгыны тәләб эдир.

«Марксизм-ленинизм классиклэри дил вэ услуб һаггында» адлы китабчасында Б. Яковлев белэ нэгл эдир. Тасэрруфатчы вэ мүнэндис-техник ишчилэри гадынларынын Умумиттифаг мұшавирэси нұмайэндэлэриндэн бири өз чыхышындан сонра Сталин йолдашла сөһбэт этди. Нұмайэндэ Сталин йолдаша деди ки, «ИТР¹ гадынлары ерлеринэ гайытдыгдан сонра элэ ишлэмэйэ чалышачаглар ки, қалэн мұшавирэдэ бөйүк ишлэр һаггында рапөрт верэ билсинлэр». Сталин йолдаш мұсаһибинин сөзүнү дүзэлдэрэк деди: «ИТР гадынлары нэ демәқдир вэ нийэ «ИТР» дейирлэр? Мүнэндис-техник ишчилэринин гадынлары демәк лазымдыр».

Бу кәтирдийимиз мисал, даһи рәһбәрин дилин сафлығы, айдынлығы вэ һәр бир кәлмәнин ериндэ ишләнмәси мәсәләсинэ нэ гәдәр бөйүк әһәмиһәт вердийини айдын кәстәрир.

* *

Сталинин әсәрлэри вэ нитглэринин әсас услуб хусусийәтлэриндэн бири—дилин садәлийи, күтләви охучу үчүн онун там айдын олмасыдыр. Сталинин охучулары ССРИ-нин вэ демократик өлкәлэрин йүз миллионларла зәһмәткеш әһалиси, үмумийәтлә дүнянын бүтүн зәһмәткеш халгларыдыр. Марксын әдәби услубуна Әнкелс белэ бир характеристика вермишиди: «гүввәт, тәрәвәт вэ һәят». Бу кәзәл характеристика, марксизм-ленинизм бүтүн классиклэринин әдәби услубуна тамамилә тәтбиг әдилә биләр; Маркс, Әнкелс вэ Ленин кими Сталин дә, өз әсәрлэриндә вэ нитглэриндә халг ифадәлэриндән вэ с. ифадә васитәлэриндән бөйүк бир мәнәрәтлә истифадә эдир. Сталин әдәби услубунун садәлийи данма онун дәрин мәзмуну илә үзви сурәтдә бағлы олмушдур.

Бөйүк совет язычысы М. Горкинин дедийи кими, дилин зәнкинлийи садәлийи илә янашы кедир. Лакин дилин чанлылығы, айдынлығы вэ садәлийи һеч дә бир-биринә зидд шейләр дейилдир, әксинә, бунлар, өз бәдин тәсирлилийи әтибарилә бир-бирини тамамлаян чәһәтләр дир.

Мүтәрчимин мәнәрәти Сталинин әдәби услубунун әсас хәттини, бәдинликлә садәлийин вәһдәтини верэ билмәқдән ибарәт дир.

ӘСАС КОМПОЗИСИЯ ХУСУСИЙӘТЛЭРИНИН ТӘРЧҮМӘДӘ ВЕРИЛМӘСИ

Суал-чаваб—Сталин әдәби услубунун мүнүм хусусийәтлэриндән бирини тәшкил эдир. Сталин йолдашын әсәрлэринин чохунда бу услуб тәрзи хусуси ер тутур. Суал-чаваб охучунун диггәтини фәаллашдырыр, мәтләби даһа да айдынашдырыр вэ онун даһа яхшы баша дүшүлмәсинә көмәк эдир.

Тәқрарлар. Бунула әлагәдар олараг, Сталин әдәби услубунун башга бир хусусийәтини кәстәрәк. И. В. Сталинин әсәрлэриндә сөзлэрин я сөзбирләшмәлэринин тәқрары чох мүнүм ер тутур. Бу чүр тәқрарларын, әлбәттә, бөйүк әһәмиһәти вардыр, чүнки онлар охучунун (я динләйичинин) фикрини ялыз айры-айры сөзләр вэ я сөз групплары үзәриндә дейил, мәтнин, тәқрар сайәсиндә бир-биринә сых сурәтдә бағлы олан бөйүк-бөйүк һиссәлэри үзәриндә чәмләшдирир. Бу тәқрарлар услуба мүййән бир чанлылығы, бөйүк гүввәт вэ айдынлығы верир. Буна көрә дә тәқрарлары вэ онларын бүтүн услуб вэ семантик хусусийәтлэрини вермәк, мүтәрчимин (хусусән марксизм-ленинизм классиклэри мүтәрчиминин) гаршысында дуран мүнүм вэ вачиб вәзифәләрдәндир. Оригиналын мәзийәтлэриндән бирини тәшкил эдән бу хусусийәт тәрчүмәдә мүтләг көзләнмәлидир.

Тәқрарлары тәрчүмә эдәркән, ялыз тәқрарын олмасы фактыны

¹ Инженерно-технические работники (мүнэндис-техник ишчилэри).

дейил, эйни заманда тәқрар әдилән үнсүрлэрин башга сөзләрә мүнәсибәтини, чүмлэдә я абзасда бунларын тутдуғу ери дә нәзәрә алмаг лазымдыр.

Сөйләмәк лазымдыр ки, Сталин йолдашын әсәрлэринин нәзәрдән кечирдийимиз тәрчүмәлэриндә бу чәһәтә хусуси фикир верилмишидир.

Мәсәләнин мәзмунундан асылы олараг, орикиналда тәқрарлар, тәқрар әдилән сөзлэрин вэ я сөзбирләшмәлэринин сайы әтибарилә мұхтәлиф шәкилләр алыр. Мәсәлән, бәзән һәр һансы бир суалын чавабы эйни сөзүн, яхуд сөзлэрин тәқрары илә башлаян мүстәгил чүмләләрдән ибарәт олур.

Буна даир ашағыдакы мисаллары кәстәрмәк олар:

«Көһнә тәшкилат формаларына нисбәтән Советлэрин күчү нәдәдир?»

Ондадыр ки, Советләр пролетариатын ән кениш вэ ән күтләви тәшкилатларыдыр, чүнки истиснасыз олараг бүтүн фәһләлэри Советләр вэ аңчаг Советләр әһәтә эдир.

Ондадыр ки, Советләр бүтүн мәзлумлары вэ истисмар олуналарын, фәһләлэри вэ кәндлилэри, әскәрлэри вэ матрослары бирләшдирән еканә күтләви тәшкилатлардыр, буна көрә дә Советләрдә күтләлэрин мұбаризәсинә күтләлэрин авангарды тәрәфиндән, пролетариат тәрәфиндән даһа асан вэ даһа там шәкилдә сияси чәһәтдән рәһбәрлик әдилә биләр.

Ондадыр ки, Советләр күтләлэрин ингилаби мұбаризәсинин, күтләлэрин сияси чыхышларынын, күтләлэрин үсянынын ән күчлү органларыдыр, малиййә капиталынын вэ онун сияси әләвәлэринин һөкмранлығыны дағыда билән органлардыр.

Ондадыр ки, Советләр күтләлэрин билаваситә өз тәшкилатларыдыр, йәчи күтләлэрин ән демократик вэ, демәли, ән нүфузулу тәшкилатларыдыр; бу тәшкилатлар ени дөвләт гурмагда вэ ону идәрә әтмәқдә күтләлэрин иштиракыны сон дәрәчә асанлашдырыр вэ көһнә гурулушу дағытмаг уғрундакы мұбаризәдә, ени, пролетар гурулушу уғрундакы мұбаризәдә күтләлэрин ингилаби әзмини, тәшәббүсүнү, ярадычылығы габиллийәтлэринин сон дәрәчә артырыр»¹.

Яхуд:

«Биз колхоз йолу илә кедиркән, һисс әдиләчәк нәйә наил олмушуг?»

Биз она наил олмушуг ки, миллионларла йохсул күтләлэрин колхозлара кирмәсинә көмәк әтмишик. Биз она наил олмушуг ки, миллионларла йохсул күтләләр колхозлара кирәрәк, орада ән яхшы торпагдан вэ ән яхшы истәһсал әләтлэриндән истифадә эдәрәк, ортабаблар сәвиййәсинә йүксәлмишиләр. Биз она наил олмушуг ки, кечмишдә ярыач яшайн миллионларла йохсул күтләләр инди колхозларда ортабаб олмушлар, тәмин әдилмиш адам олмушлар. Биз она наил олмушуг ки, кәндлилэрин тәбәгәләшнб йохсуллара вэ голчомаглара айрылмасыны йох әтмишик, голчомаглари әзмишик вэ йохсуллара колхозлар ичәрисиндә өз әмәйинин саһиблэри олмагда, ортабаб олмагда көмәк әтмишик»².

Тәқрарларын башга типлэринә дә чох тәсадүф әдилир. Бунлардан, мәсәлән, бир чүмлә дахилиндә олан бир вэ я бир ичә сөздән ибарәт тәқрары кәстәрмәк олар.

«Лакин сонралар, 30—40 ил кечдикдән сонра, бу өлкәләрдә вәзийәт көкүндән дәйишилдийи бир заманда, империализм инкишаф әдиб, истиснасыз бүтүн капиталист өлкәлэринин әһәтә әтмиш олдуғу бир заманда, Америка илә Инкилтәрәдә дә һәрбчиләр вэ бюрократизм мейдана чыхдығы бир заманда, Инкилтәрә вэ Американын хусуси динч инкишаф шәраити йох олдуғу бир заманда,—бу өлкәлэрин истисна әдилмәси өзүнә арадан галхмалы иди»³.

¹ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләлэри», 11-чи нәш., сәһ. 36—37.

² Енә орада, сәһ. 478.

³ Енә орада, сәһ. 35.

Бә'зән бир чүмлә ичәрисиндә, мәсәлән, хәбәр тәкрар олунур. Азәрбайчанча орикинал языларда, яхуд башга тәрчүмәләрдә адәтән садә чүмләләрдән ибарәт олан бөйүк бир чүмләдә бир хәбәрлә кифайәтләнмәк олур.

Марксизм-ленинизм классикләри әсәрләринин тәрчүмәсиндә исә, орикиналын үслуб хусусийәтини мұһафизә әтмәк лазым олдуғундан, бу үмуми гайдадан кәнара чыхмаг вә тәкрарлары орикиналда олдуғу кими вермәк лазым кәлир. Әкс тәгдирдә орикиналда тәкрарлар сайәсиндә һисс олунан гүввәт вә әянилик тәрчүмәдә итмиш оларды. Ашағыдакы мұгайисәләр буну айдын кәстәрир:

«Но, чтобы вырваться из войны, необходимо было свергнуть Временное правительство, необходимо было свергнуть власть буржуазии, необходимо было свергнуть власть эсеров и меньшевиков, ибо они и только они затягивали войну до «победного конца»¹.

«Новый период есть период открытых столкновений классов, период революционных выступлений пролетариата, период пролетарской революции, период прямой подготовки сил к свержению империализма, к захвату власти пролетариатом»².

Бу чүмләләри белә дә тәрчүмә әтмәк оларды:

1. Лакин мұһарибәдән хилас олмаг үчүн Мүвәггәти һөкүмәти, буржуазия һакимийәтини, әсер вә меншевикләр һакимийәтини йыхмаг лазым иди, чүнки мұһарибәни «сон галибийәтә» гәдәр узаданлар—онлар вә анчаг онлар иди.

2. Ени дөвр, синифләрин ачыг тоггушмалары, пролетариатын ингилаби чыхышлары, пролетар ингилабы, империализми йыхмаг үчүн пролетариатын һакимийәти әлә алмасы үчүн гүввәләри доғрудан-доғруя һазырламаг дөврүдүр.

Һәр ики чүмләдә хәбәр, орикиналда олдуғу кими, тәкрар әдилмир, ялныз чүмләнни ахырында бир дәфә язылмагла кифайәт әдилир. Лакин бу үсулда чүмлә, Азәрбайчан дилинин нәһви чәһәтиндән һеч бир шей итирмәсә дә, семантик чәһәтдән мүййән дәрәчәдә итирир (хусусән икинчи мисалда), зира орикиналдакы гүввәт вә әянилик бурада бир гәдәр зәйфләмиш олур, орикиналдакы гәдәр һисс олунмур. Буна көрә дә мütәрчим, тәкрарлары мұһафизә әтмәклә орикиналын тә'сирини, садәлийини, чанлылығыны, үмумийәтлә онун бүтүн хусусийәтләрини мұһафизә әдә билмишдир.

Бир чүмләдә гошмаларын, зәрфләрин вә башга нитг һиссәләринин дә тәкрарына чох тәсадүф әдилир.

Ашағыдакы ики мисал бу чүр тәкрарлара данр нүмунә ола биләр.

«Бурадан пролетариат диктатурасынын үч әсас чәһәти ирәли кәлир:

«Лакин мұһарибәдән хилас олмаг үчүн Мүвәггәти һөкүмәти йыхмаг лазым иди, буржуазия һакимийәтини йыхмаг лазым иди, әсер вә меншевикләр һакимийәтини йыхмаг лазым иди, чүнки мұһарибәни «сон галибийәтә» гәдәр узаданлар—онлар вә анчаг онлар иди»².

«Ени дөвр, синифләрин ачыг тоггушмалары дөврүдүр, пролетариатын ингилаби чыхышлары дөврүдүр, пролетар ингилабы дөврүдүр, империализми йыхмаг үчүн, пролетариатын һакимийәти әлә алмасы үчүн гүввәләри доғрудан-доғруя һазырламаг дөврүдүр»⁴.

¹ И. Сталин—«Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 40.

² И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 45.

³ И. Сталин—«Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 65.

⁴ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 74.

1) Истисмарчылары әзмәк үчүн, өлкәнни мұдафиәси үчүн, башга өлкәләрин пролетарлары илә әлагәни мөһкәмләндирмәк үчүн, бүтүн өлкәләрдә ингилабын инкишафы вә гәләбәси үчүн пролетариат һакимийәтиндән истифадә әтмәк.

2) Зәһмәткеш вә истисмар олунан күтләләри буржуазиядан гә'и сурәтдә айырмаг үчүн, пролетариатын бу күтләләрлә иттифагыны мөһкәмләндирмәк үчүн, һәмни күтләләри сосялизм гурулушу ишинә чәлб әтмәк үчүн, пролетариатын бу күтләләрә дөвләт рәһбәрлийи кәстәрмәси үчүн пролетариат һакимийәтиндән истифадә әтмәк.

3) Сосялизм тәшкил әтмәк үчүн, синифләри мөһв әтмәк үчүн, синифсиз чәмиййәтә, дөвләтсиз чәмиййәтә кечмәк үчүн пролетариат һакимийәтиндән истифадә әтмәк»¹.

«Нә гәдәр, ки, биз, голчомагларын истисмарчылыг мейлләрини мөһдуд әтмәк нөгтейи-нәзәриндә идик, нә гәдәр ки, голчомаглара гаршы гә'и һүчума кечмәйә имканымыз йох иди, нә гәдәр ки, голчомаг истеһсалыны колхоз вә совхозларын истеһсалы илә әвәз әтмәйә имканымыз йох иди, голчомаглыгдан салмаға йол вермәк олмазды»².

Бурада да Азәрбайчан дилинин юхарыда кәстәрилән нәһви хусусийәти тәтбиг олуна биләрди, йә'ни һәр бир абзасда, вә я чүмләдә бир гошма вә фе'ли бағлама илә кифайәтләнмәк оларды. Лакин, көрдүйүмүз кими, нәтичә юхарыда кәтирдийимиз мисалын әйни оларды.

Тәкрарларын башга бир тип дә вардыр. Бурада сөз я сөз группу бир чүмлә дахилиндә дейил, силсилә шәклиндә бир-биринин ардынча кәлән вә бир-бирини тамамлаян чүмләләрин әввәлиндә олур. Бу тәкрарлар адәтән верилән суала чаваб олур, йә'ни суалдакы сөзләр бу чүмләләрдә тәкрар олунур.

И. В. Сталинин мұхтәлиф илләрдә язмыш олдуғу әсәрләриндән кәтүрүлмүш ики мисал буну айдын кәстәрир:

«Опять-таки: целость Австрин первым долгом.

Может ли так ставить вопрос российская социал-демократия? Нет, не может. И не может она потому, что с самого начала стоит на точке зрения самоопределения наций, в силу которой нация имеет право на отделение»³.

«Правильно ли поступили крестьяне, поддержав Октябрьскую революцию? Да, они поступили правильно. Они поступили правильно, так как Октябрьская революция помогла им смахнуть с плеч помещиков и капиталистов, ростовщиков и кулаков, купцов и спекулянтов»⁵.

«Енә дә Австриянын бүтөвлүйү биринчи сырая гоюлур.

Русия сосял-демократиясы мәсәләни белә гоя биләрми? Йох, гоя билмәз. Она көрә гоя билмәз ки, лац әввәлдән милләтләрин өз мүгәддәрәтины тә'йин әтмәси нөгтейи-нәзәриндә дурур, бу нөгтейи-нәзәрә әсасән исә милләтин айрылмаға һаггы вардыр»⁴.

«Кәндлиләр Октябр ингилабына көмәк әтмәклә дүзкүмү һәрәкәт әтдиләр? Бәли, онлар дүзкүн һәрәкәт әтдиләр. Онлар дүзкүн һәрәкәт әтдиләр, чүнки Октябр ингилабы онлара мүлкәдарлары вә капиталистләри, сәләмчиләри вә голчомаглары, тачирләри вә мөһтәкирләри өз чийинләриндән атмагда көмәк әтди»⁶.

¹ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 134.

² Енә орада, сәһ. 336.

³ И. Сталин—Сочинения, т. 2, стр. 316.

⁴ И. Сталин—«Әсәрләри», 2-чи чилд, сәһ. 350.

⁵ И. Сталин—«Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 412.

⁶ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 474.

И. В. Сталинин «Тэсэрруфатчыларын вэзифэлэри һаггында» адлы мөшһур эсэриндэн кэтирдийимиз ашағыдакы бөйүк парча исэ, Сталин эдэби үслубуна хас олан тэкрар хүсусийятинин эн парлаг нүмунэсидир.

Бурада бир чүмлэ дахилиндэ яхуд бир-биринин ардынча кэлэн мүс-тэгил чүмлэлэрдэ тэкрар мә'на э'тибарилэ о гэдэр мүнүмдүр ки, мүтэр-чим өз тэрчүмэсиндэ бу тэкрарлары мүнәфизэ этмәйә вар гүввәсилэ чалышмышдыр:

«История старой России со-стояла, между прочим, в том, что ее непрерывно били за отста-лость. Били монгольские ханы. Били турецкие беки. Били швед-ские феодалы. Били польско-ли-товские паны. Били англо-фран-цузские капиталисты. Били япон-ские бароны. Били все—за от-сталость. За отсталость военную, за отсталость культурную, за от-сталость государственную, за от-сталость промышленную, за от-сталость сельскохозяйственную. Били потому, что это было доход-но и сходило безнаказанно. Пом-ните слова дореволюционного по-эта: «Ты и убогая, ты и обильная, ты и могучая, ты и бессильная, матушка Русь». Эти слова старо-го поэта хорошо заучили эти гос-пода. Они били и приговаривали: «ты обильная»—стало быть, мож-но на твой счет поживиться. Они били и приговаривали: «ты убо-гая, бессильная»—стало быть, можно бить и грабить тебя без-наказанно. Таков уже закон экс-плоататоров—бить отсталых и слабых. Волчий закон капитализ-ма. Ты отстал, ты слаб—значит ты неправ, стало быть, тебя мож-но бить и поработать. Ты могуч—значит ты прав, стало быть, тебя надо остерегаться»¹.

Бу парчада сәчийәвн чәһәт, әввәлән, чүмләләрин чох гыса вә кон-кретлийидир. Икинчиси, парчанын әввәлиндәки чүмләләрин бириндә көһнә Русиянын ады бир дәфә чәкилир вә бир дәфә дә бу сөз әвәзликлә әвәз олунар, сонракы чүмләләрдә исә әвәзлик тэкрар олунар. Бу чүм-

«Көһнә Русиянын тарихи бир дә бундан ибарәт иди ки, керн галдыгына көрә ону арасы кәсил-мәдән эзирдиләр. Монгол ханла-ры эзирдиләр. Түркийә бәйләри эзирдиләр. Исвеч феодаллары эзирдиләр. Полша-Литва панла-ры эзирдиләр. Инкилис-франсыз капиталистләри эзирдиләр. Япон баронлары эзирдиләр. Керидә галдыгына көрә һамы эзирди. Һәрби чәһәтдән керн галдыгына көрә, мәдәни чәһәтдән керн гал-дыгына көрә, дөвләтчә керн гал-дыгына көрә, сәнәсчә керн гал-дыгына көрә, кәнд тәсэрруфаты чәһәтиндән керн галдыгына көрә эзирдиләр. Она көрә эзирдиләр ки, бу кәлирли иди вә чәзасыз га-лырды. Ядыныздамы ингиләбдан әввәлки бир шаир нә дейир: «Сән һәм мискинсән, һәм бәрәкәтлисән, һәм гадирсән, һәм ачиз, әй анә Русия». Көһнә шаирин һәмнн сөз-ләрини бу ағалар яхшы әзбәрлә-мишдиләр. Онлар эзир вә дейир-диләр: «сән бәрәкәтлисән»—демә-ли сәннн һесабына варланмаг олар. Онлар эзир вә дейирдиләр: «сән мискинсән, ачизсән»—де-мәли, чәзасыз оларәг сәннн әзмәк вә гарәт этмәк олар. Керн галан-лары вә эәфләри әзмәк—истис-марчыларын ганунудур. Капита-лизминн вәһши ганунудур. Сән ке-ри галмышсан, сән эәифсән,—де-мәли, сән һагсызсан, демәли сәннн әзмәк вә гул этмәк олар. Сән күч-лүсән—демәли, сән һаглысан, де-мәли, сәндән чәкинемәк лазым-дыр»².

¹ И. Сталин—«Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 328.

² И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 378.

ләләр садәчә мүбтәда вә хәбәрдән ибарәтдир. Үчүнчүсү, чүмләләрдә фе'лин актив шәкли мүнәфизә эдилмишдир.

Бурада бир-бирилә тэкрарла бағлы олан чүмләләр силсиләсинин ар-дынча кэлән «за отсталость военную, за отсталость культурную, за отсталость государственную» чүмләсиндә мүбтәда вә хәбәр олмадыгы-на, йә'ни онун натамам чүмлэ олдуғуна бахмаяраг, орикиналда бу та-мамилә ашлашылыр. Зира рус дилинин хүсусийәти олан лакониклик буна имкан верир. АзәрбайҠанча исә бу чүмләннн һәмнн хүсусийәтиннн мүнәфизә этмәк мүмкүн олмадыгындан, мүтәрчим чох доғру һәрәкәт эдәрәк, чүмләнн, әввәлки чүмләләрдә ишләнмиш хәбәрнн («әзирдиләр») тэкрары илә битирмишдир. Мүтәрчимнн бу тәшәббүсү орикиналын хү-сусийәтиннн һәмннн позмамыш, әксинә, онун һәм гүввәтиннн, һәм дә ай-дынлығыны мүнәфизә этмишдир.

Эдәби сурәтләр—мүгайнсә үсулу кими. Бәднн эдәбийят сурәтләрин-дән кениш сурәтдә истифадә Сталин эдәби үслубунун типик хүсусий-йәтләриндәндир. И. В. Сталин эсәрләриннн тэрчүмәси сайәсиндә дили-миздә рус вә дүня классикләри эсәрләриндән бир сыра эдәби сурәтләр кечмишдир.

Мә'лум олдуғу үзрә, эдәби сурәтләрдән Маркс, Энкелс вә Ленин дә чох кениш истифадә этмишләр. Сталин йолдашын эсәрләри вә нитгләри, эдәби сурәтләрдән истифадәннн классик нүмунәләриннн верир.

Эдәби сурәтләр, Дон-Кихотун, унтер Пришибеевин, Беликовун вә б. сурәтләри ени һадисәйә тәтбиг олундуғда, ону чанландырыр, әяниләш-дирир. Эдәби сурәтләр ифадәнн чанландырыр, полемикая даһа парлаг бир шәкил верир, мүхтәлиф тәшбиһләр васитәсилә дәлили күчләндирир.

Рус эдәбийяты бу мәгсәд үчүн сайсыз-һесабыз нүмунәләр верир. Ленин кими, Сталин йолдаш да билхәссә сатирик эдәбийятдан бәднн сурәтләр кәтирир; мүгайнсә үчүн кәтирилән бу сурәтләрин, охучуя таныш олдуғуна бахмаяраг, онларын маһийәтиннн өз охучусуна (динләйичисинә) енә дә хатырладыр.

Лакин бу бәднн ифадә васитәсинә анчаг о заман мүрачнәт эдилир ки, онун көмәйн илә мәсәлә даһа чанлы, даһа айдын, даһа габарыг көс-тәрилә билсин.

Бу эдәби сурәтләрдән, анчаг ери кәлдикдә вә конкрет вәзнийәти ай-дын тәсәввүр этмәкдә охучуя вә я динләйичийә көмәк этмәк үчүн ялынз бир васитә кими истифадә олунур.

Эдәби сурәтләрин верилмәсинә даир бирчә мисал:

«Бунунла әлагәдар оларәг, Гоголун «Өлү чанлар» эсәриндәки Пела-кея адлы кәниз бир «гызы» хатырламамаг олмаз. Гоголун нағыл этдийн-нә көрә, бу гыз бир дәфә Чичиковун фәйтончусу Селифана йолу көстәр-мәк истәйир, лакин йолун сағ тәрәфиннн сол тәрәфиндән айырд эдә билмәйәрәк, гарыхыб галыр. Этираф этмәк лазымдыр ки, поляк гәзет-ләриндә бизи тәнгид эдәнләр, бүтүн ловғалығларына бахмаяраг, «Өлү чанлар» эсәриндәки кәниз «гыз» Пелакеянын анлаг сәвийәсиндән чох да йүксәкдә дурмурлар. (Алгышлар.) Ядынызда исә, фәйтончу Селифан сағла солу гарышдыран Пелакеяны данламағы лазым билиб она демнш-ди: «Ай гарабалдыр... һеч билмирсән сағ һардадыр, сол һарда». Мәнә элә кәлир ки, бизнн фәрасәтсиз тәнгидчиләрин дә абырыны төкүб онлара демәк лазымдыр: Ай баша бәлә тәнгидчиләр... һеч билмирсинннз сағ һар-дадыр, сол һарда. (Сүрәкли алгышлар)»¹.

Мүгайнсә вә тәшбиһләр. Сталинин эдәби үслубунда мүгайнсә вә тәшбиһләр мүнүм бир ер тутур. Сталин йолдаш өз эсәрләриндә вә нитг-ләриндә бу бәднн ифадә васитәләриндән бөйүк бир мәнәрәтлә истифадә эдир. Бунлары тәтбиг этмәкдән мәгсәд исә енә дә охучу үчүн фикри

¹ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 399.

эяни вэ айдын этмэкдир. Бу мугайисэлэр дэрин мэ'ная малик олдуғундан, онларын хусусийэтлэринини тэрчүмэдэ верилмэсинини һэм мэ'на, һэм дэ мүүлһини услубуну муһафизэ этмэк нөгтейи-нэзэриндэн бөйүк эһэмийэти вардыр. И. В. Сталинини эсэрлэринини тэрчүмэлэриндэ тэшһини вэ мугайисэлэрини нечэ верилдйини кестэрмэк үчүн бир мисал кэтирэк:

«Но мы несомненно добились того, что материальное положение рабочих и крестьян улучшается у нас из года в год. В этом могут сомневаться разве только заклятые враги Советской власти или, может быть, некоторые представители буржуазной печати, в том числе и одна часть корреспондентов этой печати в Москве, которые понимают в экономике народов и в положении трудящихся едва ли больше, чем скажем, абиссинский король в высшей математике»¹.

Бу чәһәтдән, Сталин йолдашын Бөйүк Вәтән муһарибәси иллэриндә этдийи мэ'рузэләрдә вэ башга чыхышларындакы тэшһинләр сон дәрәчә характерикдир.

«И если эти оголтелые империалисты и злейшие реакционеры всё ещё продолжают рядиться в тогу «националистов» и «социалистов», то это они делают для того, чтобы обмануть народ, одурочить простаков и прикрыть флагом «национализма» и «социализма» свою разбойничью империалистическую сущность.

Вороны, рядящиеся в павлиньи перья... Но как бы вороны ни рядились в павлиньи перья, они не перестанут быть воронами»².

«Ссылаются на Наполеона, уверяя, что Гитлер действует как Наполеон и что он во всё походит на Наполеона. Но, во-первых, не следовало бы забывать при этом о судьбе Наполеона. А во-

«Лакин биз шүбһәсиз буна һаил олмушуг ки, өлкәмиздә фәһлә вэ кәндлиләрини мадди вәзийәти илдән-илә яхшылашмагдадыр. Буна анчаг Совет һакимийәтинини гәддар дүшмәнләри вэ я, ола билсин ки, буржуа мэтбуатынын бә'зи нумайәндәләри, о чүмләдән бу мэтбуатын Москвадакы мухбирләринини бир һиссәси дә шүбһә эдә биләрләр, зира бунлар халгларын итисадиийәтинын вэ зәһмәткешләрини вәзийәтинини, мәсәлән, һәбәшистан кралынын али риязийәтдан баш чыхардығы гәдәр анлаһырлар»².

«Бу азғын империалистләр вэ гәддар иртичачылар һәлә дә өзләрини «милләтчиләр» вэ «сосялистләр» чилдинә салмагда давам эдирләрсә, буну халгы алдатмаг, садәдилләри элә салмаг вэ өз гулдур империалист маһийәтләрини «милләтчилик» вэ «сосялизм» байрағы алтында кизләтмәк үчүн эдирләр.

Өзләрини тавус түкү илә бәзәйән гарғалар... Лакин гарғалар нә гәдәр тавус түкү илә бәзәнсәләр дә, енә гарғалығында галырлар»⁴.

«Наполеону мисал кестәрәк инандырмаға чалышырлар ки, Гитлер Наполеон кими һәрәкәт эдир вэ һәр шейдә Наполеона бәзәйир. Лакин, әввәлән, бурада Наполеонун агибәтини унутмамаг

¹ И. Сталин—«Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 387—388.

² И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 446.

³ И. Сталин—«О Великой Отечественной войне Советского Союза», 1947, изд. 5-ое, стр. 28.

⁴ И. Сталин—«Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән муһарибәси һаггында», 5-чи нәш., сәһ. 27.

вторых, Гитлер походит на Наполеона не больше, чем котёнок на льва...»¹.

лазым кәләрдн. Икинчиси исә, бир пишик баласы аслана нә гәдәр бәзәйирсә, Гитлер дә Наполеона бир о гәдәр бәзәйир»².

Образларын верилмәси. Бәднн ифадә васитәләринини ән күчлүләриндән бири олан образлылығын марксизм-ленинизм классикләри эсэрләриндә хусуси ролу вардыр. Бунларын васитәсилә нитгин тә'сир гүввәси даһа да артыр. Мүтәрчимини вәзифәси орикиналда олан һәр һансы бир сөзүн (яхуд сөз группунун) образлылығыны, мәчазилийини муһафизә этмәк, тэрчүмэдә бунун гаршылығыны вермәкдир.

Бә'зи һалларда бу образлылығы вермәк мүтәрчим үчүн мүәййән чәтинлик тәшһил эдирсә дә, һәр һалда бу һәлләдилмәз бир мәсәлә сайыла билмәз; бу, ялһыз мүтәрчимини ярадычылыг тәшәббүсүндән, тәчрүбә вэ бачарығындан асылыдыр.

Образлы ифадәләрин һәр бир инчәлиийини вермәк муһүм мәсәләдир. Тэрчүмэдә образлар, орикиналда нәзәрдә тутулан тәсәввүрләри доғурмазса, мүүлһини тә'ғиб этдийи мөгсәд элдә эдилә билмәз. Образлары верәркән, мүтәрчим онларын айдынлығыны, садәлиийини, дәгиглиийини муһафизә этмәйә чалышмалыдыр, зира онларын бүтүн мәзийәти дә бурададыр.

И. В. Сталинин эсэрләриндә образлы ифадәләрә чох тәсадүф эдилир. «Азәрбайчанча тэрчүмәләрдә онларын бүтүн хусусийәт вә инчәликләринини верилмәсинә хусуси диггәт етирилдйини һисс олунур. Ашағыдакы мисаллар буну айдын кестәрир:

«Государственный совет, представлявший царю министров-вешателей, плетёт в тиши предательскую петлю,—для чего? Для того, чтобы в удобную минуту накинуть её на шею народу в угоду «союзным» и русским угнетателям»³.

«Вступая в войну, участники гитлеровского блока рассчитывали на быструю победу. Они уже заранее распределили кому что достанется: кому пироги и пышки, кому синяки и шишки. (Смех, аплодисменты). Понятно, что синяки и шишки они предназначали своим противникам, себе же—пироги и пышки. Но теперь ясно, что Германии и её холоуям не достанутся пироги и пышки, что им придётся теперь делить между собою синяки и шишки. (Смех, аплодисменты).

«Чара чәлләд назирләр вермиш олаң Дөвләт шурасы хәлвәтдә хәянәт кәндири эшир,—нә үчүн? Фирсәт дүшән кими, бу кәндири «мүттәфиг» вә рус залимләрини разы салмаг мөгсәдилә халгын бойнуна кечирмәк үчүн»⁴.

«Гитлерчиләр иттифагында иштирак эдәнләр муһарибәйә кирәркән тезликлә галиб кәләчәкләринә үмид эдирдиләр. Онлар кимә нә дүшәчәйини: кимә яғлы көкә, кимә яғлы көтәк дүшәчәйини габагчадан мүәййән этмишдиләр. (Күлүшмә, алгышлар.) Айдындыр ки, яғлы көтәйи дүшмәнләри үчүн, яғлы көкәни исә өзләри үчүн айырмышдылар. Лакин инди айдындыр ки, Алмания вә онун нөкәрләринә яғлы көкә дүшмәйәчәкдир, онлар инди яғлы көтәйи өз араларында бөлүшдүрмәли олачаглар. (Күлүшмә, алгышлар.)

¹ И. Сталин—«О Великой Отечественной войне Советского Союза», изд. 5-ое, стр. 31.

² И. Сталин—«Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән муһарибәси һаггында», 5-чи нәш., сәһ. 30.

³ И. Сталин—Сочинения, т. 3, стр. 97.

⁴ И. Сталин—Эсэрләри, 3-чү чилд, сәһ. 108.

Предвидя эту незавидную перспективу, сообщники Гитлера ломают сейчас голову над тем, как бы выйти из войны, получив при этом поменьше синяков и шишек». (Смех)¹.

Бу икинчи мисал тэрчүмө сәнэти нөгтейи-нөзөриндөн диггэтэ лайиндир. Бурада мүтөрчим, асан йол илэ кетмөмиш вэ сөзлэрин калкасыны (нэрфи тэрчүмөсини) вермөкдөн чөкинэрэк, һэгиги мө'нада ярадычылыг тәшәббүсү көстөрмиш, орикиналын мө'насыны һәинки мұһафизә әдә билмиш, һәтта айры-айры сөзлэрин аһәнкини белә хусуси бир бачарыгла вермәйә мұвәффәг олмушдур. Бу мүтөрчим сәрбәстлийи мұәллифин үслубунун характерини гәтиййән позмамышдыр.

Истәһза вэ кинайә. Марксизм-ленинизм классикләри, сосялизм дүшмәнләринә гаршы йөнәлдилмиш әсәрләриндә вэ иттигләриндә истәһза вэ кинайәдән полемик бир васитә кими истифадә этмишләр. Истәһзанын дәринлийи, полемиканын дашыдыгы мөгсәдин чиддиллийиндән асылы олуб, үслубу даһа да кәскинләшдирир.

К. Маркс вэ Ф. Энкелсин «Коммунист манифести», Ф. Энкелсин «Анти-Дүринг», В. И. Ленинин «Материализм вэ эмпириокритицизм» әсәрләри вэ б. ачы истәһзаларла долудур. Истәһза, мұәллифин бу я дикәр бир мәсәлә вэ я һадисәйә олан мұнасибәтини ифадә әдән васитәләрдән бири олдуғуна көрә, онун бүтүн кәскинлик вэ тә'сирини тәрчүмәдә әкс этдирмәк ән зәрури шәртләрдәндир.

Сталин йолдашын әсәрләри бу ифадә васитәләринин тәтбиги сәһәсиндә дә бизә классик нүмунәләр верир. Сталин йолдашын истәһза вэ кинайәләри сон дәрәчә кәскин вэ тә'сирли олуб, өз һадәфинә шиддәтли зәрбә вурур.

Буна мисал олараг Сталин йолдашын «Мүвәффәгийәтләрдән баш кичәлләнмәси» адлы мәшһур әсәриндә колхоз гурулушу сәһәсиндә партиянын көстәришләрини позанлара гаршы сөйләнмиш истәһзалы сөзләри көстөрмәк олар:

«Белә чалышган «ичтимапләшдиричиләрдән» бири һәтта о дәрәчәйә чатыр ки, артелә бир әмр верәрәк, «үч күн мүддәтиндә һәр тәсәррүфатын бүтүн әв гушларыны һесаба алмағы», учот вэ көзәтчилик үчүн хусуси «командирләр» вәзифәси дүзәлтмәйи, «артелдә һаким мөвгеләри тутмағы», «мөвгеләри тәрк әтмәдән, сосялист дөйүшүнә команда әтмәйи», вэ бунунла да—айдын шейдир ки,—бүтүн артели тәзийг алтында сахламағы тапшырыр. Бу нәдир—колхоза рәһбәрлик сиясәтидир, йохса ону позмаг вэ ә'тибардан салмаг сиясәтидир? Мән һәлә, артел тәшкили ишини килсәләрин зәнкләрини чыхармагдан башлап үздән ираг «ингилабчылардан» данышмырам. Зәнкләри чыхармаг, нә бөйүк ингилабчылыг имиш!»².

Вәтәнимизин дүшмәнләринә гаршы йөнәлдилән истәһза даһа кәскин, даһа амансыз олуб, онлара өлдүрүчү зәрбә вурур.

«Лакин, дәлиләри бир тәрәфә атараг, нормал адамлар көтүрүләрсә, мөкәр айдын дейилми ки, Совет Украйнасыны, Карпат Украйнасы адланан ерлә бирләшдирмәк һаггында чидди данышмаг күлүнч вэ ахмаглыгдыр? Бирчә дүшүнүн. Чыртдан филли янына кәләрәк, элини белинә гоюб дейир: «Аһ гардашчығым, билирсәнми сәнә нә гәдәр азығым кәлир... Сән мүлкәдарсыз, капиталистсыз, милли зүлм көрмәдән, фашист һөкм-

¹ И. Сталин—«О Великой Отечественной войне Советского Союза», изд. 5-ое, стр. 123.

² И. Сталин—«Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән мұһарибәси һаггында», 5-чи нәшри, сәһ. 116—117.

³ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 349.

ранлар олмадан яшайырсан,—бу нә яшайышдыр... Сәнә бахыб көрүрәм ки, сәнин мәнә гошулмагдан башга чәрән йохдур... (Үмуми күлүшмә). Нә әйби вар, гой әлә дә олсун, сәнә изи верирәм ки, өз хырда торпағыны мөним учсуз-бучагсыз торпағымла бирләшдирәсән...» (Үмуми күлүшмә) вэ алғышлар)¹.

«Авропада Инкилтәрә вэ Франсанын мәнәфеинә гаршы Алмания илэ Италиянын һәрби иттифагымы? Бағышлайын, бунун һәйи иттифагдыр? «Бизим» һеч бир һәрби иттифагымыз йохдур. «Бизим олса-олса зәрәрсиз «Берлин—Рим охумуз», йә'ни ох һаггында бир нөв һәндәси формулумуз вардыр. (Күлүшмә).

Узаг Шәргдә АБШ-ын, Инкилтәрәнин вэ Франсанын мәнәфеинә гаршы Алманиянын, Италиянын вэ Япониянын һәрби иттифагымы? Белә бир шей йохдур! «Бизим» һеч бир һәрби иттифагымыз йохдур. «Бизим» олса-олса зәрәрсиз «Берлин—Рим—Токио үчбучагымыз» вардыр, йә'ни һәндәсә илэ бир балача марагланмышыг». (Үмуми күлүшмә)².

Гаршы гойма (тәзадлар). Сталин йолдашын әдәби үслубунун сәчий-йәви чәһәтләриндән бири дә, бир-биринә зидд олан һадисә вэ я мәфһумлары мұгайсә тәрзилә бир-биринә гаршы гоймагдан ибарәтдир.

Бу үслубун парлаг тәтбигини биз Сталин йолдашын бир чох әсәрләриндә көрүрүк. Мисал үчүн Сталин йолдашын «ССР Иттифагы Конститусиясы лайиһәси һаггында» мә'рузәсини көстөрмәк олар. Сталин йолдаш бу лайиһәнин әсас хусусийәтләриндән данышаркән, ССРИ Конститусиясы лайиһәсини буржуа өлкәләринин конституциялары илэ мұгайсә әдир вэ ССРИ Конститусиясынын капиталист өлкәләри конституцияларынын там әкси вэ дүняда еканә һәгиги демократик конституция олдуғуну айдын дәлилләрлә нүмайиш әтдирир.

«Сонра. Буржуа өлкәләринин конституциялары әдәтән капитализм гурулушунун сарсылмазлыгы ә'тигадына әсасланыр. Бу конституцияларын башлыча әсасыны капитализм принципләри, онун әсас даяглары тәшкил әдир: торпаг, мешәләр, фабрикләр, заводлар вэ башга истәһсал әләт вэ васитәләри үзәриндә хуеуси мүлкийәт; инсанын инсаны истисмар әтмәси вэ истисмарчыларла истисмар әдиләнләрин олмасы; чәмийәтин бир тәрәфиндә чохлаг тәшкил әдән зәһмәткешләрин тә'мин олунмамасы, о бири тәрәфиндә исә зәһмәткеш олмаян, лакин тә'мин әдилмиш азығын дөбдөбәси; вә и. а. вә саирә. Буржуа өлкәләринин конституциялары капитализмин белә вэ бу кими даяг-

«Онлардан фәргли олараг, ССРИ-нин ени Конституциясынын лайиһәси капитализм гурулушунун арадан галдырылмасы фактына, ССРИ-дә сосялизм гурулушунун гәләбәси фактына әсасланыр. ССРИ-нин ени Конституциясы лайиһәсинин башлыча әсасыны сосялизм принципләри, онун әлдә әдилмиш вә һәята кечирилмиш олан әсас даяглары тәшкил әдир: торпаг, мешәләр, фабрикләр, заводлар вэ башга истәһсал әләт вэ васитәләри үзәриндә сосялизм мүлкийәти; истисмарын вэ истисмарчы синифләрин ләғв-әдилмәси; чохлагун йохсуллуғунун вэ азығын дөбдөбәсинин ләғв-әдилмәси; ишләмәйән—ишләмәз» дүстүрү үзрә, әмәк—ишләмәк габиллийәти олан һәр бир вәтәндашын борчу вэ шәрәфли вәзифәсидир. Әмәк һүгугу, йә'ни һәр бир вәтәндашын даим ишлә-

¹ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 653.

² Енә орада, сәһ. 650.

ларына архаланыр. Гәмин конституциялар бунлары әкс әтдирир вә ганунверичилик йолу илә тәсбит әдир»¹.

Бу хусусийәти биз, Сталин йолдашын Бөйүк Вәтән муһарибәси илләриндә сөйләдийи нитгләриндә вә чыхышларында даһа айдын көрүрүк. Буна мисал олараг, Сталин йолдашын Бөйүк Октябр сосялист ингилабынын 24-чү илдөнүмү муһасибәтилә әтдийи мәрүзәнин (1941-чи ил ноябры 6-да) бир ерини көстәрәк:

«Алманлар, икинчиси, совет гурулушунун мөһкәм олмадығыны, советләрин архасынын мөһкәм олмадығыны күман әдир вә белә дүшүнүрдүләр ки, һәлә биринчи чидди зәрбәдән вә Гызыл Ордунун биринчи мувәффәгийәтсизликләриндән сонра фәһләләрлә кәндиләр арасында ихтилафлар башланар, ССРИ халглары арасында далашма башланар, үсянлар башланар вә өлкә айры-айры һиссәләрә парчаланар ки, бу да алман ишғалчыларынын Уралын өзүнә гәдәр ирәлиләмәсини асанлашдырар»³.

Мәсәлләрин, идиоматик ифадәләрин тәрчүмәси. Юхарыда демишдик ки, Ленин вә Сталин халг зәкасынын яратмыш олдуғу мәсәлләрдән, һәкиманә сөзләрдән, ифадәләрдән өз әсәрләриндә вә нитгләриндә кениш сурәтдә истифадә әтмишләр. Бунлары тәрчүмә әтмәк, үмумийәтлә тәрчүмә просесиндә гаршыя чыхан ән чәтин мәсәләләрдәндир. Бу, хусусилә идиоматик ифадәләрә даһа чох анддир, чүнки бунларын бир гисминн тәрчүмә әтмәк мүмкүн олдуғу вә бу тәрчүмә, ифадәнин әсл мәнасыны муһафизә әтмәклә бәрәбәр, ени бир үнсүр кими дилә дахил ола билдийи һалда, дикәр гисминн тәрчүмә әтмәк мүмкүн дейилдир. Лакин бунунла бәрәбәр, русча бир чох идиоматик ифадәләрин гаршылыгыны (бәзән әйнилә) дилимиздә тапа билирик; одур ки, онлары тәрчүмә әтмәйә әйтияч да галмыр. Бунунла белә, бу тип сөз вә ифадәләрин тәрчүмәси мәсәләси, марксизм-ленинизм классикләри әсәрләринин тәрчүмәси илә мәшғул олан йолдашларын гаршысында дуран чәтин вә мүрәккәб бир мәсәлә олараг галмагдадыр.

Буну айдын тәсәввүр әтмәк үчүн Сталин йолдашын өз әсәрләриндә ишләтдийи мәсәлләрин тәрчүмәсинә даир бир нечә характерик мисал верәк:

¹ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 590.

² Енә орада, сәһ. 591.

³ вә ⁴ И. Сталин—«Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән муһарибәси һаггында», 5-чи нәш., сәһ. 21.

тәмин олунмаг һүгугу; истираһәт һүгугу, тәһсил һүгугу вә и. а. вә саирә. Ени Конституциянын лайиһәси сосялизмин белә вә бу кими даягларына архаланыр. О бунлары әкс әтдирир, бунлары ганунверичилик йолу илә тәсбит әдир»².

«Лакин алманлар бурада да бөйүк сәһв әтмиш олдулар. Гызыл Ордунун мувәффәгийәтсизликләри истәр фәһләләрлә кәндиләрин иттифагыны, истәрсә ССРИ халгларынын достлуғуну нәинки зәифләтмәди, һәтта әксинә, даһа артыг мөһкәмләндирди. (Алгышлар.) Бундан әләвә,—һәмин мувәффәгийәтсизликләр ССРИ халглары аиләсини өз Гызыл Ордусуна, өз Гызыл Донанмасына фәдакарлыгла көмәк әдән ваһид, сарсылмаз бир чәбһәйә чевирди. Советләрин архасы һәлә һеч бир заман индики кими мөһкәм олмамашдыр»⁴.

«Но чего тут собственно бояться? Волков бояться, в лес не ходить»¹.

«Но тогда им можно ответить словами известной русской поговорки: «дуракам закон не писан»³.

«Припомните народную поговорку: «молодец против овец, а против молодца—сам овца»⁵.

«В нашем народе издавна говорят: «Не за то волка бьют, что он сер, а за то, что он овцу съел»⁷.

Көрүндүйү кими, мүтәрчим мәсәлләрин бир гисминн олдуғу кими тәрчүмә әтмиш, бир гисминн дә азәрбайҤанчада олан гаршылыгыны вермиш вә беләликлә, мәсәләни, бизчә, тамамилә дүзкүн һәлл әдә билмишдир.

Бу чәһәтдән идиоматик ифадәләрин тәрчүмәси яхуд гаршылыгынын верилмәси мәсәләси даһа марағлыдыр. Мүтәрчим бурада да юхарыда көстәрилән йолла һәрәкәт әтмиш, тәрчүмәси мүмкүн олан ифадәләри тәрчүмә әтмиш, гаршылыгы оланларын исә гаршылыгыны вермиш вә беләликлә гаршысында дуран мүрәккәб вә чәтин мәсәләнин өһдәсиндән кәлә билмишдир. Буну ашағыдакы мисаллардан айдын көрмәк мүмкүндүр:

«Но мы объясняли меньшевистские крики тем, что «у кого что болит, тот о том и кричит»...»⁹.

«Зато среди меньшевиков—полнейший хаос и путаница: они разделились на множество групп, и каждая из них поёт по-своему, не слушая других»¹¹.

«То, что в Баку «само собой ясно», в Тифлисе становится яс-

«Лакин бурада горхулачаг нә вар? Гуртдан горхан гоюн сахламаз»².

«Бурада онлара мәшһур рус мәсәли илә чаваб вермәк олар: «дәлийә ганун йохдур»⁴.

«Белә бир халг мәсәлини ядыныза салын: «пишик сичаны көрәндә ширә дөнүр, шири көрәндә сичан олур»⁶.

«Халг арасында гәдим мәсәл вар, дейәрләр: «Чанавары она көрә өлдүрмүрләр ки, ады чанавардыр, она көрә өлдүрүрләр ки, зиянкардыр»⁸.

«Биз исә меншевикләрин бу гышгырығындан белә бир нәтичә чыхардыг ки, «кимин һарасы ағрыйырса, орасыны тутуб гышгырар»...»¹⁰

«Меншевикләрин арасында исә там бир долашыгылыг вә һәрчмәрчлик вардыр: онлар бир чох группара айрылмышлар вә һәрәси бир һава чалараг, башгаларына гулаг вермир»¹².

«Бақыда «өз-өзлүйүндә айдын олан» бир шей Тифлисдә анчаг

¹ И. Сталин—«Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 532.

² И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 609.

³ И. Сталин—«Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 521.

⁴ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 597.

⁵ И. Сталин—«О Великой Отечественной войне Советского Союза», изд. 5-ое, стр. 56.

⁶ И. Сталин—«Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән муһарибәси һаггында», 5-чи нәш., сәһ. 54.

⁷ И. Сталин—«О Великой Отечественной войне Советского Союза», изд. 5-ое, стр. 161.

⁸ И. Сталин—«Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән муһарибәси һаггында», 5-чи нәш., сәһ. 151.

⁹ И. Сталин—Сочинения, т. 2, стр. 49.

¹⁰ И. Сталин—Әсәрләри, 2-чи чилд, сәһ. 54.

¹¹ И. Сталин—Сочинения, т. 2, стр. 68.

¹² И. Сталин—Әсәрләри, 2-чи чилд, сәһ. 76.

ным лишь в результате продолжительных дискуссий,—непримиримые речи большевиков перевариваются с большим трудом»¹.

«Беспартийность чувствует своё бессилие в деле объединения не объединимого и потому вздыхает:

«Ах если бы, да кабы
во рту росли грибы!»³.

«Конечно, Вл. Коссовский и подобные ему бундовцы могут ругать Плеханова «демагогом» — бумага всё терпит...»⁵.

«Понстине «мёртвые схватили живых!»⁷.

«Теперь контрреволюция старается создать свой парламент, и она создает его в самом сердце России, в Москве, руками — проиния судьбы! — эсеров и меньшевиков»⁹.

«Либо народы России поддержат революционную борьбу рабочих за власть, и тогда — они добьются освобождения, либо они ее не поддержат, и тогда — не видать им освобождения, как не видать своих ушей»¹¹.

«Вот почему смешно и несерьёзно распространяться теперь о раскулачивании. Снявши голову, по волосам не плачут»¹³.

узун мубариселер нәтижесиндә айдын олур, — болшевикләрнин барышмаз нитгләри бөйүк чәтинликлә һәзм олунур»².

«Битәрәфлик бирләшдирилә билмәз бир шейи бирләшдирмәк ишиндә өзүнүн ачизлийини һисс эдир вә буна көрә дә һәсрәтлә дейир:

«Аллаһдан буйруг
Ағзыма гуйруг!»⁴.

«Әлбәттә, Вл. Коссовски вә онун кими бундчулар Плеханову сөйүб «демагог» адландыра биләрләр — кағзын дили-ағзы йохдур, нә язсан дөзәр...»⁶.

«Там мә'насилә «өлүләр дири-ләрден япышдылар!»⁸.

«Инди әксингилаб өз парламаныны яратмаға чалышыр, һәм дә буну Русиянын лап гәлбиндә, Москвада эсер вә меншевикләрин әли илә — фәләкин ишинә бах! — ярадыр»¹⁰.

«Русия халглары я фәһләләрнин һакимийәт уғрундакы ингилаби мубаризәсинә көмәк эдәчәк вә онда — азадлыға наил олачаглар, я да онлар бу мубаризәйә көмәк этмәйәчәк вә онда — гулагларынын дибини көрмәдикләри кими, азадлыг да көрмәйәчәкләр»¹².

«Буна көрә дә, инди голчомаглыгдан салмаг һаггында узун-узады данышмаг күлүнчдүр вә чидди бир иш дейилдир. Кәсилмиш башын сачы үчүн ағламазлар»¹⁴.

«Только у нас, в Советской стране, существует правитель-ство, которое стоит горой за рабочих и крестьян-колхозников, за всех трудящихся города и деревни против всех богатеев и эксплоататоров»¹.

«Ленин, наш великий учитель, говорил: «Кто не трудится, тот не ест»³.

«Вот почему наши партийцы, нынешние молодые партийцы, которые иногда задирают нос перед беспартийными, должны помнить все это, должны помнить, что не кичливость, а скромность украшает большевика»⁵.

«Не будет у нас таких кадров — будем хромать на обе ноги»⁷.

«В результате, погнавшись за двумя зайцами — и за нефтью, и за окружением Москвы, — немецко-фашистские стратеги оказались в затруднительном положении»⁹.

«Враг не так силен, как изображают его некоторые перепуганные интеллигентики. Не так страшен чорт, как его малюют»¹¹.

Бәдни тәсвирләр. Сталин йолдашын бә'зи эсәрләриндә биз там мә'насилә бәдни тәсвирләрә дә раст кәлирик. Бу, хүсусилә ингилабдан әввәлки эсәрләринә, интибаһнамәләрә, мүрачигәтнамәләрә аиддир. Бу тәсвирләр, образлы ифадәләр вә тәшбилһәрлә долудур. Бу чәһәтдән характерик олан ики парчанын тәрчүмәсини ашағыда кәсторирик.

«Ялныз биздә, Совет өлкәсиндә бүтүн варлылара вә истисмарчы-лара гаршы, фәһләләрнин вә колхозчу кәндлиләрнин архасында, бүтүн шәһәр вә кәнд зәһмәткеш-ләринин архасында дағ кими ду-ран һөкүмәт вардыр»².

«Бөйүк мүәллимимиз Ленин де-мишдир: «Ишләмәйән — дишлә-мәз»⁴.

«Буна көрә дә бизим партиялы-лар, битәрәфләр гаршысында бә'зи бурнуу юхары тутан индики кәнч партиялылар, бунларын һа-мысыны ядда сахламалыдыр-лар, ядда сахламалыдырлар ки, болшевикин зийнәти ловғалыг де-йил, тәвәзәкарлыгдыр»⁶.

«Бизим белә кадрларымыз ол-маса — һәр ики аягдан ахсаяча-рыг»⁸.

«Нәтичәдә, бир әлдә ики гар-пыз тутмаг — һәм нефт әлдә эт-мәк, һәм дә Москваны мүһасирә-йә алмаг истәйән алман-фашист стратегләри чәтин вәзийәтдә галмыш олдулар»¹⁰.

«Дүшмән, горхуя дүшмүш бә'зи зиялычыгларын кәстәрдикләри гәдәр күчлү дейилдир. Хортдан һеч дә тәсвир әдилдийн гәдәр горхулу дейилдир»¹².

- 1 И. Сталин — «Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 415.
- 2 И. Сталин — «Ленинизм мәсәләлери», 11-чи нәш., сәһ. 477.
- 3 И. Сталин — «Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 418.
- 4 И. Сталин — «Ленинизм мәсәләлери», 11-чи нәш., сәһ. 480.
- 5 И. Сталин — «Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 419.
- 6 И. Сталин — «Ленинизм мәсәләлери», 11-чи нәш., сәһ. 482.
- 7 И. Сталин — «Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 491.
- 8 И. Сталин — «Ленинизм мәсәләлери», 11-чи нәш., сәһ. 564.
- 9 И. Сталин — «О Великой Отечественной войне Советского Союза», изд. 5-ое, стр. 66.
- 10 И. Сталин — «Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән мүһарибәси һаггында», 5-чи нәшр., сәһ. 63.
- 11 И. Сталин — «О Великой Отечественной войне Советского Союза», изд. 5-ое, стр. 35.
- 12 И. Сталин — «Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән мүһарибәси һаггында», 5-чи нәш., сәһ. 37.

- 1 И. Сталин — «Сочинения», т. 2, стр. 189.
- 2 И. Сталин — «Эсәрләри», 2-чи чилд, сәһ. 209.
- 3 И. Сталин — «Сочинения», т. 2, стр. 230.
- 4 И. Сталин — «Эсәрләри», 2-чи чилд, сәһ. 254.
- 5 И. Сталин — «Сочинения», т. 2, стр. 342.
- 6 И. Сталин — «Эсәрләри», 2-чи чилд, сәһ. 378—379.
- 7 И. Сталин — «Сочинения», т. 3, стр. 81.
- 8 И. Сталин — «Эсәрләри», 3-чү чилд, сәһ. 90.
- 9 И. Сталин — «Сочинения», т. 3, стр. 194.
- 10 И. Сталин — «Эсәрләри», 3-чү чилд, сәһ. 219.
- 11 И. Сталин — «Сочинения», т. 3, стр. 209.
- 12 И. Сталин — «Эсәрләри», 3-чү чилд, сәһ. 236.
- 13 И. Сталин — «Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 293.
- 14 И. Сталин — «Ленинизм мәсәләлери», 11-чи нәш., сәһ. 336.

Бунларын биринчиси 1912-чи илин апрел айында нәшр эдилмиш «Яшасын Бир май!» сәрлөвһәли интибаһнамәдән, икинчиси исә, «Правда»нын 1917-чи ил 20 июн тарихли №-синдә «Нүмайишдә» сәрлөвһәли мәгаләсиндән көтүрүлмүшдүр:

I.

«Йолдашлар!

Һәлә кечән әсрдә бүтүн өлкәләрин фәһләләри бу күнү, Бир май күнү-нү һәр ил байрам этмәйн гәрәра алмышлар. 1889-чу илдә, бүтүн өлкәләрин сосялиствләринин Парис конграсында фәһләләр гәрар чыхартдылар ки, мәһз һәмни Бир май күнү, о заман ки, тәбиәт гыш юхусундан ояныр, мешәләр, дағлар яшыллашыр, чөлләр, чәмәнләр чичәкләрлә бәзәннр, күнәшин истиси артыр, һавада енилик фәрәһи һисс олунур, тәбиәт башдан-баша бир шәнлик мәнзәрәси алыр, мәһз һәмни күн бүтүн дүняя учадан вә ачыг билдирсинләр: фәһләләр бәшәрийәтә баһар кәтирирләр, ону капитализм зәнчириндән азад эдәчәкләр, фәһләләр азадлыг вә сосялизм әсасы үзәриндә дүняны енидән гурмалыдырлар»¹.

II.

«Күнәшли вә айдын бир күндүр. Нүмайишчиләрин арды-арасы кәсилмир. Нүмайишчиләрин Марсово чөлүнә йүрүшү сәһәрдән ахшамәдәк давам әдир. Байрағларын сайы-һесабы йохдур. Бүтүн идарә вә мүәссисәләр бағланмышдыр. Һәрәкәт даянмышдыр. Нүмайишчиләр гәбирләрин янындан кечиркән, байрағлар ашағы эндирилир. «Марсел'еза» вә «Бейнәлмиләлин» далысынча «Сиз гурбан олдуруз» маһнысы охунур. Нүмайишчиләрин сәсләриндән һаваны бир курулту бүрүмүшдүр. Тез-тез: «Рәдд олсун он капиталист—назир!», «Бүтүн һакимийәт фәһлә вә әскәр депутатлары Советинә!» сәсләри эшидилир. Буна чаваб олараг, һәр тәрәфдән уца «ура!» алгыш сәсләри курлайыр»².

Лақин бурада, көрдүйүмүз кими, бәдии тәсвир ялыз табе, көмәкчи рол ойнайыр; биринчи мисалда тәбиәтин көзәл тәсвири, икинчидә исә сияси нүмайишин тәсвири верилир вә һәр ики һалда әсас вә һәлләдичи, әлбәттә, сияси мөгсәддир.

Тәрифләрин тәрчүмәси. Сталин әдәби үслубу хүсусийәтләринин тәрчүмәдә верилмәси үсулларындан данышаркән, бу вә я дикәр мәфһум-лара верилән әлми тәрифләрин тәрчүмәсиндән данышмамаг олмаз. Бу, чох мүнүм мәсәләдир, чүнки бурада Сталин йолдашын сон дәрәчәдә конкрет, йығчам, әйни заманда да чох айдын олан тәрифләринин дәрн әлми-сияси мәзмунуну вермәк тәләб олунур.

Сталин йолдашын мұхтәлиф әсәрләриндән көтүрдүйүмүз тәрифләрин тәрчүмәсинә даир бир нечә мисал кәтирәк:

Дөвләтин тәриффи

«Государство есть машина в руках господствующего класса для подавления сопротивления своих классовых противников»³.

«Дөвләт, һаким синфин әлиндә, өз синфи дүшмәнләринин мұгавимәтини гырмаг үчүн бир машындыр»⁴.

¹ И. Сталин—Әсәрләри, 2-чи чилд, сәһ. 241.

² И. Сталин—Әсәрләри, 3-чү чилд, сәһ. 112.

³ И. Сталин—«Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 29.

⁴ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 33.

Стратекиянын тәриффи

«Стратегия есть определение направления главного удара пролетариата на основе данного этапа революции, выработка соответствующего плана расположения революционных сил (главных и второстепенных резервов), борьба за проведение этого плана на всем протяжении данного этапа революции»¹.

«Стратежи, ингилабын мүййән-мәрһәләсинә көрә пролетариатын башлыча зәрбәсинин истигамәтини тә'йини этмәк, ингилаби гүввәләри (башлыча вә икинчи дәрәчәли әһтият гүввәләрини) ерләшдирмәк үчүн мұвафиг план дүзәлтмәк, ингилабын мүййән мәрһәләсинин бүтүн давамә әрзиндә бу планын һәята кечирилмәси уғрунда мұбаризә этмәкдәдир»².

Симасызлыгынын тәриффи

«Что такое обезличка? Обезличка есть отсутствие всякой ответственности за порученную работу, отсутствие ответственности за механизмы, за станки, за инструменты»³.

«Симасызлыг нәдир? Симасызлыг—тапшырылмыш иш үчүн һеч бир мәс'улийәт дашымамагдыр, механизмләр, дэзкаһлар, аләтләр үчүн мәс'улийәт дашымамагдыр»⁴.

Нәһайәт, бир чәһәти дә гейд әдәк. Биз, орикиналда кичилтмә шәклиндә верилән сөзләрин формасыны тәрчүмәдә мұһафизә этмәк мәсәләсиндә дурмаг истәйририк. Бу форманын тәрчүмәдә верилмәсинин мә'на чәһәтдән мүййән әһәмийәти вардыр. Мәсәлән, Сталин йолдаш, «ССРИ-дә аграр сиясәти мәсәләләринә даир» адлы әсәриндә буржуа вә хырда буржуа нәзәрийәләрдән бәһс әдәркән, теория сөзү илә бәрәбәр, она русча кичилтмә шәкилчиси (ийка) әләвә әдәрәк, теорияка сөзү дә ишләтмиш вә бунунла да һәмни нәзәрийәләрә өз мәнфи вә мұстәһзиянә мұнасибәтини көстәрмишдир. Буна көрә дә мұтәрчимин вәзифәси орикиналын бу мәнфи-мұстәһзиянә тонуну мұтләг мұһафизә этмәк иди. Одурки, өз тәрчүмәсиндә о, «нәзәрийә» сөзүнә азәрбайҤанча кичилтмә шәкилчиси (чик) артырмагла, орикиналын бу еринин һәм мә'насыны, һәм дә тонуну мұһафизә этмәйә чалышмышдыр.

«Чем объяснить, что эти теории и теории не встречают до сих пор должного отпора?»⁵.

«Сәбәб нәдир ки, бу нәзәрийәләр вә нәзәрийәчикләр һәлә индийәдәк лазымынча рәдд эдилмәмишдир?»⁶.

Ашағыдакы мисаллар һаггында да әйни сөзләри сөйләмәк олар:

«Только гитлеровские самолюбленные дурачки не видят, что «новый порядок» в Европе и пресловутая «основа» этого порядка представляет вулкан, гото-

«Ялыз өз-өзүнү бәйәнән һитлерчи сәфәһләр көрмүрләр ки, Авропадакы «ени гайда» вә бу гайданын ағызлара дүшмүш «әсасы» һәр ан партламаға вә алман-

¹ И. Сталин—«Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 53.

² И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 61.

³ И. Сталин—«Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 337.

⁴ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 388.

⁵ И. Сталин—«Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 276.

⁶ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 317.

вый взорваться в любой момент и похоронить немецкий империалистический карточный домик»¹.

«Враг не так силен, как изображают его некоторые перепуганные интеллигентки»².

Юхарыдакы мисаллардан көрүндүйү кими, кичилтмә формасы сөzlөрә ени мә'на вермиш, онунла элагәдар олан тәсәввүрүн характерини дәйишдирмишдир.

Марксизм-ленинизм классикләри әсәрләринин тәрчүмәсиндә әсас шәрт ялыз онларын үслуб хусусийәтләринин тә'сирини сахламаг дейил, һабелә мүәллифин дилинә хас олан чүмлә гурулушу хусусийәтини, сөzlәрин мә'нача бир-биринә олан элагәсини, чүмләләрин гаршылыгы мүнәсибәтинин характерини дә вермәкдир. Лакин бир чох башга әсәрләрин тәрчүмәсиндән фәргли олараг, марксизм-ленинизм классикләри әсәрләринин тәрчүмәси илә элагәдар олараг чох заман азәрбайчанча тамамилә ени тип чүмләләр гурмаг лазым кәлир. Бунун нәтичәсиндә исә дилимизә ени нәһви үнсүрләр дахил олуру. Бу сурәтлә, индийә гәдәр ялыш олараг баша дүшүлән тәрчүмәдә чәрчивә мәсәләси һәммин тәрчүмәләр сайәсиндә һәлл әдилмиш вә дилимизин бүтүн имканларындан һәртәрәfli истифадә әтмәк үчүн шәраит мейдана чыхмыш олуру. Доғрудан да, марксизм-ленинизм нәзәрийәсини шәри әтмәк үчүн артыг көһнә ифадә васитәләри вә ганун шәклинә салынмыш көһнә нәһви чәрчивәләр кифайәт әтмир, бунларын даирәсини кенишләндирмәк вә дилә ени нәһви үнсүрләр дахил әтмәк зәрурәти ортая чыхыр.

Бә'зән исә чүмләдә (тәрчүмәдә) һәтта айры-айры сөzlәрин ерини сахламағын, йә'ни һәр һансы бир сөзүн яхуд сөз бирләшмәсинин дикәриндән әввәл сөйләнмәсинин яхуд она табе әдилмәсинин белә өзү-өзлүйүндә мүййән мә'насы олуру.

Бу чәһәтдән Сталин йолдашын «Ленинизм әсаслары һаггында» адлы әсәринин тәрчүмәсиндән характерик бир нүмунә кәстәрәк:

«Суал олуру: бүтүн бу тәшкилатларын һансы хәтт үзрә, һансы үмуми истигамәтдә иш апармалы олдуғларыны ким тә'йин әдир? Һаны о мәркәзи тәшкилат ки, лазыми тәчрүбәси олдуғуна көрә, ялыз бу үмуми хәтти һазырламағы бачармаг дейил, әйни заманда кифайәт гәдәр нүфузу олдуғуна көрә, бүтүн бу тәшкилатлары һәммин хәтти һәята кечирмәйә вәдәр әтмәйи бачарыб, рәһбәрликдә бирлик әлдә әтсин вә ола биләчәк уйғунсузлуғлары арадан галдырсын?»

Белә бир тәшкилат пролетариат партиясыдыр»³.

Сталин йолдашын әсәрләриндә чох вахт олдуғча гыса, садә чүмлә гурулушларына тәсадүф әдирик.

Буна даир бирчә мисал:

«Дейирләр ки, техникая саһиб олмаг чәтиндир. Доғру дейилдир! Болшевикләрин ала билмәдикләри гала йохдур. Биз бир сыра чох чәтин вәзифәләри һәлл әтмишк. Биз капитализми йыхмышыг. Биз һакимий-

¹ И. Сталин—«О Великой Отечественной войне Советского Союза», изд. 5-ое, стр. 31.

² И. Сталин—«Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән мұһарибәси һаггында», 5-чи нәш., сәһ. 30.

³ И. Сталин—«О Великой Отечественной войне Советского Союза», изд. 5-ое, стр. 39.

⁴ И. Сталин—«Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән мұһарибәси һаггында», 5-чи нәш., сәһ. 37.

⁵ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 80.

йәти әлә алмышыг. Биз ән ири сосялист сәнаен гурмушуг. Биз орта-бабы сосялизм йолуна дөндәрмишк...»¹.

Бу чүр чүмләләр чохдур. Онлара биз Сталин йолдашын бүтүн әсәрләриндә тәсадүф әдә билирик. Кәстәрдийимиз бу парчада чүмләләрин һамысы садә чүмләләрдир. Лакин заһири гурулуш чәһәтдән садә олан, мәзмун вә мә'на әтибарилә бир-бирилә үзви сурәтдә бағлы олуб, бир-бирини тамамлаян бу чүмләләрдә нә гәдәр дәрин мә'на вардыр. Бунларын һамысы, гыса, айдын, конкрет шүар шәклиндә олан чүмләләрдир. Дәрин вә мүдрик фикирләри бу гәдәр садә вә гыса чүмләләрдә верә билмәк ялыз марксизм-ленинизм классикләринә хас олан хусусийәтдир.

Бә'зән биз чанлы дилә яхын олан чүмлә типләринә дә тәсадүф әдирик. Тәбии ки, бурада чанлы дил дедикдә, рус чанлы дили нәзәрдә тутулур. Одур ки, рус чанлы дилинә хас олан чүмлә гурулушу хусусийәтләрини тәрчүмәдә вермәк мүтәрчим үчүн мүййән чәтинлик төрәдир.

Лакин гейд әтмәк лазымдыр ки, Сталин йолдашын әсәрләринин азәрбайчанча тәрчүмәсиндә бу чәһәтә дә хусуси фикир верилмишдир. Буну ашағыдакы парчалардан көрмәк мүмкүндүр.

Сталин йолдашын «Ленинизм әсаслары һаггында» адлы әсәринин бир ериндә дейилмишдир:

«Для реформиста реформа—все, революционная же работа—так себе, для разговора, для отвода глаз»².

Мүтәрчим бу ери белә тәрчүмә әтмишдир:

«Реформист үчүн ислаһат—һәр шейдир, ингилаби иш исә—әлә белә, данышыг үчүн, көзләрдән әски асмаг үчүндүр»³.

Көрүндүйү кими, мүтәрчим орикиналда олан халг дили үнсүрләрини өз тәрчүмәсиндә верә билмишдир.

Инди И. В. Сталинин Бөйүк Вәтән мұһарибәси илләриндә әтдийи мә'рузәсинин тәрчүмәсиндән характерик бир мисал кәстәрәк.

Мисалын орикиналы беләдир:

«Время, когда гитлеровская клика буйно шумела по поводу завоевания немцами мирового господства, осталось далеко позади. Теперь, как известно, немцам не до мирового господства,—не до жиру, быть бы живу»⁴.

Тәрчүмәси:

«Алманларын дүняя аға олачағлары һаггында һитлерчи гулдур дәстәсинин чох һай-күй салдығы күнләр кечиб кетмишдир. Мә'лум олдуғу кими, инди дүняя аға олмаг даһа алманларын ядына дүшмүр,—онлар бир күнә галмышлар ки, адлары да ядларындан чыхмышдыр»⁵.

Юхарыда демишдик ки, марксизм-ленинизм классикләринин әсәрләрини тәрчүмә әдәркән, бә'зән Азәрбайчан дилинин нәһви гайдалары чәрчивәсиндән кәнара чыхмаг лазым кәлир. Бу «инһирафлардан» бири дә бә'зән чүмләнни, орикиналда олдуғу кими, бу вә я дикәр бағлайычы, мәс.: вә, чүнки, она көрә ки, һәм дә вә с. илә башланмасыдыр. Бундан мәгсәд тәрчүмәдә чүмлә гурулушуну мүмкүн гәдәр орикинала яхынлашдырмаг, әввәлки чүмлә илә онун элагәсини мұһафизә әтмәкдир.

Инди дә, И. В. Сталинин әсәрләринин азәрбайчанча тәрчүмәси сайәсиндә дилимизә лүғәт чәһәтдән нә кими ени үнсүрләр дахил олдуғундан данышаг.

¹ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 380.

² И. Сталин—«Вопросы ленинизма», изд. 11-ое, стр. 63.

³ И. Сталин—«Ленинизм мәсәләләри», 11-чи нәш., сәһ. 71.

⁴ И. Сталин—«О Великой Отечественной войне Советского Союза», изд. 5-ое, стр. 124.

⁵ И. Сталин—«Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән мұһарибәси һаггында», 5-чи нәш., сәһ. 117.

Бу тәрчүмәләр нәтижәсində дилимизә йүзләрчә ени кәлмә, ифадә, сөзбирләшмәси вә с. дахил олараг, онун лүгәт тәркибинин ени мәфһумларла зәнкинләшдирмишдир. Бундан башга, бир сыра көһнә сөзләр ени мәфһумлар алмыш, шәкилчиләр васитәсилә ени мүрәккәб сөзләр, элми, сияси, ичтимаи-игтисади истилаһлар, һабелә идиоматик ифадәләр вә с. ярадылмыш, беләликлә, әдәби дилимизин лүгәти хейли кенишләнмишдир.

Дилимизә дахил олмуш бу ени үнсүрләри тәхминән ашағыдакы гисм-ләрә айырмаг олар:

1) Шәкилчиләр васитәсилә дүзәлән бә'зи ени сөзләр: «гуйругчулуг» нәзәрийәси (17)¹—теория «хвостизма»; игтисадчылыг (17)—экономизм; һәрбчиләр (35)—военщина; буржуа парламанчылыгы (67)—буржуазный парламентаризм; бәрабәрчилик (385)—уровниловка; бәрабәрләшдиричиләр (385)—уровниловцы; сиясәтбазлыг (9)—политиканство; ишбазлыг (75)—делячество; тәчрүбәбазлыг (88)—практицизм; перманентчи (125)—перманентчик; либерал чызмагарачылар (II, 51)—либеральные писакы; кустарчылыг (II, 169)—кустарничество; аграрчы (317)—аграрник; тәк-башчылыг (377)—единоначалие; мүнәрибә гызышдырычылары (656)—поджигатели войны вә и. а.

2) Ени истилаһ вә ифадәләр: дүнябахышы (1)—мировоззрение; һәлл-әдичи (5)—решающий; кортәбилик «нәзәрийәси» (14)—«теория» стихийности; ядәлли (22)—чужеземный; мәглүбәдилмәз (30)—непобедимый; чохмиллонлу (42)—многомиллионный; өзбашына ахын (53)—самотёк; әйинтиләр (347)—искривления; һәйәтәны торпаглар (348)—приусадебные земли; мүтәхәссисхорлуг (396)—спецеество; мәркәздәнгачан гүввәләр (588)—центробежные силы; сүлһсөвәр (БВМ², 7)—мироволюбивый; истигамәтвәричи гүввә (135)—направляющая сила; һәрәкәтвәричи гүввә (153)—движущая сила; ганунауйгун (108)—закономерный; тәшкиләдичи (119)—организующий; мә'дән өзүнүидарә тәшкилаты (II, 196)—промысловое самоуправление; икиһакимийәтлилик (III, 28)—двоевластие; әмәк-чәһәси (305)—трудоу фронт; голчомаглыгдан салма (336)—раскулачивание вә и. а.

Беләликлә, Сталин йолдашын әсәрләринин Азәрбайчан дилинә тәрчүмәсинин нә гәдәр мүрәккәб вә элми ярадычылыг иши олдуғуну көрдүк. Бөйүк рәһбәрин даһиянә фикирләрини охучуларә чатдырмаг һәм мүтәрчим, һәм дә тәрчүмә олунан дилин өзүнүн гаршысына чох чидди тәләб-ләр гоюр.

Дилимизин инкишафында вә онун марксизм-ленинизм идеяларыны ифадә әдән мәфһум вә истилаһларла зәнкинләшмәси ишиндә бу тәрчүмәләрин әһәмийәти сон дәрәчә бөйүкдүр.

Ялһыз Совет һакимийәти дөврүндә Ленин—Сталин партиясынын мүдрик милли сиясәти вә күндәлик гайғысы сайәсиндә халғымыз һәгиги мәдәнийәтә—формача милли, мәзмунча сосялист мәдәнийәтинә наил ола билмиш, республикамызда сайсыз-һесабыз сәнае мүәссисәләри гурулмуш вә кәнд тәсәррүфатында бөйүк ичтимаи-игтисади тәбәддүлат әмәлә кәлмишдир. Әлбәттә, бүтүн бу наилийәтләр вә ирәлиләйишләрлә элагәдар олараг, әдәби дилимиз дә олдуғча инкишаф әтмиш, онун лүгәт тәркиби һәм кейфийәт, һәм дә кәмийәтчә сон дәрәчә зәнкинләшмиш, марксизм-ленинизм классикләри әсәрләринин дәрин вә мүдрик фикирләрини ифадә әдә биләчәк бир сәвийәйә галхмышдыр.

¹ Мө'тәризә ичәрисиндә ялһыз рәгәмләрлә кәстәрилән мисаллар «Ленинизм мәсәләләринин 11-чи нәшриндән көтүрүлмүшдүр.

² «Совет Иттифагынын Бөйүк Вәтән мүнәрибәси һаггында».

К. Марксын даһиянә әсәри олан «Капитал»ын, Ленин вә Сталин күл-лийәтларынын Азәрбайчан дилинә тәрчүмәси, марксизм-ленинизм классикләри әсәрләринин дилимизә тәрчүмәси саһәсиндә хусуси бир мәр-һәлә тәшкил әдир.

Юхарыда кәстәрилән мисал вә нүмунәләрдән көрдүйүмүз кими, И. В. Сталинин әсәрләринин тәрчүмәси сайәсиндә дилимиз бир чох ени ичтимаи, сияси, игтисади вә фәлсәфи истилаһ вә ифадәләрлә зәнкинләш-мишдир. Бу тәрчүмәләр, халғымызын тәфәккүрүнү ени мәфһумларла зән-кинләшдирмиш, дилимизин Ленин вә Сталин үслубуна уйғунлашмасына, рус дилинин битмәз-түкәнмәз гайнаглары вә ифадә васитәләри әсасында дилимиздә ени ифадә васитәләри вә сөз әһтиятларынын яранмасына кө-мәк әтмиш вә әтмәкдәдир. Сталин йолдашын әсәрләринин һәр бир ени чилдинин дилимизә тәрчүмәси, халғымызын Ленин—Сталин тәрбийәси вә мәдәни инкишафы саһәсиндә ени гәләбәдир.

МИР ДЖАЛАЛ

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ АШУГИ О ТОВАРИЩЕ СТАЛИНЕ

Великая Октябрьская социалистическая революция, советский строй, советская действительность преобразили творчество ашугов, придали новую силу их вдохновению.

Народных певцов-ашугов, выходцев из широких слоев народа, воспевающих его думы и чаяния, советское правительство окружило отеческой заботой и вниманием и создало все условия для дальнейшего развития их творчества.

Поэзия советских ашугов приобрела совершенно новое, революционное содержание. Видя себя в рядах активных строителей социализма и прекрасно понимая почетные обязанности, возложенные на них, вдохновленные свободной, счастливой жизнью, советские ашуги отходят от старой тематики и начинают воспевать героизм советских людей, победы социалистического общества, новую жизнь.

Не любовные песни и дастаны, а общественно-политическая лирика занимает теперь основное место в творчестве ашугов. Насущные вопросы современности, патриотизм и героизм советских людей стали основными темами ашугской поэзии. Грустные песни о трагической любви отдельных обездоленных юношей и девушек („Аббас и Гюльгез“, „Тахир и Зохра“) сменились прекрасными песнями о новой жизни, о радостном созидательном труде, о самоотверженности советских людей, строящих коммунистическое общество.

В лучших своих произведениях ашуги воспевают жизнь и деятельность гениальных организаторов и вдохновителей социалистической революции и коммунистического строительства—Ленина и Сталина. В лучших произведениях ашугов ярко отражена всенародная любовь и преданность народов Советского Союза своему другу, учителю и вождю товарищу Сталину.

В своей книге „Из истории большевистской организации Баку и Азербайджана“ товарищ М. Д. Багиров пишет:

„Изложить жизнь и деятельность товарища Сталина—это значит изложить историю рабочего движения в нашей стране, это значит изложить необъятную, богатую, славную историю нашей партии, это значит изложить историю всех завоеваний великого, многомиллионного, многонационального советского народа, это значит изложить историю первой в мире великой социалистической державы—отечества угнетенных всего мира, ибо в товарище Сталине воплощены воля, мощь и мозг нашей партии, рабочего класса и всего советского народа.“

Говорить о товарище Сталине—это значит говорить о миллионах новых людей, о стахановцах, об ударниках, о славных героях—наших

пограничниках, о гордых соколах—наших летчиках, о бесстрашных наших моряках и танкистах, о лихих наших кавалеристах, о метких артиллеристах, о всей нашей могучей Красной Армии, о передовых людях науки, искусства, культуры, о пламенных советских патриотах, преодолевающих любые трудности и одерживающих победы на любых участках, ибо каждого из них вдохновляет, воодушевляет товарищ Сталин, ибо каждый из них живет, работает и борется, чувствуя повседневную отеческую заботу товарища Сталина¹.

Вот почему создание художественных образов Ленина и Сталина является самой почетной задачей советского искусства и литературы. Вот почему переход к темам о жизни и деятельности великих вождей народов внес в творчество ашугов новое, глубокое содержание, высокую идейность и политическую остроту. В ашугской поэзии стали преобладать бодрые, жизнерадостные мотивы, мотивы борьбы и созидательного труда, счастья и радости советских людей.

В нашей стране нет такого ашуга, который не посвятил бы своих лучших стихов и песен гениальным вождям трудящихся. Старейший казахский акын Джамбул замечательно говорит о том, что подобно отражению „солнца в кристалле“ душа Сталина отражается в народе. В дни выборов в Верховный Совет СССР народ обращается к старейшему казахскому ашугу:

Собрался народ из колхозных аулов,
Собрался народ из колхозных зимовок,
Собрался народ из предгорных кочевок
Отдать свои думы напевам струны.
Сказали мне старые чабаны,
Сказали паздники из Дагереса,
Сказали мирабы колхозов Келеса,
Сказали мне конюхи из Кызыл-ата,
Сказали мне дети мои и внучата:
„Джамбул! Твои струны, как ноги куланы,
Пусть с песней приносят и наше желанье,
Пусть с песней его до Москвы донесут,
Пусть с песней в солнечный список внесут,
Как дорогой, золотой самородок,
Любимых батыров степного народа,
Овеянных славой бессмертных побед.
Мы их выбираем в Верховный Совет—
Великих народов великий совет!
Ты первого в солнечный список впиши
Любимого жителя нашей души,
Чье сердце в народе, как солнце в кристалле!“

Дагестанский ашуг Сулейман Стальский в своих проникновенных стихах обращается к великому вождю:

Чья смелость—смелых создает,
Чья честность—честных создает,
Чья мудрость—мудрых создает,
Кто—светлых дел исток чудесный,
Кто Истину возвел в Закон,
Кто—весть от будущих времен,
Кем выхолен и кем возвращен
Наш край родной—цветок чудесный.

Известный азербайджанский ашуг Мирза в своем стихотворении „Сталин“ воспевает величие и могущество вождя—надежду, опору и спасителя всех трудящихся. Ашуг называет товарища Сталина незатканным солнцем, озаряющим весь мир:

¹ М. Д. Багиров—Из истории большевистской организации Баку и Азербайджана. ОГИЗ, 1948, стр. 239—240.

Оплот всех трудящихся, родины вождь,
 Чья слава превыше всех гор, о Сталин!
 Как яркое солнце ты мир озарил,
 Где царствовал мрак до сих пор, о Сталин!

Старейший ашуг Гусейн Бозалганлы, писавший некогда теджни-сы, мухаммесы (старые азербайджанские стихотворные формы), теперь в своих прекрасных песнях, проникнутых глубокой любовью и радостью, воспеваает гениального вождя. Стихотворения ашуга „Сталин“, „Москва“ являются лучшими его произведениями.

Видевший старый мир со всеми его лишениями, тяжелыми испытаниями и несправедливостью, ашуг полон гордости за счастливый советский народ. Этим высоким чувством проникнуты стихи его о сталинских законах, о столице нашей родины Москве.

„Нигде и никогда не было города равного Москве“, „Москва—солнце над миром, луч надежды для человечества“, потому что „великий мудрец—ученик Ленина живет в Москве“, „Славная Москва двигает новый мир!“. Воспевая красную столицу, ашуг простым, искренним народным языком и в художественной форме выражает свои мечты о ее будущем.

Ашуг Наджаф посвятил товарищу Сталину три стихотворения. В них автор воспеваает свободную и счастливую жизнь народа, радостную жизнь колхозной деревни, справедливость и силу сталинских законов. В стихотворениях говорится о крахе капиталистического строя с его неизбежным спутником—эксплуатацией. Обращаясь к великому Сталину—„солнцу, озаряющему весь мир“, ашуг с чувством глубокой признательности восклицает:

Горячий, идущий от сердца, салам,
 Тебе, наш учитель, наш друг, о Сталин!
 Чтобы жили свободно мы, вырвал ты нас,
 Из деспота яростных рук, о Сталин!

Наджаф говорит: ты не дрогнул в пути,
 Чтоб к жизни счастливой смогли мы прийти,
 И в том, что Советам повсюду цвести,
 Поручкой дела твоих рук, о Сталин!

В большинстве стихотворений ашугов о великом вожде воспеваются славная партия Ленина—Сталина, величайшие заслуги товарища Сталина перед трудовым человечеством, его неустанная борьба за советскую власть и коммунизм, героическая советская армия, нерушимость дружбы народов, величие сталинских законов, победы советского народа, счастливая жизнь в стране социализма, расцвет новой, национальной по форме и социалистической по содержанию, культуры. Стихи эти являются как бы гимном советского человека, освобожденного от тяжелого гнета и притеснений, человека с большой буквы! Человека, слава о котором, словно песнь, громко и гордо звучит во всем мире.

Характерно то, что в большинстве ашугских песен великие дела и имя Сталина прославляются вместе с именем Ленина. В одном из своих стихотворений ашуг Гусейн Сани так выразил осуществление ленинских заветов Сталиным, приведшим народ к счастливой жизни:

В честь твою, о вождь народов, песню эту я слагаю,
 Про тебя, источник счастья, вестник света, я слагаю,
 Как народ тебе навстречу шлет приветы, я слагаю,
 О твоих законах мудрых и советах, я слагаю,
 Как ты Ленина исполнил все заветы, я слагаю.

Мощь Союза укрепили славных пятилеток годы,
 Всю страну ты озаряешь, солнце мира и свободы!
 Жизни радостной создатель, да живешь ты, вождь великий!
 Слава труд, растет счастливо наш Союз многоязыкий.
 И судьбы своей свободной нынче сами мы владыки.

Как бы в подтверждение этих лаконичных и блестяще отразивших действительность строк, ашуг Мирза говорит:

Маркс с Энгельсом планы борьбы начертал,
 И Ленин со славой их труд продолжал,
 И ты его дело в веках завершал,
 И вывел ты нас на простор, о Сталин!

Выражая эти же мысли, ашуг Шейда Азиз радостно восклицает:

Землю щедро разукрасили сады,
 Зреет хлопок, называются плоды.
 Наши сделал ты почетными труды—
 С соколиной быстротой, вождь стальной,
 Дело выполним любое, Сталин мой!

Прославляя нашу цветущую родину, победы и достижения нашего народа в период принятия новой Конституции победившего социализма, азербайджанские ашуги посвятили свои лучшие и оригинальные стихи Великой Сталинской Конституции и ее гениальному творцу—товарищу Сталину. Ашуги показали в своих стихах, что основной закон Советского Союза является выражением исторических достижений советского народа, завоеванных благодаря мудрому руководству коммунистической партии, товарища Сталина.

Сталинские законы определяются ашугами, как законы „Цветущей весны социализма“ (ашуг Авак), как законы, „превратившие холодную зиму в солнечную весну“ (ашуг Азиз), „повергнувшие в траур иностранный капитал“ (ашуг Талыб), „подчиняющие природу человеку“, дающие трудовому народу „богатство, счастье и радость“ (ашуг Наджаф), „озаряющие мир“, „уничтожающие мрачную траурную ночь по ту сторону наших границ“ (ашуг Мамед), „открывающие перед народами путь свободы“, „приводящие в трепет врагов“ (ашуг Мамед).

Из произведений, написанных на эту тему, ясно видно, что ашуги глубоко осознали всемирно-историческое значение Сталинской Конституции, воодушевившей не только советский народ, но и свободолюбивые народы всего мира. Сталинскую Конституцию ашуги восприняли, как яркую демонстрацию блестящих побед социализма, приводящих в трепетный страх весь обреченный капиталистический мир.

Воодушевленные историческими победами социализма, советские ашуги слагают все новые и новые стихи о блестящих достижениях своей Родины, о вдохновителе исторических побед—великом Сталине. В ряде ашугских стихов изображаются основные этапы исторической борьбы за социалистическую революцию, за строительство социализма. Характерно произведение ашуга Бахмана „Сталинская Конституция“. Оно отличается от других стихотворений особенностями формы.

Назвать это произведение гошма или мухаммес было бы неправильно. Здесь можно найти и характерную для письменной поэзии сюжетность, и особенности, присущие эпическим поэмам. В этом стихотворении, состоящем из семи строф, ашуг Бахман постарался отразить большой период истории борьбы и побед советского народа.

Не ограничиваясь одним лишь приветствием Сталинской Конституции и прославлением материальных и духовных благ, которые дала Конституция нашему народу, ашуг попытался отразить вкратце историю советской Родины, историю великих побед. Словом „история“ мы пользуемся здесь условно, ибо ашуг отражает исторические этапы развития советского государства так, как это он сам понимает и осознает. Первая часть его поэмы начинается редифом „Мы увидели“. И, действительно, ашуг описывает то, что он видел и слышал за всю свою жизнь. И не случайно, что здесь совершенно отсутствуют характерные для народного творчества и ашугской поэзии элементы фантастики и мечтательности. История, отраженная ашугом в стихах, хотя и не является цельной, совершенной, но зато правдиво отображает события. Эти исторические этапы пережили и мы вместе с ашугом, пережили наш народ, наша Родина.

В поэме ашуга Бахмана последовательно излагаются революционные события 1905 года, вооруженные восстания, мировая война, гражданская война, установление советской власти в Азербайджане, свободная и счастливая жизнь в стране советов, дальнейший рост и расцвет социалистического строительства, успешное осуществление пятилетних планов. Большая часть произведения ашуга посвящается воспеванию Сталинской Конституции, в которой он видит утверждение новой, счастливой жизни, достигнутой в результате упорной борьбы, возглавляемой гением Сталина. В Сталинской Конституции он видит осуществление самых высоких идеалов человечества. Ашугу хочется перечислить все блага, данные народу Великой Сталинской Конституцией:

Мы живем под сенью сталинских знамен,
Пятилеткою союз наш укреплён.
Он скалою неприступной возведен.
Днем, украсившим года, стал этот день.

Наш колхоз и город в братстве поклялись,
Строят радостно они социализм.
Не дает врагам покоя наша жизнь,
Не забыть им никогда про этот день!

Ашуг выражает чувства глубокой благодарности гениальному вождю и его ближайшим соратникам за радостную жизнь советского народа. Видя родной Азербайджан советским, видя страну свою цветущей, себя и народ счастливым, ашуг Бахман слагает все новые и новые песни во славу своей Родины, во славу источника вдохновения и силы советских людей—великого Сталина.

В стихах советских ашугов значительное место занимает воспевание песокушимой сталинской дружбы народов. С чувством глубокого удовлетворения ашуги подчеркивают торжество сталинской дружбы народов в нашей стране. Ведь многие из ашугов сами видели буржуазно-помещичий строй с его продажными и подлыми царскими жандармами, шпионами, мусаватистами, дашнаками, меньшевиками, сеявшими вражду между братскими народами. Они были свидетелями кровавых преступлений, провокационных действий этих выродков.

Благодаря гению великого Сталина в нашей стране восторжествовала нерушимая дружба народов, о которой веками мечтали лучшие умы человечества. Сталинская дружба народов является одним из неиссякаемых источников могущества нашей Родины.

Ашуг Агиль в стихотворении „Великому Сталину“ говорит:

Вся в цветах стоит Советская страна.
Говорю цветам душистым—яшасын!
Миру новому, Советам и Вождю
Наших славных коммунистов—яшасын!

Революции всемирной близок час—
В бой с врагом идти готов рабочий класс,
Крепнет братство всех народностей у нас.
Всем друзьям Союза верным—яшасын!

Ашуг Годжа в своих стихах подкрепляет эти мысли ссылками на исторические факты. Вспоминая беспросветное прошлое, когда помещики и капиталисты беспощадно эксплуатировали угнетенные народы, ашуг с чувством радости описывает счастливое настоящее своей Родины.

Ашуг Годжа в лице великого Сталина видит торжество нерушимой дружбы всех национальностей Советского Союза:

Раньше за людей нас не считали,
Друг на друга братьев натравляли,
Раньше мы и солнца не видали,
Дал нам дни весны цветущей—Сталин.

Ашуг Гусейн Сани в стихотворении „Сталин“, выражая ту же неизмеримую гордость за свою страну и воспевая сталинскую национальную политику, обращается к гениальному организатору и вдохновителю блестящих побед социализма товарищу Сталину со следующими словами:

О, великий рулевой моей страны,
Шлют привет тебе народы, Сталин наш!
В честь твою поэты песни создают,
Труд кипит, гудят заводы, Сталин наш!

Мудрый зодчий, ты построил дивный дом!
Из твоих законов силу мы берем.
С наших шей ты капитала снял ярем,
И прогнал от нас невзгоды, Сталин наш!

Такие же проникновенные стихи можно найти и у ашуга Мухаммеда, ашуга Мусы, ашуга Гара и других.

Ашуги советского Азербайджана выражают в своих стихах беспредельную любовь и благодарность народа гениальному вождю и учителю товарищу Сталину. Они славят в своих стихах исторические победы советского народа, одержанные под мудрым руководством партии большевиков, товарища Сталина в героической борьбе за коммунистическое общество. Эти стихи выражают чувства и мысли пламенных патриотов, готовых грудью защищать исторические завоевания социалистического Отечества, бдительно стоящих, по яркому выражению поэта, „на страже солнца“.

КУБАД КАСИМОВ

ОБРАЗЫ В. И. ЛЕНИНА и И. В. СТАЛИНА НА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ СЦЕНЕ

Творческий путь театра Советского Азербайджана, неуклонно развивающегося в результате мудрой ленинско-сталинской национальной политики, характеризуется высокой идейностью и большевистской партийностью, широким внедрением метода социалистического реализма, систематическим овладением теоретическими основами актерского мастерства. Неизменный творческий контакт театра с драматургами и писателями республики и постоянное черпание репертуара из национальной драматургии, с одной стороны, многообразная, систематическая помощь развитию азербайджанского театрального искусства со стороны братского русского народа, руководящего народа нашей Родины, с другой,— вот тот неисчерпаемый живительный источник, который питает театр Советского Азербайджана и помогает ему развивать свое правдивое, оплодотворенное глубокими чувствами советского патриотизма, искусство.

Исторические постановления ЦК ВКП(б) по вопросам литературы и искусства явились программой дальнейшего успешного развития как драматургии, так и сценической культуры Советского Азербайджана. Постановления партии указали нашему театру правильный путь для критического пересмотра своей творческой работы с точки зрения ее полного соответствия интересам и запросам народа.

Подымая большие общественные вопросы современности, Азербайджанский театр насыщает свое мастерство глубоким социальным содержанием, благотворной идеей служению советскому народу. В своих спектаклях театр ярко проявляет высокое искусство, умение передавать художественными средствами чувства и мысли советского человека, его богатейший духовный мир, жизнеутверждающий оптимизм, его могучую энергию, ясный ум, стальную волю и душевную чистоту.

Самым замечательным, имеющим огромное идейное и художественное значение, успехом нашего театрального искусства является сценическое воплощение в Азербайджанском Государственном театре драмы им. М. Азизбекова образов гениальных вождей народов мира— В. И. Ленина и И. В. Сталина, с чьими именами связана героическая борьба за свободу и счастье народов многомиллионного Советского Союза, борьба за построение коммунистического общества.

Одной из крупных побед театра им. М. Азизбекова в его идейно-художественном творчестве, в его углублении реалистического стиля является показ образа В. И. Ленина в спектакле „Ленин“. Создав этот спектакль, театр с честью разрешил задачу исключительной важности и ответственности. К показу пьесы коллектив театра гото-

вился долго и с любовью. Помимо повторных репетиций, актеры, режиссер и постановщик глубоко изучали историю большевистской партии, причины экономических затруднений внутри страны, жестокую борьбу молодой советской власти с белогвардейщиной, поддерживавшейся капиталистическими державами Европы и, в первую очередь, английскими империалистами.

Сценическое воплощение образов гениев человечества—В. И. Ленина и И. В. Сталина—было поручено талантливым мастерам азербайджанского театрального искусства—заслуженному артисту республики, лауреату Сталинской премии Исмаилу Дагестанлы и народному артисту республики Агасадыху Герайбейли. Воодушевленные глубоким чувством советского патриотизма и осуществляя метод социалистического реализма в театральном искусстве, они с большим умением и душевной теплотой подошли к разрешению поставленной перед ними задачи.

Вот перед зрителями сцена, изображающая кабинет председателя Совета Народных Комиссаров В. И. Ленина в Кремле. Любопытливо всматриваясь в каждую деталь кабинета, зритель с радостным напряжением ожидает выхода В. И. Ленина. Исмаил Дагестанлы весьма удачно отображает походку и движения Ильича. Артист появляется на сцене быстрым и уверенным шагом. Он загримирован с поразительным сходством с Владимиром Ильичом. Образ В. И. Ленина создается артистом реалистически полнокровным, эмоциональным, захватывающим. Зритель восхищен. Гром одобрительных аплодисментов долго не дает возможности артисту говорить. Эти аплодисменты— яркое выражение безграничной любви и преданности азербайджанского народа к творцу новой общественной формации, нового мира без эксплуатации и эксплуататоров.

С большой силой подлинного реализма проводит Исмаил Дагестанлы сцену приема В. И. Лениным делегации деревенской бедноты. Владимир Ильич с глубоким вниманием выслушивает жалобы бедняков, с большой душевной теплотой относится к нуждам народных масс и с гениальной мудростью разрешает важнейшие государственные вопросы. Он—непримирим к врагам революции.

С большим мастерством, вдохновенно проводит Исмаил Дагестанлы и следующие сцены спектакля: встречу Владимира Ильича с рабочим Василием, беседу Ильича с Максимом Горьким, наконец, покушение на Ленина и его ранение.

Неизгладимое впечатление оставляет у зрителя сцена встречи В. И. Ленина с И. В. Сталиным. Как с точки зрения художественного оформления (постановка Алескера Шарифова), так и с точки зрения высокого мастерства исполнения сцена эта рождает у зрителя высокое восхищение.

Артист А. Герайбейли, проявив подлинное сценическое мастерство, сумел ярко передать образ И. В. Сталина, его исполинскую жизненную энергию, гениальную мудрость и богатейшую душевную чистоту.

Создание образа огромной идейной насыщенности, обобщенного и живого образа великого Ленина—выдающаяся творческая победа как театра Азербайджанской драмы, так и его артиста Исмаила Дагестанлы.

Горячая, страстная, темпераментная и задушевная игра всего актерского коллектива театра придает спектаклю „Ленин“ особое обаяние.

Успешному, в духе социалистического реализма, показу образа

В. И. Ленина на азербайджанской сцене в огромной степени содействовали драматургия и театральное искусство братского русского народа, постоянно оказывающие благотворное влияние на развитие нашей театральной культуры.

Огромным шагом вперед в дальнейшем росте нашей театральной культуры, ценным вкладом в сценическое искусство коллектива театра имени М. Азизбекова явился спектакль „Ханлар“—в постановке режиссера Адила Искендарова.

Пьеса „Ханлар“ дважды лауреата Сталинской премии поэта Самеда Вургун посвящена революционному движению бакинского пролетариата в период непосредственного руководства этим движением И. В. Сталина.

„С июля 1907 года начинается бакинский период революционной деятельности Сталина. Вернувшись с V (Лондонского) съезда РСДРП, Сталин оставляет Тифлис и по воле партии обосновывается в Баку—самом крупном промышленном районе Закавказья и важнейшем центре рабочего движения в России. Здесь он ведет кипучую работу по сплочению бакинской организации вокруг лозунгов Ленина, по завоеванию рабочих масс под знамя большевизма“¹.

„...Сталин спланирует вокруг себя крепкое ядро испытанных большевиков-ленинцев—Фиолетова, Саратовца (Ефимов), Вацека, Бокова, Малыгина, Орджоникидзе, Джапаридзе, Шаумяна, Спандаряна, Ханлара, Мамедова, Азизбекова, Кази Мамеда и др.“²

Реакция руками наймита в 1907 году убила большевика рабочего Ханлара Сафаралиева. Смерть Ханлара вызвала возмущение рабочей массы города нефти. Грандиозные похороны, превратившиеся в многотысячное шествие с пением революционных песен, были организованы под руководством И. В. Сталина. Великий учитель выступил с горячей речью на могиле своего ученика.

Отразив в своей пьесе развитие революционного движения в Баку, Самед Вургун вполне справедливо отвел в ней центральное место изображению образа молодого Сталина (Кобы), несмотря на то, что пьеса названа „Ханлар“. Где бы ни происходили события—на бакинских промыслах или в подпольной типографии, в тюрьме или в больнице—всюду зритель чувствует тесную связь этих событий с грандиозной борьбой широких рабочих масс, руководимых великим Сталиным.

В спектакле „Ханлар“ образ И. В. Сталина передается артистом А. Герайбейли с большой любовью и воодушевлением.

Вот что писала газета „Советское искусство“ об игре артиста: „Реальными и ясными чертами рисует народный артист Герайбейли этот образ. Характерный, убедительный жест, медленная, но полная поступь и легкая приветливая усмешка—таков Коба у Герайбейли“.

Напряженная революционная мысль гениального вождя пролетарских масс, его стальная воля, беспримерная преданность делу освобождения трудящихся от гнета и эксплуатации, его мудрое умение быстро ориентироваться в сложной и опасной политической обстановке, его глубокая демократичность, человеческое обаяние, огромный авторитет в народных массах—все эти черты высокоодаренного

Кобы в мастерском воспроизведении А. Герайбейли оставляют у зрителя неизгладимое впечатление, воодушевляют его к борьбе за победу идей Ленина—Сталина.

Зритель взволнованно воспринимает каждое слово, следит за каждым движением Кобы—Герайбейли.

Вот Коба в больнице: пришел навестить раненого Ханлара. До величия он прост, внимателен и заботлив. Коба—Герайбейли подходит к больному медленно, осторожно на цыпочках, говорит шопотом. До глубины души трогает всех эта отеческая забота.

Совсем иной Коба на могиле Ханлара, когда он произносит пламенную речь. Мудрый, гениальный вождь революционных масс, призывая к непримиримой борьбе, с присущей ему смелостью, прямоотой и уверенностью разоблачает врагов революции. Талантливый актер глубоко правдив в своей ответственной и почетной роли. Создание образа великого вождя—крупное художественное достижение как театра, так и актера, сценическое мастерство которого ярко дышит присущим советскому искусству социалистическим реализмом.

Достоинство спектакля „Ханлар“ в том, что все его сцены отличаются высоким, жизнеутверждающим, оптимистическим отношением к жизни; пропагандируемая идея—это борьба за осуществление учения В. И. Ленина и И. В. Сталина, за свободу всего человечества.

Бакинский период—одна из ярких страниц революционной деятельности молодого Сталина, под чьим руководством бакинский пролетариат своей героической борьбой с капиталистическим миром встал в первые ряды общероссийского революционного движения. И эта яркая страница нашла замечательное воплощение на сцене азербайджанского драматического театра, в игре его талантливого актерского коллектива.

Азербайджанский зритель высоко оценил спектакль „Ханлар“. Выражая свои сокровенные чувства, он неоднократно прерывает ход спектакля шумными и долго несмолкающими аплодисментами.

Воодушевленный тон спектаклей „Ленин“ и „Ханлар“—яркое выражение чувств и мыслей азербайджанского народа, свобода и счастье которого связаны с именем творцов нового мира—В. И. Ленина и И. В. Сталина. Беспредельная любовь и преданность признательного азербайджанского народа лучше всего выражена в следующих словах матери Ханлара Гыз Етер, сказанные ею царским жандармам, искавшим в ее доме И. В. Сталина:

Где гость мой? Грудь вы рассеките!
Он в сердце у меня. И там его возьмите!

Эти горячие слова, полные глубокой преданности и любви к великому И. В. Сталину,—говорят о готовности азербайджанского народа к самоотверженной борьбе за осуществление идей большевизма, за дело Ленина—Сталина.

Показом пьес „Ленин“ и „Ханлар“ театр Азербайджанской драмы разрешил творческую задачу исключительной важности и ответственности, создав спектакль огромной идейной насыщенности. Воплощение на азербайджанской сцене ярких, правдивых образов гениальных вождей человечества В. И. Ленина и И. В. Сталина—крупная творческая победа нашего театра в его идейно-художественной жизни, в развитии социалистического реализма.

¹ Иосиф Виссарионович Сталин. Краткая биография. М., 1947 г., стр. 44.

² Там же, стр. 46.

Е. В. МИЛОВАНОВА

ОБРАЗ И. В. СТАЛИНА
В ВОКАЛЬНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ КОМПОЗИТОРОВ
АЗЕРБАЙДЖАНА

Трудящиеся Советского Азербайджана горды тем, что наш великий вождь И. В. Сталин назвал себя старым бакинцем. Здесь, в городе „черного золота“, еще полвека назад товарищ Сталин, высоко неся знамя Ленина, воспитывал и закалял бакинских пролетариев в огне классовой борьбы. „Товарищ Сталин, — говорит М. Д. Багиров, — стоял у колыбели Азербайджанской Советской Социалистической Республики, непосредственно направляя ее первые шаги“¹. С именем великого продолжателя дела Ленина—И. В. Сталина связаны и замечательные победы азербайджанского народа. Под знаменем советской власти, под руководством партии большевиков Советский Азербайджан в союзе со всеми народами нашей великой социалистической родины и при поддержке русского народа за 30 лет превратился в республику мощной социалистической индустрии, передового коллективизированного сельского хозяйства, высокой культуры и искусства, национального по форме, социалистического по содержанию.

Достигшее наивысшего расцвета музыкальное искусство Советского Азербайджана ярче всего отражает в себе мысли и чувства азербайджанского народа, его глубокий социалистический оптимизм, его безграничный советский патриотизм, его беспредельную любовь к В. И. Ленину и И. В. Сталину, чьи образы с душевной теплотой запечатлены в песнях народа.

Вдохновленные гением В. И. Ленина и И. В. Сталина, композиторы Советского Азербайджана в своих замечательных песнях с глубокой любовью воспевают тех, кто дал радость и счастье азербайджанскому народу. Тема о В. И. Ленине и И. В. Сталине является неиссякаемым источником творческого вдохновения поэтов и композиторов Советского Азербайджана.

Привет тебе, привет Сталин!
Ты дал нам вдохновение, Сталин!
Славный вождь страны,
Твое имя на устах у всех!

Этими словами глубокой преданности великому Сталину начинается кантата „Привет Сталину“—выдающегося азербайджанского композитора Узеира Гаджибекова. Кантата² написана на слова поэта Сулеймана Рустама для хорового, хореографического и оркестрового исполнения. Построенная на популярном в Азербайджане мугаме „Раст“,

¹ М. Д. Багиров—Сталин и Азербайджан. „Известия“ от 24/XI 1936 г.
² Узеир Гаджибеков—Кантата „Привет Сталину“. Рукопись. Копия ее хранится в библиотеке Азгосфилармонии им. М. Магомаева.

с которым связаны преимущественно мелодии мужественного и героического характера, кантата состоит из 4 частей. Начинается она торжественным маршем, подхватываемым хором. Эмоциональная мелодия хора делает его одним из ликующих эпизодов приветствия. Яркая, простой мелодией героического характера композитор выражает любовь и преданность азербайджанского народа учителю и вождю народов—товарищу Сталину.

Характерным примером идейно-насыщенного музыкального творчества маститого композитора являются произведения в форме, близкой кари. „Речь руководителя большевиков Азербайджана“ и „Песня ашуга“—из другой кантаты Узеира Гаджибекова, посвященной шестидесятилетию И. В. Сталина. В песне структура музыкальной формы типична для ашугского стиля: повторность коротких фраз и интонационных ячеек. Вокальная партия сохраняет традиции ашугского пения: высокую тесситуру, речитативное построение мелодических фраз, перемежающихся с инструментальными фразами и, наконец, типичность склада самой мелодии. Музыка песни, максимально приближающаяся к народному музыкальному мышлению, полностью раскрывает содержание текста, выражающего глубокое чувство любви азербайджанского народа к великому Сталину—вождю, другу и учителю советских людей. В обеих кантатах Уз. Гаджибеков, как художник, сумел обрисовать образ И. В. Сталина яркими красками азербайджанской музыкальной палитры.

И. В. Сталину посвятил свою кантату „Песня счастья“ композитор К. Караев. „Песня“¹ построена по принципу развертывающейся мелодии одного типа. Она характерна музыкой, выраженной в эмоциональном плане, насыщенной богатым гармоническим содержанием. Благородное чувство патриотизма, вдохновенная задушевность и теплота исходят из текста и музыки кантаты, рисующей величие родины, расцветшей под благотворными лучами гения Сталина.

Блестящая поэзия и музыка советского Азербайджана являются богатым дневником исторических побед азербайджанского народа под руководством великого Сталина. Нет ни одного участка великой социалистической стройки, который не нашел бы отражения в песнях Советского Азербайджана.

В истории советского народа день 5 декабря является знаменательной датой. В этот день была утверждена Сталинская Конституция. Величайший документ нашей эпохи и его творца—великого Сталина с глубокой любовью воспели в своих песнях ашуги и композиторы Советского Азербайджана. Одним из образцов этих песен может служить песня ашуга—орденоносца Асада Рзаева, обработанная композитором Сеидом Рустамовым. Называется она „Яшасын“. („Да здравствует“). Сложенная в ашугской форме „Овшары“, песня начинается инструментальным вступлением светлого, радостного характера. Гармоническое сопровождение песни напоминает звучание саза и ярко подчеркивает ашугский стиль. Весь характер песни—бодрый, выражающий радость народа, от имени которого ашуг прославляет И. В. Сталина, творца Конституции СССР. Музыка песни выделяется фанфарностью, четким ритмом и ясностью мелодического языка.

Вслед за утверждением Сталинской Конституции в следующем, 1937 году состоялись выборы в Верховный Совет СССР. Советский народ первым своим депутатом избрал своего великого вождя—

¹ К. Караев—„Песня счастья“. Рукопись кантаты хранится в Азгосфилармонии им. М. Магомаева.

И. В. Сталина. Это событие нашло отражение как в поэзии, так и в музыке Советского Азербайджана. На слова поэта Гусейна Натика композитор Ниязи Тагизаде написал песню „Биринджи депутат“¹. Текст ее выражает народную радость по случаю единогласного избрания гениального Сталина депутатом Верховного Совета СССР. Песня написана для солиста в сопровождении хора. Мелодия маршеобразного характера, ритм бодрый, радостный. Форма песни—куплетная, с припевом для хора. Гармоническая структура ее проста. Общая тональность—устойчивая. Все вместе взятое создает образ человека твердой воли, уверенного, смелого и постоянного. „Сталин—пишет один из ближайших соратников Иосифа Виссарионовича А. И. Микоян,— это олицетворение величайшего бесстрашия, непоколебимой воли к борьбе и уверенности в победе коммунизма“².

„Искусство не может себя отделить от судьбы народа“³. История советского народа, его жизнь, его мысли и чувства ярко отражены в искусстве, музыке, в песне. Искусство Советского Азербайджана, в противоположность его дореволюционному искусству, в особенности музыке, в своем развитии неразрывно связано с общим ростом республики.

Новая, свободная и счастливая жизнь вызвала к жизни произведения, насыщенные любовью к социалистической родине. К числу таких песен принадлежат песни композитора Ниязи Тагизаде „Песня о Родине“ („Вәтән нәғмәси“) и „Сталин“.

„Вәтән нәғмәси“ на слова поэта Сулеймана Рустама написана в куплетной форме. По своей структуре вокальная партия весьма органична, легко воспринимается и в силу этого хорошо запоминается. Сочетание мелодической свежести с доступностью песни является большим творческим достижением композитора. Особенно интересно по своему гармоническому содержанию инструментальное вступление, написанное с большим блеском и изяществом. Куплетность, органичность вокальной партии, национальная интонационность и легкая запоминаемость приблизили ее к массовой песне. Эта песня Ниязи получила широкое распространение.

Песня „Сталин“ написана в развитом плане. Ритм четкий, мелодия эмоциональна. Общий характер песни бодрый, торжественный.

Все три песни Ниязи составляют как бы трилогию, посвященную творцу счастья советского народа—И. В. Сталину.

Глубокими народными интонациями выделяется песня „Сталин“ композитора Сеида Рустамова; она построена в форме „Мисри“, текст песни принадлежит ашугу Асаду Рзаеву.

Маркса все слова доблестно ты в жизнь провел;
Ленинской мы цели добивались;
Ты довел нас до нас. Ты нам путь нашел.

В этих словах народный песнопевец развивает мысль о том, что марксистские идеи, ленинские заветы воплощены в действительность мудростью великого Сталина. Благодарный за счастливую и радостную жизнь ашуг заканчивает свою песнь возгласом:

Так живи на земле без конца
Наш родной, наш друг, наш вождь,
Любимый Сталин!

¹ Ниязи—„Биринджи депутат“. Баку, 1938.

² А. Микоян. Сталин—это Ленин сегодня. См. сборник—Сталин. К 60-летию со дня рождения. Изд. „Правда“, стр. 76.

³ А. Жданов—Известия ИМК № 223 от 21/IX 1946.

Чувства искренней любви и глубокой преданности азербайджанского народа к творцу и вдохновителю его исторических побед в построении социализма—великому И. В. Сталину в своих песнях выразили и композиторы молодого поколения Азербайджана, написавшие их еще в довоенный период. Среди многочисленных песен, посвященных И. В. Сталину, отметим „Баким“—Мамеда Исрафил-заде, „Песня о Сталине“—Никольской, „Славное солнце“—Эльзы Маилян. Созданные в обстановке довоенного мирного строительства, эти песни дышат лирикой. Мелодический язык их отличается простотой, ясностью, задушевностью и четкой ритмической пульсацией; в гармоническом строении их сохранены особенности лада и созвучий азербайджанской народной песни.

Внезапное и предательское нападение фашистской Германии на Советский Союз вызвало духовный подъем, который породил среди художников живого слова и музыки произведения, зовущие к самоотверженной защите социалистической Родины, к мобилизации и сплочению рядов советского народа.

Вдохновителем и организатором блестящих побед, спасителем Родины вновь явился мудрый великий Сталин. Полностью оправдалось предсказание французского прогрессивного писателя Анри Барбюса, который в 1935 году писал: „Но что бы ни таило в себе будущее, если разразится война—величайшим основанием уверенности советских народов будет Сталин. Он объединит в своих руках политическое и военное руководство, или точнее, он будет по-прежнему объединять его в буре событий. В Советском Союзе все считают это залогом победы“¹.

В первые же дни Великой Отечественной войны советский народ услышал по радио голос своего вождя, призвавшего его на самоотверженную борьбу с фашизмом, на разгром врага.

Призыв гениального Сталина вдохновил композиторов Азербайджана на создание новых музыкальных произведений, в которых ярко отразились мысли и чувства азербайджанского народа.

Одной душой стал жить народ,
Одно в нем бьется сердце.
К победе путь нам указал
Великий вождь, Сталин!

В этих словах песни „Чагрыш“ Узеира Гаджибекова ярко передана вера народа в мудрость своего вождя. Песня написана в трехчастной форме, в более сдержанных тонах в средней части. Мелодия весьма выразительна и характерна в смысле „призыва“. Сложенная в ладе „Раст“, песня в средней своей части переходит в „шур“, и под конец снова возвращает в „раст“. Музыка песни легко запоминается благодаря своей выразительности и ясности. Песня выгодно выделяется своей мужественностью, энергичным ритмом и маршеобразным характером.

Чертами благородного, патриотического призыва отличаются и последующие музыкальные произведения Узеира Гаджибекова, посвященные героине Великой Отечественной войны. Среди них отметим песни „Ананын оглуна нәсинәти“ на слова ашуга Мирзы Байрамова, „Шәфгәт бачысы“—на слова поэта Самеда Вургуну, а также „Марш бойцов“ на слова того же поэта и „Рассказ раненого бойца“ из кантаты „Вәтән вә чәбһә“ („Родина и фронт“). Жизнеут-

¹ Анри Барбюс—Сталин. М., 1937, стр. 308.

верждающий, бодрый, оптимистический характер, свежесть и ясность мелодии, яркость национального колорита—таковы отличительные черты этих, и других произведений Узеира Гаджибекова.

Необыкновенно заигательна мелодия „Марша бойцов“. Характер марша бодрый, динамичный. И текст, и музыка ярко выражают свойственные И. В. Сталину—полководцу черты характера: энергичность, четкость действия, настойчивость, бодрость. Любовь народа к вождю выражена в песне со всей искренностью и яркостью.

Наш вождь под гордым стягом родным,
Мы жизнь свою в боях отдадим!
Красное знамя свое взовьсем!
Юности нашей дорогу пробьем!

Образ И. В. Сталина, как великого полководца и стратега, выпукло отражен в „Рассказе раненого бойца“. В „Рассказе“ ярко выражены советский патриотизм и героизм, воспитанные в бойцах создателем Советской армии Сталиным. В „Рассказе бойца“ пропагандируется героизм, уверенность, бодрость духа и умение преодолевать все трудности. В наиболее напряженных и драматических моментах „Рассказа“ композитор прибегает к хроматизму, tessitura мелодии постепенно повышается, приводя к кульминационной точке на слове „Атэш“ („Огонь“).

Характерным, в смысле красочного изображения образа бойца Советской Армии является и „Иуруш маршы“ (на текст Самеда Вургуна) композитора Афрасияба Бадалбейли. Текст и музыка марша призывают к самоотверженности во имя вождя и Родины:

Подвиг творя, Сталинский зов выполняй.

В марше характерна подвижность басового голоса, создающего торжественность и подъемность настроения и в то же время говорящего о твердости воли, необычайной мощи духа:

Мстителем будь! Твердой рукой бей врага!
В сердце рази! Родина всем дорога!

Уверенность в победе над врагом бодро звучала во всех песнях азербайджанских композиторов и особенно в песнях, связанных по тексту с именем великого стратега-полководца И. В. Сталина.

Ему, ведущему многомиллионный советский народ к построению коммунистического общества, посвящаются песни, выражающие радость и ликование народа по случаю победы над врагом. В этом отношении весьма характерна „Песня ашуга“ из оперы „Вэтэн“—К. Караева и Д. Гаджиева на слова М. Рагима, и „Гимн победы“ Узеира Гаджибекова на текст Самеда Вургуна.

„Песня ашуга“ представляет собой песню в ашугском стиле и, с так называемой, ашугской гармонией в партии сопровождения. Оптимистический характер, так свойственный ашугскому творчеству, выражен весьма выпукло как в тексте, так и в мелодии:

В наших селах о тебе лишь запевает саз,
Разум светел, сердце чисто; ты, как солнце,
 среди нас.
Радость жизни, мир огромный ты открыл нам,
 Сталини!
Азербайджан, точно весной, ясным взором
 озарен.

Песня характерна оптимистическим настроением и выразительностью мелодии, четким ритмом, яркостью гармонии и народностью музыкального языка.

Написанный Узеиром Гаджибековым в честь победы над фашизмом „Гимн победы“ отражает патристические чувства азербайджанского народа и благодарность его великому Сталину, мудрость которого обеспечила народам Советского Союза историческую победу. „Гимн победы“ написан для четырех голосов: сопрано, альты, тенора и баритона. Простым, выразительным и близким народу музыкальным языком композитор сумел передать весьма сложные образы. Все произведение держится в пределах устойчивой тональности. Мелодической напевностью и выразительностью, ясной и несложной гармонией, ярким национальным колоритом композитор как бы отражает близость к азербайджанскому народному творчеству, которое ценит и любит великий Сталин, не забывший, по словам Самеда Вургуна¹, еще до сих пор азербайджанские народные поговорки и пословицы, слышанные им в юные годы в Баку.

В художественных произведениях, в замечательных мелодиях азербайджанский народ, получивший право на жизнь, на радость и счастье, выражает свою глубокую, беспредельную любовь и преданность гениальному кормчему нашей страны. Самое чистое и искреннее, самое живое и сильное, самое задушевное и теплое в творческом сознании поэтов и писателей, композиторов и народных песнопевцев—вложено в песнь о Великом Сталине.

В дни празднования 70-летия гениального вождя прозвучали новые, вдохновенные песни, кантаты и оратории азербайджанских композиторов. У всех нас на устах имя, которое стало символом морального и политического единства советского народа, символом социализма, символом коммунизма.

Это имя—Сталин!

¹ Самед Вургуни—Гордость народа. Сб. Встреча с товарищем Сталиным. М., 1939, стр. 82.

УКАЗАТЕЛЬ СТАТЕЙ,

напечатанных в журнале «Известия Академии наук Азербайджанской ССР» за 1949 год

Бейүк Ленин—Сталин байрагы алтында коммунизми гөлөбөсүнө доғру. В. И. Ленинин вөфаты күнүнүн XXV илденүмү мүнәсибәтилә 1949-чу ил январын 21-дә Москвада тәнтәһәли матәм ичласында П. Н. Поспелов йолдашын мә'рузәси. № 1, сәһ. 3.

Азәрбайчан Коммунист (болшевикләр) партиясынын XVII гурултайында Азәрбайчан К(б)П-нын иши һаггында М. Ч. Бағрыров йолдашын һесабаг мә'рузәси. № 2, сәһ. 3.

Ени гөлөбөләрә доғру. № 4, сәһ. 3.

Ю. Г. Мамадеалиев—Академия наук Азәрбайджанской ССР—центр научной мысли республики. № 4, стр. 11.

Ю. П. Маммадәлиев—Нахчыван МССР-ини XXV иллийнә. № 5, сәһ. 3.

Ю. Юсифов—Нахчыван МССР 25 илдә. № 5, сәһ. 5.

Һ. М. Чәфәров—Мухтар Республикамызын элм вә мәдәнийәт мәркәзи. № 5, сәһ. 174.

Общее собрание действительных членов Академии наук Азербайджанской ССР. № 6, стр. 79.

М. Әзизбәйов адина Азәрбайчан Дөвләт драм театрынын коллективинә. № 8, сәһ. 4.

М. Әзизбәйов адина Азәрбайчан Дөвләт драм театрына. № 8, сәһ. 6.

Һейдәр Һүсейнов—Бейүк ингиләбчи, көркәмли мütәфәккир-язычы. № 9, сәһ. 3.

Ю. П. Маммадәлиев—Бейүк совет алим И. П. Павлов. № 10, сәһ. 3.

М. А. Топчибашев—Бейүк вәтәнпәрвәр рус алим академик И. П. Павлов. № 10, сәһ. 6.

Бейүк гөләбә илләри. № 11, сәһ. 3.

Мирза Ибрагимов—Превосходство советской социалистической культуры над культурой буржуазной. № 11, стр. 78.

Иосиф Виссарионович Сталин йолдашын Ленин ордени илә тәлтиф әдилмәси һаггында. № 12, сәһ. 3.

«Халглар арасында сүлһү мөһкәмләтмәк үчүн» бейналхалг Сталин мұкафатлары тә'сис әдилмәси һаггында. № 12, сәһ. 4.

Ленинин өлмәз ишини давам әтдиричиси; бейүк рәһбәр вә мұәллим Сталин йолдаша. № 12, сәһ. 5.

Әзиз Сталин йолдаш. № 12, сәһ. 9.

Бейүк рәһбәр вә мұәллим Сталин йолдаша. № 12, сәһ. 11.

Зәһмәткешләрин бейүк рәһбәри вә мұәллим И. В. Сталин йолдаша. № 12, сәһ. 13.

Иосиф Виссарионович Сталин йолдаша. № 12, сәһ. 14.

Иосиф Виссарионович Сталинә. № 12, сәһ. 15.

М. Ч. Бағрыров—Болшевикләр партиясы вә совет халгынын бейүк рәһбәри. Иосиф Виссарионович Сталинни 70 иллийн мүнәсибәтилә Умумбакы партия фәаллары йығынчагында мә'рузә. № 12, сәһ. 19.

ФИЗИКА И МАТЕМАТИКА

А. З. Везирзаде—Рентгенографическое исследование кристаллов двуводного рацемата калия. № 1, стр. 15.

П. М. Ростомян—Зависимость между скоростью проходки, мощностью, расходом на разрушение породы долотом, и дисперсностью образующихся частиц. № 2, стр. 50.

Ф. М. Эфендиев и С. А. Зак—Изучение люминесцентных свойств нефтяных масел. № 3, стр. 19.

З. И. Халилов—Об одном напряженном состоянии упругих тел. № 4, стр. 21.

Х. И. Амирханов—Исследование тепловых и электрических свойств электронных полупроводников. № 4, стр. 39.

Т. А. Садыгов—Зависимости показателя стойкости от глубины резания и главных углов резца. № 8, стр. 18.

ЭНЕРГЕТИКА

Я. Б. Кадымов—Уточненные выражения статического момента и момента инерции станков-качалок. № 1, стр. 24.

Л. М. Логов—Основные условия ветроиспользования в сельском хозяйстве Азербайджанской ССР. № 1, стр. 32.

К. Н. Кулизаде, М. П. Назаров—Энергетические характеристики номинальных нагрузок для установок глубоководной добычи нефти. № 2, стр. 46.

Я. Б. Кадымов—Некоторые вопросы, относящиеся к теории электропривода станков-качалок. № 3, стр. 3.

И. Г. Есьман и В. И. Точилов—Состояние и пути дальнейшего развития водопроводно-канализационной гидравлики в условиях Азербайджана. № 4, стр. 51.

М. Кәләнтәров—Нахчыван МССР-ин электрикләшдирилмәси һаггында. № 5, сәһ. 18.

К. Н. Кулизаде и В. С. Тулин—Основные задачи теории и практики электропривода в нефтяной промышленности. № 8, стр. 7.

Л. М. Логов—Бескровошипный насос с ручным регулированием режима работы и постоянной равномерностью подачи. № 9, стр. 12.

К. Н. Кулизаде—Энергетика Азербайджана за годы Сталинских пятилеток. № 12, стр. 53.

ХИМИЯ

М. Р. Селимханов—Ускоренный метод разложения глинозема для определения в нем кремнезема. № 3, стр. 28.

Һ. Әфәндиев—Кимя истилаһларымызын бә'зи мәсәләләри һаггында. № 3, сәһ. 87.

Шамхал Мамедов и А. Алиев—Исследование в области синтеза простых эфиров. № 4, стр. 106.

З. Г. Зульфугаров—Адсорбционная способность бентонитов и вулканических пеплов некоторых месторождений Азербайджана. № 9, стр. 18.

И. П. Бағбанлы—Применение комплексного соединения тетрароданоdiamминхромата аммония в капельном анализе. № 9, стр. 41.

В. Д. Яснопольский—Мовсум-бек Ханларов—первый азербайджанский химик-органик. № 9, стр. 45.

ДОБЫЧА НЕФТИ

С. М. Кулиев—Роль русских и советских ученых в развитии техники бурения. № 4, стр. 69.

Г. Н. Газиев—Сталинские пятилетние планы и развитие нефтедобывающей промышленности в Азербайджане. № 12, стр. 43.

ГЕОЛОГИЯ

В. Е. Хани и В. В. Тихомиров—Верхнемеловые отложения северных предгорий Муровдагского хребта на Малом Кавказе. № 1, стр. 47.

Д. М. Халилов—О фауне фораминифер палеогеновых отложений Талыша. № 3, стр. 33.

М. В. Абрамович—Проблема глубины складок. № 4, стр. 80.

А. А. Якубов—Роль академика И. М. Губкина в развитии нефтяной геологии в СССР. № 6, стр. 61.

Ш. Ф. Мехтиева и А. С. Байрамов—О всяких залежах нефти в нижнем отделе продуктивной толщи Апшеронского полуострова. № 7, стр. 3.

Э. А. Дандбекова—Петрографический состав пород выклинивающихся пластов майкопской свиты Кировбадского района. № 8, стр. 36.

А. Г. Лебедев—Республика геологическая музей. № 9, сәһ. 106.

Д. М. Халилов—Стратиграфия и фораминиферы меловых отложений северо-восточного Азербайджана. № 11, стр. 14.

Т. Дигурова—К вопросу о содержании органического вещества в водах грязевых вулканов Азербайджана. № 11, стр. 27.

ГОРНОЕ ДЕЛО

Шир Али Мамедов—Разбор основных направлений в области систем шахтной добычи нефти. № 1, стр. 61.

Шир Али Мамедов—Научные основы классификации систем подземной разработки руд. № 4, стр. 90.

ГЕОГРАФИЯ

М. П. Мирбағрыров—Нахчыван МССР-ини гыса иғтисади географиясы. № 5, сәһ. 12.

С. Г. Рустамов—Поверхностные воды Нахичеванской АССР. № 5, стр. 21.

АГРОХИМИЯ И ПОЧВОВЕДЕНИЕ

А. К. Зейналов—Лесные почвы хребта Муровлаг Малого Кавказа. № 1, стр. 72.

Р. К. Гусейнов—Влияние локализованного (местного) расположения фосфатов на усвоение P₂O₅ растениями. № 2, стр. 57.

Х. К. Сейидова—Турш гудрондан алынмыш азотлу-үзв күбрәләрин әкинләрин мәһсулдарлығына тә'сир. № 2, сәһ. 68.

С. Ф. Һүсейнов—Фосфор күбрәләрини памбыг лифләрини кейфийәтнинә тә'сир. № 3, сәһ. 50.

Һ. М. Һүсейнов—Нефт үзв мәдәләрини торпағын структурасына тә'сир. № 4, сәһ. 128.

В. Р. Волобуев—О некоторых географических закономерностях засоления почв Кура-Араксинской низменности. № 4, стр. 143.

Һ. Ә. Әлиев вә И. Ә. Худаяров—Гонахкәнд районуун дағ-чәмон топпағлары һаггында. № 7, сәһ. 8.

С. Ф. Гусейнов—Сравнительное влияние фосфатно-органического удобрения, полученного на базе кислого гудрона и заподского суперфосфата, на урожай хлопчатника. № 7, стр. 17.

А. И. Исаяев—Превращение P₂O₅ суперфосфата и навоза в зависимости от сроков взаимодействия удобрений с почвой. № 8, стр. 46.

БОТАНИКА

Зибейдә Әзизбәйова—Биткиләрдә сулу карбон мәдәләрини мұбадиләсинә хлоридләрин тә'сир. № 2, сәһ. 80.

Л. И. Прилипко—Ассортимент древесных и кустарниковых пород для создания защитных лесных полос в Нах. АССР. № 5, стр. 28.

А. Я. Рзазаде—Нахчыван Мухтар Совет Сосялист Республикасынын битки энтитына даир. № 5, сәһ. 34.

И. М. Исаев—Нахчыван МССР-нын төбни эм базасы. № 5, сәһ. 42.

И. Ю. Иачыев—Нахчыван Мухтар ССР-нын эфир ягы биткиләри. № 5, сәһ. 53.

З. Г. Гаигов—Влияние температуры на содержание соединений фосфора в растении. № 7, стр. 28.

Б. З. Гусейнов—О жаростойкости некоторых древесно-кустарниковых пород Апшерона. № 11, стр. 42.

М. Кирпичников и К. Ахундов—Платановая роща в южном Карабахе. № 11, стр. 50.

И. Ю. Гаджиев—Динамика накопления и потеря эфирного масла в плодах кареподиума. № 11, стр. 54.

В. М. Тер-Даниелян—Некоторые вопросы продуктивности и правильного использования летних пастбищ в условиях Малого Кавказа. № 11, стр. 69.

ЗООЛОГИЯ

А. В. Богачев и Н. Г. Самедов—Материалы к изучению паразитофауны Нах. АССР. № 5, стр. 66.

Н. К. Верещагин и А. Г. Дюнин—Поведение птиц и млекопитающих при сильном заморозке в Восточном Закавказье. № 7, стр. 34.

Р. Д. Джафаров—Ископаемые носороги *Rhinocerotidae* Кавказа. № 8, стр. 51.

С. М. Вандова—Кожидий серых крыс (*Rattus norvegicus* B) из Баку и окрестных поселений. № 9, стр. 48.

С. Р. Рүстәмбэйов—Гельминто-ларвоскопик, овоскопик анализ во моннезоза гаршы дегельминтизация апармаг үчүн чиназ. № 9, сәһ. 52.

С. М. Эседов во С. Р. Рүстәмбэйов—Чылпаг илбизләрлө мүбаризэ. № 9, сәһ. 58.

А. М. Элакбаров—Азербайчанда яшай амфиби нөвләринин өйрәнилмәсинә даир материаллар. № 11, сәһ. 62.

МЕДИЦИНА

Р. К. Алиев—Кровоостанавливающее действие препарата из водяного перца (*Polygonum hydropiper* L.), произрастающего в Азербайджане. № 2, стр. 88.

М. А. Топчибашев—Характеристика первой серии наблюдений над применением аппарата автора для удаления инородных тел. № 4, стр. 153.

М. М. Меликов—К гистопатологии туберозного склероза. № 7, стр. 39.

М. Э. Эфендиев—Диагноз малярии в межрецидивный период. № 7, стр. 48.

А. Г. Трубин—Влияние наслоенных инфекций на трахому. № 8, стр. 60.

А. И. Гараев—И. П. Павловун элми ирсинин совет физиологларынын тәдигат ишләринде ичкишафи. № 10, сәһ. 23.

М. Мустафаев—Академик И. П. Павловун шәрти рефлексләр нәзәрийәсинә. № 10, сәһ. 33.

Э. Г. Гәниев—Академик И. П. Павлов нәзәрийәсинә әсасән, гипноз алтында функционал неврозлары тәдиглә мұаличә әтмәк тәчрүбәсинә. № 10, сәһ. 41.

Тәләт Гаийбов—Академик И. П. Павловун нәзәрийәсинә әсасында тохумаларын трофики синирләймәси һаггында. № 10, сәһ. 49.

Р. К. Әлиев—И. П. Павловун фармакология сәһәсиндә элми тәдигаты. № 10, сәһ. 55.

ФИЛОСОФИЯ

М. Гасымов—Галиб ленинизм фәлсәфәсинин ярадычы характери һаггында. № 3, сәһ. 58.

А. О. Маковельский—Логика, как наука. № 4, стр. 167.

ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ

Е. А. Пахомов—Римская надпись I в. н. э. и легион XII Фульмината. № 1, стр. 79.

З. И. Ямпольский—К римской надписи в Азербайджане. № 1, стр. 89.

С. М. Казиев, Т. И. Голубкина—Об одном кувшинном погребении. № 3, стр. 74.

И. М. Чәфәрзадә—Нахчыван МССР-дә апарылмыш археоложи ишләр һаггында гыса мә'лумат. № 5, сәһ. 93.

Е. А. Пахомов—Монеты «Нахчавана». № 5, стр. 114.

А. А. Алескерзаде—Надписи старинных архитектурных памятников Нахичеванского края. № 5, стр. 151.

И. А. Гусейнов—Директивы и помощь Ленина и Сталина азербайджанскому народу в 1918 году. № 6, стр. 45.

И. Ю. Крачковский—Вторая записка Абу Дулафа в географическом словаре Якута. № 8, стр. 65.

Ализаде Абдул Керим—Из истории государства Ширваншахов в XIII—XIV вв. № 8, стр. 78.

М. А. Исмаилов—XIX әсрин биринчи ярысында Азербайчан нефт сәнаәтин тарихинә даир. № 9, сәһ. 66.

С. М. Казиев—Новые археологические находки в Мингечауре в 1949 г. № 9, стр. 90.

АРХИТЕКТУРА И ИСКУССТВО

М. А. Усейнов и Л. С. Бретаницкий—К изучению памятников азербайджанской архитектуры в Нахичеванской АССР. № 5, стр. 119.

А. Ю. Газиев во М. Нәчәфова—Нахчыванлы рәссам Бәһруз Кәңкәрлинин ярадычылыгына даир. № 5, сәһ. 169.

Г. М. Ализаде—К вопросу изучения арок. № 7, стр. 54.

А. В. Саламзаде—Гробница «Дири Баба» в сел. Маразы. № 7, стр. 81.

А. Ю. Казиев и М. А. Гарланов—Выдающееся произведение изобразительного искусства Советского Азербайджана. № 12, стр. 62.

Кубад Касимов—Образы В. И. Ленина и И. В. Сталина на азербайджанской сцене. № 12, стр. 106.

Е. В. Милованова—Образ И. В. Сталина в вокальных произведениях композиторов Азербайджана. № 12, стр. 110.

ЛИТЕРАТУРА И ЯЗЫК

М. А. Ширәлиев—Нахчыван диалекти. № 5, сәһ. 76.

Һейдәр Гусейнов—Бөйүк халыкы даһи шаири. № 6, сәһ. 3.

Э. Султанлы—Даһи рус шаири А. С. Пушкин. № 6, сәһ. 7.

М. Гулузаде—А. С. Пушкинин әсәрләринин азербайчан дилинә тәрчүмәләри һаггында. № 6, сәһ. 16.

А. А. Сеидзаде—А. С. Пушкин и М. Ф. Ахундов. № 6, стр. 30.

Камал Талыбзаде—А. Сәһһәтин рус әдәбийтындан тәрчүмәләри һаггында. № 9, сәһ. 79.

Н. К. Дмитриев—«Аршин мал алан» —Уз. Гаджибекова и «Коробейники» —Н. А. Некрасова. № 11, стр. 91.

М. Э. Ширәлиев—Сталин йолдаш—сосялист милләтләринин дили һаггында. № 12, сәһ. 69.

Э. һ. Оручов—И. В. Сталинин әсәрләринин Азербайчан дилинә тәрчүмәләри һаггында. № 12, сәһ. 77.

Мир Джалал—Азербайджанские ашуги о И. В. Сталине. № 12, стр. 100.

ЭКОНОМИКА

Б. И. Ахундов—Развитие бакинской нефтяной промышленности после отмены откупной системы. № 10, стр. 63.

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Г. Абдуллаев—О книге профессора А. Р. Иоаннесяна «Россия и армянское освободительное движение в 80-х годах XVIII столетия». № 9, стр. 110.

МҮНДЭРИЧЭ—СОДЕРЖАНИЕ

Иосиф Виссарионович Сталин йолдашы Ленин ордени илэ тэлтиф эдил- мэси наггында	3
„Халглар арасында сүлхү мөһкөмлэтмэк үчүн“ бейнэлхалг Сталин мүка- фатлары тэсис эдилмэси наггында	4
Ленинин өлмэз ишнини давам этдиричиси, бөйүк рәһбәр вэ мүәллим Сталин йолдаша	5
Эзиз Сталин йолдаш!	9
Бөйүк рәһбәр вэ мүәллим Сталин йолдаша	11
Зәһмәткешлэрин бөйүк рәһбәри вэ мүәллими И. В. Сталин йолдаша	13
Иосиф Виссарионович Сталин йолдаша	14
Иосиф Виссарионович Сталинэ	15
М. Ч. Бағыров—Болшевиклэр партиязы вэ совет халгынын бөйүк рәһбәри Иосиф Виссарионович Сталинни 70 иллийи мүнәсибәтилэ Үмүбакы партия фәаллары йыгыпчагында мәрүзә	19
Г. Н. Газиев—Сталинские пятилетние планы и развитие нефтедобываю- щей промышленности в Азербайджане	43
К. Н. Кулизаде—Энергетика Азербайджана за годы сталинских пяти- леток	53
А. Ю. Казиев и М. А. Тарланов—Выдающееся произведение изо- бразительного искусства Советского Азербайджана	62
М. А. Ширәлиев—Сталин йолдаш—сосялист милләтлэринин дили наг- гында	69
Ә. һ. Оручов—И. В. Сталинни эсэрлэринин Азәрбайжан дилинә тәрчүмәлэри наггында	77
Мир Джала́л—Азербайджанские ашуги о товарище Сталине	100
Кубад Касимов—Образы В. И. Ленина и И. В. Сталина на азербай- джанской сцене	106
Е. В. Милованова—Образ И. В. Сталина в вокальных произведениях композиторов Азербайджана	110
Указатель статей	116

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Подписано к печати 16/II-1950 г. Печ. лист. 7,5+7 вкл. Авт. лист. 12,5
ФГ 02636 Заказ 1202. Тираж 700.

Управление по делам полиграфической промышленности,
издательств и книжной торговли при Совете Министров
Азербайджанской ССР.
Типография «Красный Восток». Баку, ул. Ази Асланова, 80.